

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVI. évfolyam 2020/2.

TRIANON 100 éve

KÉPZŐMŰVÉSZET

Bihari Puhl Levente

SZÉPIRODALOM

**Fellinger Károly, Istenes Tibor,
Lukáts János, Nyilas Atilla és mások**

NAGY ZSÓFIA KONYHÁJA

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Barna T. Attila: Zsongásban	3
Balajthy Ferenc versei	15
Lukáts János: A selmeci toronyóra	22
Istenes Tibor versei	29
Lukáts János: Váci emlékvadász	38
Bábel Antónia: Lopott vétkek	43
Fellinger Károly versei	49
Kiss Anna Mária versei	54
Zoltay Livia: Az Arany-metszés	72
Nyilas Atilla: Egynyári jegyzetek	86

QUERELA HUNGARIAE

Limbacher Gábor: Száz év óta – több országban, de közös hazában	4
---	---

EMLÉKEZÉS

Koczó József: Emlékezés Tóth Imrére, a hunytyi palócok utolsó krónikására	17
Pásztor Éva: „Rajtunk is / fűrészel az idő” – In memoriam	
Pohánka Erika	26
Gréczi Zsoldos Miklós: „Minden magyar felelős minden magyarért!” – Emlékezés a 75 éve meghalt Szabó Dezső íróra	39
Szabó Sándor: Mert keringőzni illik tudni – In memoriam	
Nagy Zoltán	56

KÉPZŐMŰVÉSZET

Vasvári Zoltán: Börzsönyi impressziók – Bihari Puhl Levente tájfestészetéről	30
--	----

PORTRÉ

Guba Szilvia: A magyar régészet nesztora: Patay Pál	50
Ádám Tamás: „Megosztó személyiségek vagyunk” – Beszélgetés Mezey Katalinnal	79

1956

Sulyok László: Emlékezés Salgótarjánnak – Vers az 1956. december 8-ai sortűzről	59
---	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia konyhája – Négy recept – négy történet	83
--	----

TÁRSADALOM

Gyukits György: Mi lesz veled, Taktaköz? 87

SZEMLE

Karaffa Gyula: Emlékezni, emlékeztetni, megismertetni, megszeret-
tetni – Csáky Károly új könyvéről 96

Koczó József: Emléktáblák, szobrok, emlékhelyek Nógrádban és
Hontban 97

Csongrády Béla: Dokumentált örök értékek – *A hit és a hatalom házái* 100

Papp Dénes: Nyelvünk kútjai – Mózes Huba: *Egyre közelebb az éghez.*
Esszéik, irodalmi tanulmányok 104

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Zenthe Ferenc drámapályázat 109

BARNA T. ATTILA

Zsongásban

Méhek cikáznak
a tavasz pisztolyából
kilőtt aranygolyók
szíven találnak.
Látom kertünket
szírmok záporában
nyitott kasok felett
hajladozik holt nagyapám.

LIMBACHER GÁBOR

Száz év óta – több országban, de közös hazában Trianoni országcsönkítés és a jövő

100 éve él Magyarország szétdaraboltságban. Az I. világháborút lezáró nagyhatalmi döntéssel, az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátummal Magyarország területéből a létrehozott Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Ausztria és egy ideig Olaszország is részesült. Szent László horvát királyságával (1091) és az 1102. évben legitimált államközösségi kapcsolatokkal társult Horvát-Szlavón Királysággal együttes országunk 325 411 km² területe 92 952 km²-re csonkult, nemzetünk széttagolva él a megmaradt országban, az utódállamokban és majd az egész földkerekségen.¹

A mai Magyarországon – Trianon következményeként is – rendkívül megosztott a társadalom. Így van ez a trianoni országvesztéshez való viszonyulásban is, miközben az ép nemzet szükségessége az egyik legnagyobb egyetértést mutató cél. Írásunkkal az ép nemzet épüléséhez szeretnénk hozzájárulni.

A régmúltban gyökerező szálak

A történeti demográfia felől közelítve a 100 év óta tartó országvesztéshez az első nagy, máig ható krízist a tatár betörés és pusztítás okozta 1241–42-ben. A tatárjárás volt a magyar történelem első demográfiai katasztrófája. Az ország egyes becslések szerint elvesztette lakosságának 30–50%-át. Etnikai következményeit országunknak sosem sikerült kiheverni. A népirtás következményeként is a románok a 13. században kezdtek bevándorolni a Kárpátok déli lejtői felől, majd ők lettek a legnagyobb lélekszámú nép Erdélyben.

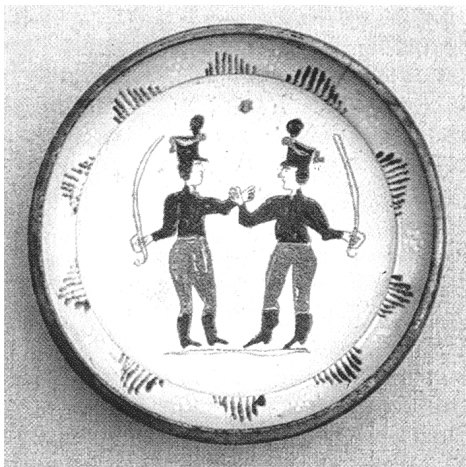
¹ Hajdú Zoltán 2006. A magyar-horvát határ történeti, közjogi, közigazgatási kérdései 1918-ig (Történeti és politikai földrajzi vázlat). *Balkán füzetek*, IV. évf., 18–33. http://efolyoirat.oszk.hu/02100/02108/00004/pdf/EPA02108_Balkan_Fuzetek_2006_18-33.pdf (Letöltés: 2020. 05. 10.) 18–19.; *Az ezereves Magyarország számokban*. 1998–1999. JATE Egyetemi Könyvtár, Szeged. <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/gazd/stat/ezerev39.html> (Letöltés: 2020. 05. 16.); 2020 *Trianoni békeszerződés*. https://hu.wikipedia.org/wiki/Trianoni_b%C3%A9keszerz%C5%91d%C3%A9s (letöltés: 2020. 05. 16.)

A török hódoltság magyar népességvesztését példázza, hogy Bethlen Gábor alatt Erdély egymillió lakosának kb. 80%-a magyar (székely), a többi román és szász. A török kiűzésekor a lakosságnak már csak a fele magyar Dél- és Közép-Erdélyben. Az 1600-as években pl. Szilágy vármegye 106 magyar falujából 46-ban román többség jött létre, Kolozs vármegye 112 helysége közül 55-ből szorult ki a magyarság. A Magyar Királyságban 1785-re – a népszámlálás adatai szerint – a kb. 8 millió lakos 38%-a volt csak magyar etnikumú. Erdélyben ekkor haladta meg a románok aránya az 50%-ot. Az 1784. évi Horea–Cloșca–Crișan-féle román parasztlázadás során 60 ezer magyart irtottak ki, főleg az erdélyi Érchegységben és környékén.²

A másik meghatározó vonulat az általános európai fejlődés, és benne Magyarország török és Habsburg hatalmi befolyás miatti sajátos helyzete. A haza fogalom a rendi fejlődéssel a középkor második felében tárgult ki az országot, államterületet jelölő értelemmel, elsősorban a társadalom felső rétegénél. A feudalizmus fennállásáig a magyar nemzetet (*Natio Hungarica*) jogi értelemben az állam területén élő nemesek és nemesi szabadalmakkal élők alkották, bármely etnikumhoz tartoztak is. Ez politikai közösséget jelentett nyelvi, etnikai hovatartozástól függetlenül. Emellett élt az egyes nemzetiségek általános etnikai tudata, mely a nyelv, a származástudat, a múlt, valamint a szokások közösségére épült, és a politika területén kívül mintegy természeti adottságot jelentett, a *nemzés* szó értelmével összhangban (*gens*). A 18. század felvilágosodás eszmekörével jellemezhető racionalizálódó, polgárosodó világa előtt az emberiség elsődlegesen vallásokra, államokra, társadalmi rendekre és lokális csoportokra oszlott, amelyekkel a nemzetiségi hovatartozás csak lazán, áttételesen és alárendelten függött össze. A középkori Európában az emberi együttélésnek ötféle alaperete alakult ki: a falu, a város, a tartomány és a királyság, melyek szervesen illeszkedtek a legfelsőbb társadalmi közélet keretébe, az egyházban megtestesült krisztusi univerzalitásba, amely az életmód egészét áthatotta. Mintegy a 18. századig a történelem egyetemlegesen az isteni világtervnek a Megváltás célja felé mozgó megvalósulását jelentette. Az érzés- és tudatvilágot egyfelől a hűbéri viszonyokból adódó lokális

² Kásler Miklós 2016. Etnikai és demográfiai változások Magyarország 1100 éves(nél is régebbi) történelmében. *Polgári Szemle* 12. évf., 1–3. sz. <https://polgariszemle.hu/archivum/103-2016-augusztus-12-evfolyam-1-3-szam/allam-es-tarsadalompolitika/737-etnikai-es-demografiai-valtozasok-magyarorszag-1100-eves-nel-is-regebbi-toertelmeben> (Letöltés: 2020. 05. 17.)

szint, a település- és kapcsolathálózata jellemezte, másfelől a keresztény egyetemesség vallásos-transzcendens világképéhez, a menny, föld, pokol spirituális rétegzettségéhez kötődött. A török és Habsburg hatalmi befolyás következtében Magyarországon nem jöhetett létre a nyugat-európai nemzeti abszolutizmus két évszázada. A Habsburg-abszolutizmus a magyarság számára nagyrészt idegen uralom eszköze volt, nem magyar egységet akart létrehozni hadseregben, közigazgatásban, oktatásban, gazdaságban a magyar államhatárok kitöltésére, hanem éppen ellenkezőleg, a magyar egység leépítésére törekedett, s azt a magyar államhatár megszüntetésével a Habsburg Birodalom egészébe akarta olvasztani.³

*Két huszár verbuválás közben,
szlovák tányéron. Bakabánya, 19. sz.
(Néprajzi Múzeum)*

Hungarus-tudat, hungarus-hazaszeretet

A polgári átalakulás előtti Magyarország és nemzeti integritás szempontjából egyaránt nagy jelentőségű volt a nemtelenekre is kiterjedő hungarus-tudat és hungarus-hazafiság.

A hungarus-tudat, tömören fogalmazva, Magyarország lakóit a 18. század végéig jellemző önazonosság-tudat etnikai, társadalmi különbségre való tekintet nélkül. Lényege a multietnikus tolerancia. A hungarus-tudatot a nacionalizmus ideológiájának megjelenése rombolta szét.

Eredetét tekintve létezett egy hagyományos, ősi magyar nacionalizmus, amelyet a sztyeppék világából hoztunk magunkkal. Ez a nacionalizmus a

³ Limbacher Gábor 2002. *Hazaszeretet, magyarságtudat a népelemben*. Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 9–13.

nomád népek államszervező bölcsességének megnyilvánulása. Nem érdekli őket a nyelv, az etnicitás, a legkülönbözőbb etnikumokat tudják közös célra mozgósítani, mint ahogy azt a hunok, avarok, kazárok tették, akik között mindig is lehettek magyarul beszélő csoportok. Szent István végrendeletileg a Boldogasszony szentséges kezébe és oltalma alá adta és ajánlotta az egyházat, „és ez szegény országot [evidens, hogy a Szent István-i Magyarországot!] mind benne való urakkal és szegénnyel, bódoggal egyetemben”. Tehát minden Magyarországon élő nyelvi, etnikai csoportot. Keresztény királyaink ezt a multietnikus toleranciát éltették tovább, és élt tovább, amíg el nem ért bennünket, ránk nem telepedett a modern nyugati nacionalizmus, a nyelvi nacionalizmus, amely megosztotta és egymással szembe fordította a Kárpát-medence mindezidáig nemzetiségi vizsálytól mentesen együtt élő népeit, s aztán a történeti Magyarország felbontásához vezetett.⁴

Szent István király ábrázolása két bokályon. Stomfjai szlovák, Pozsony m. (Néprajzi Múzeum)

A hungarus-tudattal összefüggésben a *Natio Hungarica* is sokáig kiállta a történelem próbáját. Kohézióját a magyar–tatar, magyar–török, majd kuruc–labanc háborúzások és a császári zsoldosokkal folytatott harcok biztosították. Például Kassa német polgársága a ma-

gyar nyelv elsajátításával is tiltakozott a Habsburg-elnomás ellen.⁵

A leghatásosabb nemzetpolitikus történetírónk, Szekfü Gyula volt az, aki az 1930-as évek derekán, megérezve a náci veszedelem fenyegető mivoltát, a rasszizmusba hajló spekulációk ellenében 1940-ben már programszerűen hangoztatta, hogy középkori nemzetiségi felfogásunk kitisztítása és makulátlan tiszta pajzsként való alkalmazása nemzeti érdekünk, még ha korszerűtlennek látszik is a nacionalizmusok világában. Szent Istvánnak fiához intézett *Intelmeiből* idézett, amely kihatott az egész feuda-

⁴ Limbacher i. m. 23.; Miskolczy Ambrus 2012. A „hungarus-tudat” a polgári-nemzeti átalakulás sodrában. *Magyar Kisebbség* 65–66. sz. = 17. évf. 3–4. sz. 163–204.

⁵ Miskolczy i. m. 166.

lizmuskori Magyar Királyság eszmeiségére: „az egy nyelvű és egyszokású ország gyöngye és törékeny”.⁶

Az „Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita”, azaz a „Magyarországon kívül nincs élet, és ha van, nem olyan” szállóige a német és szlovák evangélikus értelmiségi réteg patriotizmusát és »feudális magyar állampolgárságát« fejezte ki, amely korábbi alapokon a 17. század közepe tájától fejlődött ki, virágkorát az 1690-es évektől 1770 tájáig élte.⁷ A hungarus-álláspont Széchenyi István mentalitásában és híres akadémiai beszédében is kifejezésre jutott, amikor a nemzeti türelem mellett állt ki a magyar nacionalizmus irányával szemben.⁸ A 18–19. század fordulója táján a nemzeti viselet, magyar ruha inkább hungarus-ruha volt, amelynek viselése horvát, magyar, szlovák nemesek számára a szolidaritás jelét is képezte.⁹ 1848–49-ben a szlovákok Kossuthot a magukénak érezték, a jobbágyfelszabadítás miatt kultusza is volt a nép körében. Az is számított, hogy földesuraikkal egyazon valláson voltak, és a magyar érzelmű nemesek szlovákul is beszéltek. A szlovák nemzeti felkelési kísérletek csak százakat mozgósítottak, míg a magyar hadseregbe ezreket soroztak be önkéntesen, akik keményen harcoltak. A szakolcai szlovák parasztfűből lett bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek Csernoch János (1852–1927) síremlékén olvasható szöveg: „Nagy időkben hű pásztor és bölcs államférfi. 1927. júl. 25. óta az örökkévalóságban visszakéri, amit életében megmenteni nem tudott.” A szerb származású Vukovics Sebő, a Szemere-kormány (1849. május 2–augusztus 11.) igazságügy-minisztere az 1850-es évek konföderációs vitáiban Kossuth mellé állva hosszan fejtegette, hogy a haza fogalma „nálunk erősebb a nemzetiség fogalmánál is”. Arra a tapasztalatára hivatkozott, hogy az önvédelmi és függetlenségi háborúban „a haza fölhívásával képesek voltunk a nem magyarul beszélő népekben is buzgalmat előidézni, mit a nemzetiségi eszmével nem tehetünk volna”. A magyar nem a nemzetiségért harcolt, „mert ezt nem vonta kétségbe senki”. A vele harcoló németek, szlovákok, románok nem a magyar nemzetiségért és nem is a sajátjukért küzdöttek, „hanem mind-

⁶ Szekfű Gyula 2002. *Nép, nemzet, állam*. Osiris Kiadó, Budapest, 467.

⁷ Tarnai Andor 1969. *Extra Hungariam non est vita...* (Egy szállóige történetéhez). Akadémiai Kiadó, Budapest, 99–100. <http://mek.niif.hu/05400/05453/05453.htm#1> (Letöltés: 2020. 05. 12.); Limbacher i. m.10.

⁸ Gróf Széchenyi István 1887. *Gróf Széchenyi István beszédei*. Gróf Széchenyi István munkái II. Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat, Budapest, 237, 261, 340, 473.; Miskolczi i. m. 170.

⁹ Miskolczi i. m. 177.

nyájan a hazáért harcoltak”. Az aradi tizenhárom vértanú közül Aulich Lajos, Poeltenberg Ernő, Leiningen Westerburg Károly nem tudott magyarul, Knezić Károly, Damjanich János, Láhner György, Vécsey Károly és Kiss Ernő magánlevelezésében szívesebben írt németül, mint magyarul. Vukovics úgy vélte, hogy az ország lakosságának több mint 80%-a ragaszkodott a haza területének épségéhez a 19. század derekán.

Az 1860-as évek országgyűlésein ideológiatörténetileg izgalmas viták folytak arról, hogy miként oldják meg a nemzetiségi kérdést. A hungaruskereteken belül vázolták fel álláspontjaikat a nem magyarok is. De többről is szó volt, a Monarchián belüli helyzet kialakításáról. Deák Ferenc a kiegyezéskori nemzetiségi törvény kitételében így fogalmazott: „Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja”. Ez egyrészt a hungarus-nemzet modernizált formája. Másrészt a tétel a jövőbe nézett, melyben a társnemzetek kisebbségnek minősülnek.¹⁰

A hungarus-tudat évszázadokon át jellemezte a formálódó szlovákok nyelvjárásain megmaradt dokumentumokat. A 17. században a harmincéves háborúból a Felföldre menekült cseh értelmiség Habsburg-ellenes szláv eszmeisége és hungarus-patriotizmusa élénkítette a kulturális életet. A szláv anyanyelvű, hungarus-tudatú értelmiség szerves, elkülöníthetetlen eleme a királyi Magyarország művelődésének. A szlovákok részt vettek valamennyi rendi fölkelésben, így a Rákóczi-szabadságharcban is. II. Rákóczi Ferenc méltán volt büszke a „tót impérium”-ára, szlovák kurucaira, még ha nem is annyira az elvont szabadságeszme, hanem az adócsökkentés és a szabadparasztí sorba emelkedés vágya mozgósította őket. A katolikus szlovákok nemzeti öntudatosodása önálló szláv törzsnek tekintette a szlovákokat. Kultúrájuk hungarus-tudatú volt. Nagy mecénásuk, Rudnay Sándor esztergomi érsek (1760–1831) és Palkovics György esztergomi kanonok (1763–1835) segítette etnikai közösségük kibontakozását. Az evangélikus szlovákok a cseh-szlávok nyelvi és nemzeti egység hívei voltak.¹¹ Szlovákia címere lényegében a magyar címer Golgotát mutató egyik fele. A legjobb választás, évezredes sorsközösségünk közös alapszimbóluma.

¹⁰ Miskolczi i. m. 196–199.

¹¹ Katona Imre 2008. Szlovákok. In: Diós István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XIII. Szentl–Titán. Szent István Társulat, Budapest. <http://lexikon.katolikus.hu/S/szlov%C3%A1kok.html> (Letöltés: 2020. 05. 16.)

*Istállóajtóra festett Rákóczi ruszinoknál.
Mogyoróska, 19. sz.
(Újváry Zoltán felvétele)*

A Rákóczi-nóta kialakulásának, amely 1790-ben a nemzeti egység jelképévé vált, sokféle előzménye van. Találhatók benne arab-perzsa, magyar (kelet-európai) népdal- és közép-európai műzenei elemek. Mondhatni, hogy dallama a magyar, szlovák, ruszin, román együttélés eredménye.¹² Hasonlóan a szlovák himnusz is valójában elszakíthatatlan összetartozásunkat szemlélteti, mert dallama a magyar-szlovák oda-vissza kölcsönhatás eredménye.¹³

Ján Balthasar Magin, az Illésházy család szlovák udvari káplánja az 1720-as években úgy tartotta, hogy a szlovákok ősei befogadták a magyarokat, a szlovákok pedig a Natio Hungarica egyenjogú tagjai. Mintaadó példát képvisel Bél Mátyás (1684–1749) evangélikus lelkész, történelem- és földrajztudós, aki így írta körül a maga identitását: „lingua Slavus, natione Hungarus, eruditione Germanus” azaz nyelvére nézve szláv, (szlovák), nemzetére magyar, műveltségére német.¹⁴

A hungarus-tudat a Kárpát-medencében együtt élő népek közös öröksége.¹⁵

A haza jelentéséről

Hazánk eszmei és területi mivoltában is ugyanaz, mint a Szózatban, Vörösmarty Mihály idejében. Földrajzi tekintetben a haza egy nép történelmi élettere, a népre jellemző szellemi-kulturális hagyományokat eleve nem éltető tájegység.¹⁶ Ennek az értelmezésnek megfeleltethető a törté-

¹² <https://hu.wikipedia.org/wiki/R%C3%A1k%C3%B3czi-n%C3%B3ta> (Letöltés: 2020. 05. 11.)

¹³ Vargyas Lajos 1990. Magyar népzene. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Népzene • Néptánc • Népi játék*. Magyar Néprajz VI. Akadémiai Kiadó, Budapest, 129–130.

¹⁴ Miskolczi i. m. 166.

¹⁵ Limbacher Gábor 2017. Nemzeti összetartozás és a haza csorbíthatatlansága. *Palócföld* LXIII. évf., 2. sz. 6–10.; Miskolczi i. m. 167.

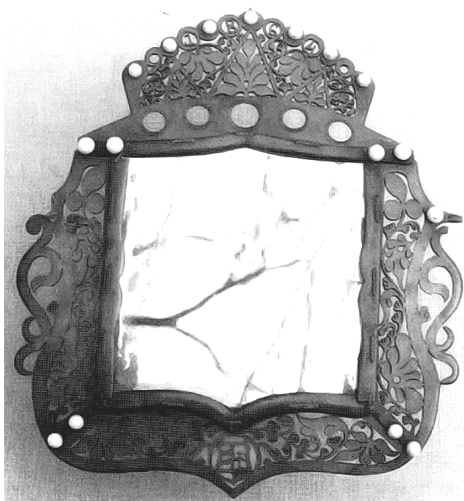
¹⁶ Diós István 1998. *Magyar Katolikus Lexikon* IV. Gas-Hom. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 664.

nelmi magyar országterület, a Kárpát-medence, mint a magyarság történelmi élettere, amely a rá jellemző hagyományokat elevenen élte a trianoni békediktátum után megmaradt országban és az utódállamok érintett területein egyaránt. Amíg a történelmi, földrajzi, kulturális, gazdasági, épített örökségbeli, származásbeli szálakat, polgárok közötti kapcsolatokat a magyarság elevenen fönntartja, amíg például Kassa, Munkács, Kolozsvár, Szabadka, Eszék, Lendva vagy Kismarton nem számít külföldnek, addig létezik a haza egész történelmi országterületre kiterjedő abszolutisztikus értelme. Ily módon tehát a haza nem politikafüggő fogalom, hanem a kulturális folytonosságot képviseli. A magyar haza erőforrásértéke nagyban abból származik, hogy természetes jelentése mellett Szent István országfelajánlásával transzcendens kötődésűvé vált, ami megfigyelhető a későbbi századokban is.¹⁷

Szlovák menyasszony magyar nemzetiszín csíkos esküvői ruhában, zászlóvivők a magyar trikolorral. Vanyarc, 1957. 03. 07. (Palóc Múzeum Fényképtára)

¹⁷ Limbacher 2017. i. m. 5–6.; Limbacher Gábor 2015. A haza területe mint nemzeti jelkép. In: Molnár Jenő (szerk.): *Magyarság és a Kárpát-medence*. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai. Laczó Dezső Múzeum, Veszprém, 171.

*Szent Koronás, magyar címeres tükör.
Eperjes, 19. sz. (Néprajzi Múzeum)*

A nemzetek Jézus tanításában

Jézus utolsó ítéletről szóló tanításából megtudjuk, hogy amikor az Emberfia eljön az ő dicsőségében összes angyalának kíséretében, és helyet foglal dicsőséges trónusán, akkor majd *minden nemzet* összesereglik előtte. Ő pedig elválasztja őket egymástól, miként a pásztor elválasztja a juhokat a kosoktól. A juhokat a jobbjára állítja a világ kezdete óta nekik készített mennyei haza részeseiként, a kosokat pedig a baljára, a kárhozatra ítélve őket (Mt 25, 31–46). A *választott nép* hűsége is létfontosságú, mert különben az Isten országát elveszik tőlük, és olyan *népnek* adják, amely majd megtermi annak gyümölcsét (Mt 21, 33–43; 45–46). De már az Ószövetségben, a Bölcsesség Könyvében olvasható, hogy a *nemzetek* fölött ítélkeznek majd, és *népeken* uralkodnak, és az Úr lesz mindörökké azok királya, akik reménye telve volt halhatatlansággal (Bölcs 3, 1–9). Izaiás könyvéből is tudjuk, hogy éppúgy lesz majd a földön a *nemzetek* között, mint amikor leverik a bogyót az olajfákról, és a szüret elmúltával összeböngészik a szőlőt (Iz 24, 13). A Seregek Ura minden arra érdemes *nemzetnek* bőséges lakomát rendez majd Sion hegyén. Lakomát, ahol lesz finom bor, zsíros, legjava falat és erős színbor. És leveszi e hegyről a leplet, amely minden *népet* betakart, és a fátyolt, amely minden *nemzetet* elborított. Örökre megsemmisíti a halált. Istenünk, az Úr letörli a könnyet minden arcról, lemossa *népéről* a gyalázatot, lemossa az egész földön. Ő, az Úr mondta ezt (Iz 25, 6–8). A Zsoltárok Könyvében is azt találjuk, hogy eljön majd az Úr, hogy megítélje a földet. Igazságban ítéli meg a föld ke-

rekségét, s a *népeket* hűsége szerint (Zsolt 96, 1–13). E szentírásbeli tanítás aláhúzza az ember individualizmussal szembeni közösségi mivoltát és a közösség tagjainak egymás iránti felelősségét.

A trianoni diktátum után 100 évvel politikai, szociológiai, demográfiai és kulturális tényezők utalnak arra, hogy a békeszerződésben foglaltak most már aligha változnak. De ha a magyarság hittet bír, elég kérni, és adnak; keresni, és találni fog; zörgetni, és ajtó nyílik neki. Mert aki kér, az kap; aki keres, az talál; aki zörget, annak ajtót nyitnak (Mt 7, 7–12).

Kifejezetten a magyarságnak szól Jézus azon tanítása, hogy szeressük ellenségeinket! Tegyük jót azokkal, akik gyűlölnék bennünket! Imádkozunk azokért, akik üldöznek és gyaláznak bennünket, hogy gyermekei legyünk mennyei Atyánknak, aki fölkelti napját jókra és gonoszakra, és esőt ad mind az igazaknak, mind a bűnösöknek (Mt 5, 43–48). Mert Jézus parancsa, hogy szeressük egymást, amint Ő szeret bennünket. Barátai vagyunk, ha megtesszük, amit parancsol nekünk. Arra rendelt bennünket, hogy a szeretet gyümölcsét hozzuk, maradandó gyümölcsöt. Így bármit kérünk az Atyától Jézus nevében, megadja nekünk. Azt parancsolja nekünk most is, hogy szeressük egymást mindnyájan – a Kárpát-medencében (vö. Jn 15, 12–17). Ezen égi tanítással rokon értelmű a Magyarországon évszázadokon át megvalósult hungarus-tudat és hungarus-hazafiság.

Múltunkból fakadó jelen és jövő

Száz évvel a trianoni kényszerszerződés után mit tehetünk? Mit tegyünk?

1. Hazánknak legyünk rendületlenül hívei, mintegy a mennyei örök haza távlatában!

2. Ragaszkodjunk a történeti Magyarország területére kiterjedő haza oszthatatlanságához és csorbíthatatlanságához, sosem feledve Trianon igazságtalanságát! Tehát az utódállamokhoz került részek nem jelentenek, nem jelenthetnek magyarok számára külföldet, azok hazánk elidegeníthetetlen részei, elismerve, hogy az utódállamokat alkotó nemzetiségek számára is az!

3. Sose torzuljunk bele önmagunkba, sose a pusztán földibe, sose a politikai viszonylatokba és küzdelmekbe, sose a végesbe. Halhatatlanságra teremtettünk, legyünk hazánk hűséges fiai, a kárpát-medencei közösség áldozatkész, aktív tagjai és saját élettörténetünk hősei!

4. Térjünk meg, térjünk igaz keresztény magyarságunkhoz, a történelmi hungarus-mentalitásunkhoz! A haza szeretetének, nemzeti mivoltunknak és a jövőbe vetett reményünknek is így lesz hitele.

5. Legyünk a Fény Fiai¹⁸, és saját hatókörünk szerint változtassuk Magyarországot a béke, az egymás iránti szolidaritás, nagyrabecsülés, jó élet vonzó államává, melyhez érdemes lesz majd újra csatlakozni!

6. Az utódállamokat alkotó nemzetiségeket ne tekintsük idegen nemzeteknek, régi magyar hungarus-szemlélet szerint együvé tartozunk, a Szent Korona polgárai vagyunk. Ahogyan a teremtett világ fönmaradásához nélkülözhetetlen a biodiverzitás, a különféle szinteken létező élet és élőlények sokfélesége-gazdagsága, úgy hasonlóképp szükséges az etnodiverzitás, a különféle etnikai közösségek multietnikus toleranciát eredményező kulturális sokszínűsége, gazdagító-erősítő hatása, amint azt már államalapító Szent István királyunk is tartotta.¹⁹

7. Az utódállamokba került magyarokat soha, semmilyen körülmények között ne nevezzük az ottani utódállamalkotó nemzetiséghez tartozónak! A határon túli magyarok leszlovákozása, ukránosítása, románosítása stb. a trianoni traumát fölerősítő fájdalmas sebet üt rajtuk a jelenben is.

Zárszó

A Kárpát-medencében a közös keresztény mivoltunk adja a reményt a jövőnk fölött egyaránt tornyosuló vészjósló fellegekkel szemben (demográfiai apály, migráció, ökológiai, életmódbeli egyensúlytalanság stb.).

A magyarság körében régi otthonos gyakorlat a kulturális, etnikus sokszínűség és ezek összegzéséből mégis az egység. Így volt ez már honfoglaló eleink törzseinél, így a szász, kun, jász, román stb. népcsoportok befogadásakor, mert a hungarus-tudat egységesített bennünket, hogy mindnyájan a Szent Koronához tartozunk, azaz a benne manifesztálódó Atyaisten, Fiúisten és a szenteket egyesítő Szentlélekisten Szentháromságának oltalmazottjai vagyunk. Ilyen lelkiülettel, ilyen kultúrával biztos jövő elé nézhetünk. Mindezek jegyében Trianon 100. évfordulóján az igazságtalan békediktátumra legyen válaszuk a kárpát-medencei közös nemzeti zászló. Hungarus-zászlónak is nevezhetjük, amely a magyar és az elcsatolt területeket bíró szomszédos országok zászlainak együttese.

¹⁸ Vö. Limbacher Gábor 2017b. *A Fény Fiai. Világosság és Nap létforrásként való megjelenése katolikus egyházi szövegekben és a népi kultúrában*. In: Czövek Judit–Szulovszky János (szerk.): Közvetítő. Tanulmányok Hoppál Mihály 75. születésnapjára. Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest, 221–238.

¹⁹ Vö. <https://slideplayer.hu/slide/17530233/> (letöltés 2020. 05. 12.) 6–7. pont.

BALAJTHY FERENC

Magyarok nyája

Szél cibál favázra szegzett harangot.
Nesztelen és meztelen kereng a Hold.
Magyarok nyája szenvedéstől nemes,
Balsorstól vézgett–jobbsorsra érdemes!

A halotti fátyol nem jó ránk, ne félj!
Tűzben felül a halott, – s életet remél!
Gyenge pont az atom magja is, hasad,
Szemgödörbe nem fagy eredő patak!

Mennyi párapu mocskot mos egyre,
Várnál vagy néma, te is erre a kegyre,
Szép szó hullik rólad, mint a vakolat.

Haladd meg hát mindenkori korodat,
Magyarok nyája, te tűz-vértől nemes,
Balsorstól vézgett–jobbsorsra érdemes!

Köldök(zsinór)mérték (Hogy valami végre összekössön)

Nemzetközi magbunkerben pihennek
Túlélésre összegyűjtött, szűz magok.
Ha minden veszne, ők életre kelnek,
Megmenthetnék a Földet és a Napot!

(A Férfi is Mag, – a Nő az Anyaföld.)
Az Idő, – mely maradó, s múltó egyre,
Az égvilágon most mindenkire költ,
Ügyel az Egészre, – s a Részletekre!

Körvonalával egy lett alattunk a Táj. –
(Élőt szeretni és szenvedni, muszáj!)
Átváltozást ösztökél a köldökzsinór.

Széthullt ütemben nem érték a mérték,
Földönfutó Égi Vándorok úgy kérték,
Kössük össze magunk írmagjainkból!

Mi mindig áldozunk

Egésznek születünk, apránként halunk!
Elfognak mind a féltve őrzött vágyak.
De kevesebb bánat s öröm, mit kapunk,
Mi mindig áldozunk, – létnek-halálnak!

Nem tudod, honnan és hogyan, de leszel,
Mert anya szült, – egésszé összeállhatsz!
Megszabják új arcod, fajtád, s Istened,
Mi mindig áldozunk, – létnek-halálnak!

Hét Nap, hét Éj, – s milyen kevés élet, –
Minden születik, minden semmivé lesz,
Mi mindig áldozunk, – létnek-halálnak!

Úgy csoszogsz majd apránként odaát,
Szentmihály lován szép nászéjszakára,
Mi mindig születünk, – létnek-halálnak!

KOCZÓ JÓZSEF

Emlékezés Tóth Imrére, a hunytyi palócok
utolsó krónikására

Kortársai közül sokan a *nagy palóc* író utódjának tartották, és joggal kapta a *XXI. századi szegény elfogyó magyar nemzetet sirató Tiborc* ragadványnevet egykori zsellérpajtásától, aki vele együtt vált pesti doktorrá. Több helyütt „palóckutató”-ként is említik. Egy dedikációmban ezt én is megtettem, mire így igazított helyre: *Én sosem voltam palóckutató, csak palócként születtem és éltem, azaz – magyarként!*

Tóth Imre 1927. április 6-án a Börzsönylábán található Bernecén született. Lakóházuk az évszázados templom alatt, az egykor különálló két falu, Baráti és Bernece határán állt. Az elemi iskola elvégzése után az ipoly-sági polgáriban tanult, majd a Lévai Magyar Királyi Líceum és Tanítóképző növendéke lett. A második világhéget követően tanulmányait már Esztergomban, az Érseki Tanítóképző Intézetben tudta csak befejezni, ahol 1947-ben vehette át tanítói és kántori oklevelét. Nógrádi tanítóskodása (Alsópetény, Tábpusztá, Varsány, Mátraszele), járási tanfelügyelői, majd osztályvezetői munkája mellett az Apáczai Csere János Tanárképzőben magyar nyelv és irodalom–történelem szakos tanári diplomát szerzett. Szókimondása, az 1956. évi forradalom idején a *Nógrád Népe* november 2-ai számában megjelent *Legszentebb forradalom* című verse, majd a november 4-én közölt *Őrizzük meg forradalmunk tisztaságát* című cikke miatt a Kádár-rendszerben állásvesztés, internálás, rendőri felügyelet, fizikai munkakör várt rá. A puha diktatúra idején Salgótarjánban tanított, majd a fővárosi Arany János Általános Iskola és Gimnázium igazgató-helyettese lett. 1975–77 között a Gárdonyi Géza Kollégium igazgatója, 1977-től 1991-ig a Széchenyi István Általános Iskola tanára és könyvtárosa Dunakeszin.

Nógrádban töltött évei alatt a Rákosi-korszakban részt vett az itt alkotó írók első próbálkozásának tekinthető *Palócdudás* megjelentetésében. Az 1954-ben indult Palócföldben is jelentek meg írásai: 1956-ban az *Üdvözlét* és a *Mátrai képek*ből a *Téli vihar* (versek), majd az 1964-ben *Az utolsó bosszorkány* című szurrealista novellája. Nyelvművelő cikksorozata (*Anyanyelvünk, A nyelv keletkezése, A magyar nyelv eredete, Mondság, mondaság vagy mondol?, Kecsenyelv?*) 1965 januárjától az akkor *Nógrád* címet viselő megyei lapban

jelent meg. Nyelvművelő írásaiért Kodály Zoltán a nagyon megtisztelő *nógrádi Lőrincze* névvel tüntette ki Tóth Imrét.

Salgótarjánból 1967-ben Dunakeszire költözött, hiszen új munkahelye Budapesthez kötötte. Folytatta már Nógrádban megkezdett nyelvészeti kutatásait, és az évtized végére elkészült palóc nemzetségregénye is, hogy a kézirat majd két évtizedig a harmadik T hatálya alá tartozóan csak a szűk családi és baráti körben leljen olvasóra.

A nyelvművelés területéről megjelent nyelvhelyességi, nyelvtörténeti cikkei, a palócság eredetéről, nyelvéről, kultúrájáról, szokásairól végzett gyűjtései (*A palócok – Élet és Tudomány*, 1971. okt. 19.) megalapozták Bernecebaráti és vidékének az 1930–40-es évek fordulóján élő tájnyelve kutatását, elemzését, és palóc tájszótárának összeállítását.

1987-ben szerzőnk ekként bocsátotta útjára Ipoly menti palóc tájszótárát: *Palóc őseimre emlékezvén szeretettel ajánlom a magyar nyelvterület első palóc tájszótárát szülőföldem népének.*

Imre Samu (1917–1990) Állami Díjjal kitüntetett nyelvész, a nyelvtudományok doktora a mű előszavában kifejti, hogy nyelvjárásaink az utóbbi évtizedekben bekövetkezett kulturális, gazdasági és társadalmi változások következtében – mindenekelőtt az irodalom és a köznyelv több irányú erős hatása folytán – nagyfokú bomlást mutatnak. Ez a bomlás igen nagy mértékben érinti nyelvjárásaink szókincsét is, és akár egy emberöltőn belül is tájszavak ezrei tűnhetnek el nyelvünkéből nyomtalanul. Ezért különösen fontos ennek az erősen pusztuló, de még nagyrészt föllelhető és megmenthető tájszóanyagának az összegyűjtése, szótárrá szerkesztése és a tudományos élet számára hozzáférhető tétele.

A nyelvjáráskutató tudós utal arra is, hogy nyelvészeti és néprajzi szempontból egyaránt sajnálatos az, hogy mindeddig nem volt tájszótárunk, sőt – a nyelvatlaz anyagát nem tekintve – még jelentősebb tájszógyűjteményünk sem az egyik legszínesebb, legérdekesebb és talán a leggazdagabb magyar nyelvjárás típusból, a palócból. Ezt a hiányt pótolja Tóth Imre tanár munkája, az elsősorban Bernecebaráti helyi nyelvjárásán alapuló *Ipoly menti palóc tájszótár*.

Imre Samu akadémikus úgy véli, hogy Tóth Imre az *Ipoly menti palóc tájszótár* összeállításával felbecsülhetetlen értékű szolgálatot tett a társadalomtudományok több ágazatának. Munkája értékét még csak növeli, hogy ezt a sok időt, nagy fáradságot igénylő munkát nem „főhivatású kutató”-ként, hanem középiskolai tanárként végezte el, önként vállalt feladatként, szülőföldje, anyanyelvjárása iránt érzett tiszteletből.

Bernecebaráti és vidéke tájnyelvének szótára az újabb magyar nyelvutomány történetében abból a szempontból is példa nélküli esemény, hogy a szótár kiadásának költségeit majdnem teljes egészében a Palócföld két szülöttje: Zsóka István bányamérnök és felesége, Somkúti Erzsébet kutatómérnök fedezte.

Földinkre a palóc tájszótár után a '90-es években megjelent *Palóc trilógia*ja és ennek folytatása, *A boldog palócok unokái* hívták fel újólag az olvasóközönség figyelmét, s tették nevét ismertté.

Nemzetiségregényének, a *Palóc trilógia*jának első fogalmazványáról édesanyja – aki a regény megjelenését már nem érthette meg – úgy nyilatkozott, hogy *nemcsak szép, de igaz is minden sora*.

A kiadvány fülszövege a régi népi irodalom kései – talán utolsó – alkotásaként jellemzi a művet, melyben a szerző tudatosan felvállalja, és megélésének tapasztalataival gazdagítva tovább élteti a népi írók eszmeiségét. *A jó palócok* és a *Boldog ember* közé illik ez az irodalmi világ. Nagy klasszikusainkkal való szellemi rokonságát nyilvánvalóvá teszi a *Palóc trilógia* érzelem- és gondolatvilága, az írói szándék, a helyszín, a regényhősök és azok életmódja, a téma és a nyelv, valamint az ábrázolt időszak.

A színhely, Börzsönyalja (azaz Bernecebaráti), sajátos palóc *Elsodort falu*, noha a bemutatott történelmi kor jóval tágasabb. A mű nemes lírájú történelmi nemzetiségregény. Regényesített néprajz és szociográfia is. Íróját az igaz humanizmus és a tiszta, jó értelmű népi, nemzeti elkötelezettség vezérli. Palóc népének látószögéből megrajzolja a teljes nemzet közelmúltjának történelmét: a ferencjósok századvégi „aranykort”, a századfordulót, és a magyarság XX. századi kálváriájának nagy tragédiáit, egészen 1945-ig. Az okos realizmussal közölt tények és adatok természetes hitelességgel illeszkednek az igaz krónikába. Az író a palóc nép és a palóc tájnyelv legjobb ismertetője. A regény tiszta köznyelviségét ezert ízesítetik a mérsékelt alkalmazott palóc tájnyelvi elemek.

Az *Új Könyvek* 1995/2. számának méltatása szerint: „A Trilógia [...] három nagy szakaszban három emberöltőnyi időt tár az olvasó elé. A szerző regényt ír, ám munkája akár dokumentumprózának is tekinthető. Nemcsak azért, mert legközelebbi sorstársairól (a faluközösségről, rokonairól, családjáról) és önmagáról szól, nemcsak azért, mert témájának, a palóc falvak világának, nyelvének, szokásrendjének, erkölcsének, életformájának belső, tudós ismerője, hanem azért is, mert határozottan törekszik arra, hogy a lassanként, tempósan csordogáló cselekmény mellé szociográfiát is adjon. Sok a könyvben az esszébetét, a fogalmi közlés, ám ettől nem szűkül a mű epikai sodra, hiszen az aprólékos leírások, a táj, a

környezet, a porták, a munkavégzés, az ünnepek és a mindennapok leírásai szinte észrevétlen váltódnak át elmélkedésekbe, a tudós információk közlésébe, amiként az utóbbiak is folyamatosan olvadnak vissza az események menetének továbbvitelébe, a kised örömök és súlyos tragédiák szépírói felidézésébe, ábrázolásába. Nagyon szép, nagyon vonzó könyv a *Palóc trilógia*, egy igen jelentős magyar műfaji vonulat érett, tiszta remeklése. Előítélet, preconcepció nyomokban sem lelhető fel benne. Egyszerűen, minden bizonyítási szándék nélkül tárja az író az olvasó elé népének történetét, nem aktualizálva, valami örök mítosz kódéba sem burkolva.”

A Trilógia folytatásában, *A boldog palócok unokáiban* – melyet szűkebb családjá, saját élete és iskolatársai szép új világbeli sorsa, valamint alkotómunkája megörökítéseként foghatunk fel – ekként tesz hitvallást törekvéséről: *A magyar megmaradás hitében – és annak szolgálatában – igaz szeretettel ajánlom A boldog palócok unokáinak regényét palóc népemnek, magyar nemzetemnek. Hiszem, hogy a Palóc trilógia folytatásaként segít éltetni nemzetünk életfájának kegyetlenül megsebzett gyökereit.*

Szécsény Város Honismereti Alapítványa 1999-ben hasonló kiadásban jelentette meg Mikszáth Kálmán barátjának és képviselőtársának, a *palóckirálynak*, Pintér Sándornak (1841–1915) az 1850-es évek nógrádi palóc tájnyelvén 1891-ben Losoncon kiadott népmeséit. A könyv mellékletében Tóth Imre a meséket – hitelességük megőrzésével – átírta a mai olvasók számára. Az átdolgozott 15 palóc népmese – egy ősi palóc tájnyelven közölt társaságában – 2002-ben a Ciceró Könyvstúdió jóvoltából látott napvilágot.

A Felsőmagyarország Kiadónál *Volt egyszer egy ezredforduló* címmel 2014-ben megjelent utolsó munkájának szerzői ajánlása: *A magyar megmaradás hitében – és annak szolgálatában – igaz szeretettel ajánlom könyvemet palóc népemnek, magyar nemzetemnek.*

Ebben a könyvében saját nemzedéke – az egykori bernecei zsellérgyerek, utóbb *börzsönyalji bölcsék* – világlátásának, -felfogásának, életérzésének összegzésére vállalkozik az ezredforduló tájkán a Széchenyi fürdőben, a *magyar Hyde Parkban* tartott rendszeres fürdőzéseiken, találkozásainkon folytatott eszmecserék, elmélkedések alapján. Serfőző Simon, a kiadó vezetője *figyelmeztető és megrázó erejű* könyvnek tartja, s szerinte nem a kiadón múlt, hogy nem kapott nagyobb nyilvánosságot.

Tóth Imre számos országos elismerést kapott, nyelvészek, történészek, néprajzkutatók méltatták munkásságát. Az I. Palóc Világtalálkozón 2013-ban Szeder Fábián-díjat vehetett át. Földünk 2015. május 11-én hunyt el.

Palóc népéhez és magyar nemzetéhez egész életében hű Balyog Tóth Imrét szülőfalujához holtában is köti a hűség; immár 5 éve jó palóc ősei között a bernecei Felső temetőben nyert végső földi nyughelyet. Nyelvtudományi és szépírói munkássága méltán emelte őt a huntyi palócok halhatatlanjainak panteonjába.

*Dombormű Tóth Imre 2017-ben állított emlékoszlopán Bernecebarátiban
(A szerző fotója)*

LUKÁTS JÁNOS

A selmeci toronyóra

Az esztendő utolsó hetében, pontosabban Szent János és Szent Szilveszter napja között jutott eszünkbe, hogy az évet valami emlékezetes helyen kellene befejezni.

– Selmec! – hangzott el a varázserejű név, amelyet korábban még talán soha nem ejtettünk ki egymás között. Most azonban egyetlen pillanat alatt elfogadtuk. Négyen alkottuk a többes számot, négyünk kora együtt közel állt a három évszázadhoz, de ez senkit nem zavart, minket magunkat legkevésbé.

Nagy könyvből olvastuk ki, hogy alig több mint tízezer fő vallja magát Selmec város büszke polgárának. A története azért sokat sejtetett: arany-ezüst évtizedeket meg viharzóna-időszakokat. A térkép barna és zöld arafelé, a hegyek erdőket hordoznak a hátukon és pompás panorámát, bár ez a térképen nincs jelölve.

Fejünket csóváljuk: ilyen kevés lakosra hogyan juthat ennyi vár és ennyi templomtorony? És ámulunk: az utcák miként furakodnak a völgyekbe, szorosokba, milyen ügyességgel kapaszkodnak fel a domboldalakra. Selmec régi város: tudjuk is, látszik is. És ebből a régiségből sokat megőrzött. Szólunk a város szívósságáról, a szerencséről, amely elrejtette a városrombolók elől, az ezüstkincsről, amely egyengette útját a jövő felé. Meg arról, hogy a benne élők bizonyosan szerették és óvták a várost, amelyet *városuknak* éreztek, sajátjuknak, szemük fényének. A németnek született kereskedő is, a magyarnak született nemes úr is, a tótságát őrző bányavájár is – mondja a történelmi kisokos. Az utcák meredeken lejtnek vagy meredeken emelkednek, a talpalatnyi vízszintes foltokon iskolák, templomok és persze fogadók.

Vár kettő is van a város fölött, szinte átintegetnek egymásnak, a hegyes toronnyal felbástyázott öreg és az ásító kaputornyos ifjabb. Külön-külön tudhattak kétannyi évet a vállukon, mint mi négyen együttvéve. De félre a számokkal, a várak nem öregednek...

A városközép háromszög alakú, elkeskenyedik. Közepén ódon székesegyház, még a koragót időkben épült, kapuján és mellékajtóin megannyi rozsdás lakat. Milyen csönd lehet odabenn! És milyen félhomály! Öreg

selmeciek talán ismerik vagy hallottak a benne rejtőzködő szentekről és szobrokról, a benne tűnődő időről. Székesegyház – csak a képzeletnek.

Elegáns, fehér palota a szomszédban, sarkán karcsú torony, a tornyon óra. Négy égtáj felé mutatja idejét, mintha ő volna itt az időmérő vagy inkább a városbíró. Fején remekbe faragott toronysisak, várjuk, hogy megemelje. De büszke óra ez, ő kalapot-sisakot nem emel.

– Hány az óra?

– Fél egy.

– De ott fél hét van... – Zavar, háborgás, a nyakunkat tekergetjük. Egyikünk hirtelen a homlokára üt, felhördül, a selmeci útonjárók össze-rezzennek, aztán somolyognak.

– Hát ez az óra fordítva jár! – kiáltja világgá a nagy titkot (olvasta valaholl) – Itt a nagymutató mutatja az órát, a kicsi a percet! Nézd, így, fordítva! – és ő maga tekergeti a nyakát. – Fél egy ez, ha így nézed...

Elhisszük neki, hümmögjük, aztán a sanda szó: – És ez mire jó?

– A környék legrégebb óráinak egyike. Ezt még aranymetsző mester készítette, borsos áron. A város javasolta az utazóknak, a módos lengyel, örmény kereskedőknek, hogy járuljanak hozzá a költségekhez. Azok persze nevettek rajta, csak nézték az órát, de nem fizettek bele. Erre aztán selmeci városuraimék megfordították a mutatókat: – Nesze neked, kapzsi kupec! A lengyel, az örmény azt hitte, megbolondult, hiszen az óra nem tévedhet!

– És a selmeciek?

– Azok hamar megszokták, a csalafintaság sikeres tanító. Az ő órájuk máig másképp jár, láthatod.

– És talán nemcsak az órában gondolkodnak ilyen ravaszdi módon. Legyünk résen! Vigyázni kell, ahol éjfélnél deket mutatnak!

Századokat látott palota, homlokán márványtábla, egyszerre szökken szemünkbe a név, a szöveg: Petőfi Sándor és 1838 és Magyar Társaság. Valaki tudta – megtaláltuk, a másik nem tudta – meglepődik. De mondhatnánk úgy is: az első magyar szó Selmeceben.

– Ti tudtátok, hogy ide járt Sándor iskolába?

– Én igen... Én nem... Én úgy tudtam, hogy...

– Ide is! – mondja a házitanító. – Amikor nem vált be katonának!

– De hiszen 38-ban tizenöt éves volt!

– Annyi... – Magunkkal visszük Petőfit, szót is értünk vele, mert „igazi selmeci”.

– Azért sokáig ő se bírta! Egy félév elég volt neki Selmeceből!

– Vagy inkább az iskolából.

– Na, hallod! Az osztályban hetvenketten voltak, mit lehet úgy tanulni?!
 – Főként, ha tanár sincs, az egyik elmenni készül, a másik még nem érkezett meg. – Van, aki beleéli magát a szegény, alföldi vándordiak helyébe és elrémül. Helyet keresünk Petőfinek: hol lakhatott, hol evett, kikkel barátkozott, milyen nyelven beszélt?

A tudós tudja: latin és német volt a tannyelv. A városban többségben voltak a tót nyelvűek, az iskolában a magyar nyelvűek. És mindenki értette mindenki nyelvét.

- Boldog ország, boldog város!
- Boldog korszak, de mintha jégen járnál!

Az egyik hegygerincen vonulunk végig, lábunk alatt a város száz néznivalója. Óriáspark, benne talán a bányászati egyetem, remek épület máig is.

– Ezt akkor építették, amikor az aranytelér meg az ezüstpatak kiszáradt. Ha már bányászni nem lehet, tanítsuk, hogy el ne felejtjük.

- Méretes bölcsesség!
- Ez a fa itt a méretes! – Óriásfa, faóriás, december végén zöld levélözönben áll.

- Szekvoja! – tudatta fatudós.
- Talán szikomor.
- Szekvoja!
- Honnan tudod?

– Ismerem szekvoját! Egyébként oda van írva. – A születési anyakönyv közölte, hogy szekvoja kétszáznál több éve tartózkodik a parkban. Jogos a kérdés: – Szekvoját ültették az egyetem elé, vagy az egyetemet telepítették szekvoja fölé? – Ezen azért eltöprengünk.

– Keressünk egy kávézót! – javallotta egyikünk, aki persze sörre vágyott.

Sörivónk lemarad, lapozni kezd legújabb kiadású útikönyvünkben: – „Ma már gyakorlatilag nem hallani magyar szót Selmecen, pedig a század elején a lakosságnak még több mint 40 százaléka magyar volt”. – Elhallgat, kérdez a szem, a száj: – Hova lettek, mi lett velük? – Nincs válasz, ha volna is, nem beszédes, felhúzott szemöldök a válasz. – Kihaltak? – Elköltöztek, vagy elköltöztették őket? – Petőfi... – Mikszáth... – Kosáryné Réz Lola...?

Barátságos kávézó: széles ablak, kényelmes asztal, bőrpamlag, diszkrét muzsika. Egy óra, délidő (vajon mit mutat a toronyóra?). Mosolyos pincérlány fogad, hellyel kínál. Visszamosolygás, étlapot tesz elé, kinyitjuk – szlovák és angol kétnyelvű. Böngésszük, szövegkísérettel. – Magyar? – hallja ki szavunkat, és már adja kézre a magyar nyelvű étlapot. Kacifántos

ételnevek, talán szándékolt humorral. Egyikünk igényes angolsággal kér, ketten a magyar étlapot lapozzák, a negyedik a szlovák ételnevet mondja – magában előbb elpróbálgatja, hogy ne hangozzék nyelvtörésnek. A pincérlány mosolyt oszt, mindenkinek személyre szólót. Körülnézünk, minden kiírás kétnyelvű: a pultnál is, de még a toalettbén is. A második nyelv – meggyőződünk róla – a jól beszélt angol. Nem a német, nem a magyar, nem az orosz. Pedig hát... a magyar király hétszáz éve német aranyműveseket és ezüstmányászokat hívott be, a városházán magyar urak mérték a törvényeket. Száz éve is még negyven százalékban. Aztán az oroszok: az újságokban – barátok, az iskolában – idegen nyelv. Hol voltak akkor az angolok? Még a kérdés is bohónak tűnik! Aztán egyszerre a szlovákok kisöpörték hét évszázad nyelveit: a németet, a magyart, az orosz – helyettük lett az angol. Ott nem volt hagyomány, sem előjog. Azt akárki, azt mindenki...

A sör fölséges, a sztrapacska mégiscsak itt az igazi. Az árakat az európai egyesült pénzben számítják.

– Mít gondoltok, járt-e itt diákkorában Sándor? – talán nem egészen komoly a kérdés, de a válasz sem: – Ha akkor is kocsma volt itt, biztos járt.

Eltesszük a pincérlány búcsúmosolyát, és az Óvár felé megyünk, az esik közelebb. Nagy idők tanúja lehet, de most inkább hallgat, vagy ki tudja... A tornyok és bástyák között a belső udvar sejtelmes, egy óriásfényő közelében honvédszobor. Rohamozó pózban, jobbában kivont kard. A penge fényes, nyilván gyermekkezek igyekeznek fényesen tartani. Baljában zászló. Arca elszánt, haja felborzolva. Akár Petőfi is lehet, ha megérte volna a negyven évet. 1848 emlékére áll itt, talpazatán magyar koszorúk, szalagok. Talán hazaiak, talán annak a negyven százalékknak az emlékét is őrzik, akiknek már nem hallani a szavát, akik elfelejtették a nyelvüket, vagy elfeledtették velük.

A toronyóra üt, és újra üt, ki tudja, hányat...

PÁSZTOR ÉVA

„Rajtunk is /fűrészel az idő”

(Beléd öltözöm)

In memoriam Pohánka Erika

*Csend... örök csend ... csendek ... sötét csendek ... csendek partján...
Örök Sötét Csendek partján...*

2020. április 9-én egy csillaggal kevesebb lett. Pohánka Erika, pedagógus, költőnő, akit szerettünk, tiszteltünk, csodáltunk, már nincs közöttünk. 66 év adatott meg neki a földi életben. Megrendültünk halálának hírére. Fájdalmunkat nem enyhítheti semmi földi érzés, talán az a tudat, hogy verseiben itt hagyta nekünk gondolatait, vágyait, örömét, aggodalmát, fájdalmát, magányát, szép szavait, szép lelkét, igaz hitét.

„Más időbe burkolóztam,
belepatkolod jeled,
– kézen fogsz.

Zuhanyoztam
nap sugarában,
kezedről a láva
folyt rám,
– veled égig értem én.

Aztán rábízta a szélre,
nyárból a télbe
engedtél,
téli álomra ítéltél.” (Csendek partján)

Pohánka Erika 1954-ben született Balassagyarmaton. 14 éves korában az Ifjúság Útja-i Általános Iskolában végzett, majd Salgótarjánba vitte a sors. Itt érettségizett.

A versírás gyermekként, már 12 éves kora óta foglalkoztatta. Középisikolás korában nagy hatással volt rá magyartanára és Molnár Zsolt újságíró. Magyartanárának írta első versét, Molnár Zsolt segítségével a Nógrád Megyei Hírlap külső tudósítója lett. Érettségi után visszatért szülővárosába, ahol két művészeti közösség is várta őt tagjai közé, a Madách Imre Irodalmi Színpad és a Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaság.

Erika felsőfokú végzettséget szerzett népművelés–könyvtár szakon. 1989-ben a Madách Imre Kollégium nevelőtanára lett. Drámapedagógusként a Rózsavölgyi Márk Zeneiskola drámatagozatát is irányította és színjátszó csoportot vezetett a kollégiumban. 2012-ig kollégiumi osztályfőnökként végezte ezt a különleges odafigyelést és felelősséget jelentő munkát, aztán nyugdíjba vonult. Ettől az évtől önmaga rendelkezett az idejével, azt tehetette, amit szeretett, így a költészetnek szentelte idejét.

Nagyon sokat írt, de csupán két kötetre való verset válogatott ki a meglévőkből. Az első versgyűjtemény 1995-ben jelent meg *Rezdülések*, a második 2019-ben *Csendek partján* címmel. Verseit olvashattuk többek között a Röpke Ívekben, a Palócföldben, a Börzsönyi Helikonban, a Nagy Lajos Irodalmi és Művészeti Társaság antológiájában.

Erika Balassagyarmat költőnője. A vers számára az önkifejezés legjobb módja volt. A tömörítés művészeként kereste a szavakat, alkotta a képeket. Szerette és megverselte a természetet. Az évszakok közül az ősz volt a kedvence. Írt a szerelemről, a családjáról, különösen a nagymamájáról. Nem találni egy felesleges szót sem a verseiben, de amit leírt, az igaz, ez teszi hitellessé.

„Marékba gyűjtve
kis halálaink
ládába gyűrjük
a félmosolyt
homlokunkra
varjak gyűlnek
közben az ősz is
átmegy a szobán
behavaz a múlt...” (Közben)

Drága Erika! Nem szeretnénk búcsúzni. Emlékezni szeretnénk rád, a kedvességedre, a szerénységedre, a mosolyodra, a finom, puha, bizalmat éreztető hangodra, a mindig adni akaró lélekemberre, mert az jó, az megnyugtató, az olyan, mintha köztünk lennél.

„Föl ne feszítsd pilláim
ringató hálóját
lét és nem-lét között.
Röptess szavakat
ablakom elé,
összegyűrt
mosolygó fényeket.
Egy hajszál ér a számhoz,
jaj, ne engedd még!” (Ébredés)

ISTENES TIBOR

Keresett az Isten

Reggel hatkor keresett az Isten,
Hiába csengetett, dolgozni voltam.
Munka közben is benne hittem,
Mikor az időt magam előtt toltam.

Éppen délben keresett az Isten,
Én akkor sajnos ebédelni voltam.
Rántott hússal hadakoztam fitten,
Porcelán oltáron feláldoztam.

Elalvás közben keresett az Isten,
Hiába szólt, hisz ébren sem voltam.
Dimenziók között a lebegő szinten,
Igazi valómon átsiklottam.

Irónia magunknak

Csak a főzelék ne égjen oda,
Miközben a híradóból csorog a vér,
Csak testemben dobbanjon ér,
Csak bennem szóljon az Isten szava...

Csak én ne legyek hajléktalan,
Csak bennem díszelegjen szeretet,
Csak én ehessenek finomat, melegeget,
Csak én ne legyek tudattalan...

Csak én ihassak Dom Peringnont,
Csak én úszhassak folyót, tavat,
Csak én érezzek őszt és nyarat,
Csak én győzzem le a Pentagont...

Csak a főzelék ne égjen oda,
Miközben a híradóból csorog a vér,
Csak testemben dobbanjon ér,
Csak bennem szóljon az Isten szava...

VASVÁRI ZOLTÁN

Börzsönyi impressziók Bihari Puhl Levente tájfestészetéről

(1)

Jelen írásomban a kiváló siófoki festő, *Levy* – Bihari Puhl Levente – alkotásain kísérelem meg bemutatni, milyen utak létezhetnek a XXI. század első évtizedeiben a magyar tájfestészet számára, hogy továbbra is művészetként tekinthessünk rá.

Bihari Puhl Levente, „Levy”

Levy 1957-ben született Székesfehérvárott. Gyermekkorától Siófokon élt, és alkotott. 2018 őszén Jánosházára költözött, ott kezdett új életet, és próbál művészeti műhelyt kialakítani. A művészetek, különösen a képzőművészet kisgyermekkorától fogva érdekelték, izgatták nyiladozó értelmét.

A festészet alapjait, a modellrajzot, az anatómiát Daday Kálmán festőművésznél, Rudnay Gyula tanítványánál tanulta. Daday Muzsinszky Nagy Endrével az 1955-től működő Siófoki Képzőművészeti Szabadiskola alapítója, művésztanára volt.

Mesterének tekinti Wessely Tibor művészpédagógust, a Képcsarnok Vállalat egykori művészeti mentorát. Ő számos fiatal, pályakezdő mű-

vészt indított el a festészet útján. Maga igazából nem volt festő, de ismer-
te a festészet minden mesterfogását, rejtélyét, a legapróbb részletekig. És
tudását, ízlését rendkívüli pedagógiai érzékkel volt képes közvetíteni ta-
nítványainak. Igazából ő vezette be Levyt a klasszikus festészet rejtelmei-
be, melyet mindig is keresett és el akart sajátítani. Napjainkig Levy tö-
kélyre fejlesztette festői technikáját.

(2)

Az európai tájfestészetet a reneszánsz szülte meg. Az objektív rögzítésre
törekvő németalföldi festészet – az első tulajdonképpeni tájfestészet – a
látványban minél gazdagabb, hegyes-völgyes, fákkal és állatokkal tarka tája-
kat szerette. Alkotói számára csak a pozitív, megfogható anyagbeli gazdag-
ság volt a fontos. A XVIII. század francia tájfestői az irodalmi szempont-
ból hatásosan csoportosított, úgynevezett „*heroikus*” tájakat kedvelték. A
későbbi akadémikus festészet is a romantikus, hegyekben, fáokban és víz-
esésekben bővelkedő, esztétikai értelemben „*szép*” tájakat kereste.

Id. Markó Károly saját korában világszínvonalú és világszerte elismert,
csodált tájképei tele vannak mitológiai és vallásos jelenetekkel. A művész
és alkotásainak kortárs szemlélője számára a természet tájként való virtuóz
megfestése fontos körülmény volt, a kép befogadójától méltán érdemelte
ki a csodálatot, de a tájba helyezett szüzsé volt az igazi *közlemény*. Minden
bizonytal a kortárs szemlélő jobban, pontosabban ismerte a megjelenített
szüzséket, kódolta a képi elemeket, mint a klasszikus görög-római művelt-
séggel már csak szerényen, alig vagy sehogy sem rendelkező mai utódai.

Az impresszionisták voltak az elsők, akiket a halványabb szépségű tájak
is megihlették. Az impresszionizmus új, más tájszemléletet és abból kö-
vetkező tájfestészetet hozott létre: a színek és fények, és azok tárgyakra,
az alkotóra és a befogadóra gyakorolt benyomásai, „*impresszió*” álltak ér-
deklődése homlokterében. Ezzel megszűnt a „*festő*” és „*festőtelen*” táj fo-
galma; festőivé lett minden, amiben a művész a maga szándékai és kifeje-
zésmódja számára alkalmas tárgyat látott.

Az impresszionistákkal ellentétben a realizmus követői a pillanatnyi je-
lenségekkel, a felszín tűnékenységével szemben a valóság lényeges eleme-
it kívánták hangsúlyozni. A lényegi összefüggések sűrített kidomborítása
céljából elkerülték a véletlenszerű elemeket, és mondanivalójukat tömöri-
tették. A tájfestésben részletmentesen, összefogott ecsetkezeléssel, nagy
egységekben adták vissza az eléjük táruló valóságot, és törekvésük volt a
belső lényeg érzékeltetése is.

A megfestett természet tájként való értelmezése mindig is fontos művészetfilozófiai problémák elé állította mind a festőket, mind a befogadóközönset. Egy valamit azonban biztosan állíthatunk. A tájfestészet művelői – zsenik és kismesterek –, különböző korstílusok és izmusok követői egyaránt arra az alapvető filozófiai, művészetfilozófiai kérdésre reflektáltak mindig is művészetük esztétikai fegyvertárával, hogy miként válik az ember ottlétével a természet *tájja* – bármit is jelentsen ez a fogalom.

Bihari Pál Levente: Téli határ (olaj, vásznon, 50 × 70 cm)

(3)

Levy festészetének mindig is egyik meghatározó része volt a tájfestészet. A táj mint művészi téma a nemzetközi és hazai picturában egyaránt nagy hagyományokkal rendelkezik. Csodálatos mesterek remekművei fémjelzik a történetét.

Levy sokat tanult a nagy elődöktől. Tájfestészetében ott van előképként id. Markó Károly, Mészöly Géza, Egry József, az impresszionisták és a nagybányaiak egyaránt. De Levy nem epigon. A XX. század végén, a XXI. század hajnalán összetéveszthetetlen, egyéni és egyedi tájfestészetet volt képes létrehozni.

Mi jellemzi Levy tájképeit? Az alap természetesen a mesterség, a technika, az olajfestés műhelytitkainak fölényesen biztos ismerete és gyakorlata. A lenyűgöző mesterségbeli tudás azonban még nem feltétlenül te-

remt művészetet is. Levy tájfestészete viszont valóban magasrendű művészet. Művészet, mert Levy nemcsak szemlélője a tájnak, nemcsak vizuális leképzője, de valódi köze is van megfestett tájaihoz. Tájai mindig lelki tájak is.

Bár Levy Siófokon, a nagy tó mellett él, mégsem csak balatoni festő. Festészetében a magyar táj megjelenítése a művész szemérmes vallomása is a szűkebb pátriáról, a hazáról. A hazaszeretet egyszerűségében szívszorítóan megható festői megfogalmazása. Nem a lokálpatrióta néha megmosolyogtató dicsekvése, hanem a lélek mélyéről föltörő, őszinte és tiszta érzések kifejeződése, amelyek kikerülhetetlenül megérintik a kép szemlélőjét. Az örök szerelem, a balatoni táj mellett állandóan járja az országot és festi tájait, amelyek megérintik és alkotásra inspirálják. Sorozatokban mutatja be az Őrséget, a vasi, zalai tájakat, a Duna és a Tisza mentét, az Alföldet és hegyvidékeinket. Ezek közé tartoznak börszönyi festményei is. A tájat minden év- és napszakban megfesti. Mennyire sokatmondóan nyugtalanító, hogy ezeken a képeken nem szerepel egyetlen ember sem! A természeti táj fenséges ereje lenyűgözi a művészt. Így valóban csak az a festő képes látni és láttatni a *tájat*, aki megértette a természet isteni lényegét.

(4)

Levy *tájfestészetének* sajátos vonulata népi építészetünk pusztuló emlékeinek megörökítése. Elsősorban a Dunántúlon kereste eddig a megörökítésre méltó, kallódó, sokszor már igen rossz állapotban fellelhető épületeket: lakóházakat, gazdasági objektumokat. Sokat járt, fényképezett, majd festett az Őrségben, Vas, Zala, Somogy és Tolna megye apró, nemegyszer elnéptelenedő, nagy szegénységben vegetáló falvaiban, a Káli-medence és a Balaton-felvidék helységeiben. De készültek festmények a Palócföld népi építészeti emlékeiről, pusztulásukban is méltóságot sugárzó parasztházairól, amint azt az itt látható béri parasztházról készült alkotása is dokumentálja.

Többféle eszközzel és anyagon örökíti meg a fellelt népi építészeti kincsetek: vásznon, fatáblán, kerámialapokon, és rendkívül érdekes kuriózumként: maga gyűjtötte, XVIII. századi rusztikus tetőcserepeken és téglákon. Az alkotások különleges hordozóanyagáról így nyilatkozott a festőművész: „2003-ban jutottam hozzá Jánosházán egy, a XVIII. század második felében épült kúriászerű házhoz, meg a hozzá tartozó hatalmas udvarhoz. A téglagyűjtő egyesület nagyszerű gyűjteményét látva egyből erre a késő parasztházra gondoltam, amely ugyancsak tele van

monogramos, négyzet alakú, hatszögletű és egyéb különleges téglákkal, valamint hasonlóképpen öreg tetőcserepekkel. Az épületet szeretném megmenteni, hisz' tán még a műemléki szintet is megüti, de pénz és komolyabb segítség híján egyelőre tetőcserepeit, egyedi tégláit hasznosítom – mégpedig sajátos módon. Különféle rusztikus, antik vagy retrotémákat jelenít meg rajtuk – mindig is vonzottak az öreg tárgyak – festészetem eszközeivel: várakat, régi parasztházakat, templomokat, de portrékat, csendéleteket is. A kopott, régi anyagok szerkezete kiválóan illeszkedik témáimhoz. Régi deszkákat, hordódongákat is felhasználok más témájú, de hasonló hatású kompozícióimhoz. Ezek a képek nem keretezett formában kerülnek a falakra, hanem beépítve a falburkolatok szerves részét képezik, megvilágítva pedig fantasztikus hatást keltenek.”

Bihari Publ Levente: Régi házak – Bér (olaj, cserép, 18 x 36,5)

Az olajtechnikával készült képek magas esztétikai értéket képviselő képzőművészeti alkotások, de nemcsak azok. Fontos dokumentumok az építészettörténet, népi építészet, sőt az egykori falusi, népi életmód kutatói számára is. A festőművész ezzel az értékmentő munkájával olyan nagyszerű elődök életművéhez kapcsolódik, mint Csörgéy Titusz ornitológus, madárillusztrátor, Herman Ottó munkatársa és Csapody Vera botanikus, növényrajzoló, Jávorka Sándor műveinek illusztrátora. (Csak zárójelben jegyzem meg: Levy balatoni vörösköveken megfestette a tó összes halát is.)

Bihari Publ Levente: Balin (olaj, vöröskő, 24 x 34,5 cm)

A művész a birtokában lévő vizuális technika és briliáns mesterségbeli talentuma segítségével vállalkozott a leletmentésre. Őt a természetben ember alkotta táj és az ott létrehozott emberi alkotások, a népi épületek – sajnos – sokszor pusztulásukban is méltóságteljes látványa ragadta meg. És persze mindaz a háttértudás, ami a festményeken közvetlenül nem jeleníthető meg, mégis a képek szellemisége közvetíteni képes mindazt, hogyan élhettek azok az emberek, akik egykor ezen épületek birtokosai voltak. Az impressziók és érzések keltette ihlet vezeteti aztán a művész ecsetjét, hogy változatos technikákkal és anyagokon adja vissza képei nézőinek saját érzéseit, élményét, találkozását és rácsodálkozását a megörökített épületekkel, elmúló életformákkal. Mondjuk ki, tömören: magyarságélményét. Levy a magyar falvak pusztuló népi építészeti emlékeit bemutató alkotásaival izgalmas és tanulságos túrára invitál bennünket, és arra buzdít, hogy kövessük a valóságban is a festőt, felkeresve a képein ábrázolt tájakat, épületeket. Meggrázó erejű találkozás volt ezen alkotásaival 2019 tavaszi kiállításán a balassagyarmati Palóc Múzeumban.

(5)

Napjainkban lehet *szép* tájakat festeni, de ezek az *alkotások* valószínűleg nem lesznek többek, mint a kereskedelmi festészet tucattermékei. Lehetnek akár magas fokú szakmai virtuozitással előadott termékek is, mégis

megmaradnak *termék*nek, nem válhatnak művészetté, mert hiányozni fog belőlük az a filozófiai viszonyulás téma – szüzséről esetükben ne is beszéljünk! – és formai megvalósulás között, az a sajátos eszmei kapcsolat, amit – hogy irodalmi példával világítsuk meg, mire is gondolunk – Petrarca is keresett egy más viszonyrendszerben: turisztika és természetfilozófia, ad absurdum: Istenkeresés a Mont Ventoux megmászásakor.

Bihari Puhl Levente: Falusi jelenet (olaj, fa, 74 x 55 cm)

Levy tájfestészete, mint azt börzsönyi, palócföldi képei is bizonyítják, eljutott arra a szintre, ahol a természet tájjá változik, konkrét és lelki tájakká egyaránt.

Költészet ez, a képzőművészet nyelvén előadva.

Ki volt az, aki példát adhatott Levynek mindehhez az *irodalmi* költészetben?

*Itt-ott kedvetlen, lompos, sárga lomb
tollászkodik és hosszan elborong.*

(József Attila: Ősz)

És a végső konklúzió:

*Légy egy fűszálon a pici él
S nagyobb leszel a világ tengelyénél.*

(József Attila: *Nem én kiáltok*)

Levy művészetében megérintette a *világ tengelyét*.

NÉVJEGY

BIHARI PUHL LEVENTE (1957, Székesfehérvár) képzőművész, festő, gondolkodó. 2000 novemberében nagyszabású kiállításon mutatta be sokrétű munkásságát Siófokon, majd 2005-ben ugyanott megrendezte az első Levyntgard ki- és beállítását. Harmincéves művészi pályája során a kereskedelmi festészet taposómalmában dolgozott. A megrendelésre történő festés mellett megalkuvás nélkül építette saját művészi világát. 2009-re érett meg benne az a teljesen egyedi festészeti modor, stílus, melyben sikerült összefoglalnia addigi tudását, világlátását. Ez az analízis és szintetizáció alkotási mód az, amit levyntgardnak nevez.

Bihari Puhl Levente: Kerekés kút Nánán (olaj, XVIII. századi cserép, 36 x 18 cm)

LUKÁTS JÁNOS

Váci emlékvadász

Játszik velem, ölébe ránt az emlék,
Majd kéredzkedik: én ringassam őt.
Arcon legyint a hajdan és a nemlét,
Egymást kergetik: nagy menekülők.

Faluba rejtett, pazar ékszerdoboz ez a város,
Vidáman makacs élni akarás,
Csigaszarvát az égnek emeli egy-egy toronypáros,
Kopogó utcakövek közt kézen fog
Valami néma varázs.

A Dunában meg-megnézi magát,
Mint egy tükörben, elégedetten,
A fák közé virágból szó tarka nyoszolyát,
Hegy néz rá szemből, hegy vigyáz rá ott fenn.

Lépcsők, partoldal, barokk utcaszeglet,
Őrzött s feledett, sziklaarcú szentek
Kínnal-mosollyal, csöppnyi titkot hordva
Rejtőznek házfalba, burjánzó bokorba.

Egy kapualj: huzatos, homályos,
A kertben: orgona, akác, barackfa,
Más lakja régen, nem is illik már most
Megállni vagy töprengeni alatta.

Az élet errefelé meggondoltan lépdes,
miért rohanna?

A cukrászdába hívogat a krémes,
Illatát ingyen, ráadásnak adja.

Indulni kell, már nő a barna este,
Hunyorgó fénnel villan rám a lámpa.
Egy emlékvadász a gyermekkort kereste
itt, Vácon. És egy percre: megtalálta...

GRÉCZI ZSOLDOS MIKLÓS

„Minden magyar felelős minden magyarért!”

Emlékezés a 75 éve meghalt Szabó Dezső íróra

(1879. június 10., Kolozsvár – 1945. január 5., Budapest)

*„Meghalok én tízszer, százszor,
Nem félek én a haláltól.
De rakhatsz rám hegyet, hatot:
Míg magyar van: feltámadok.”*
(Szabó Dezső)

Már 141 éve, hogy született és már 75 éve, hogy meghalt, így hát háromnegyed évszázada, hogy vég nélküli sétáját róttá a József körúton ez a senki mással össze nem téveszthető jelenség: szürke öltöny, szürke kabát, ernyő és szivar, hatalmas pocak, dupla toka, alatta az elmaradhatatlan fatermörder-gallér, melyet a 10-es évek óta már csak ő hordott Budapesten. Igen, valóban jelenség volt, intézmény. Ő volt Szabó Dezső. Úgy tartozott a városhoz, mint a Parlament vagy az Erzsébet híd. Vadidegen emberek, akikkel soha nem találkozott, akikkel soha egy szót nem váltott, ismerték őt, súgták egymás fülébe: nézd, ott megy Szabó Dezső, széles e hazában tömegek tudták, mit jelent a neve, hogy jelent nemzeti önbecsülést, kiapadhatatlan nemzetfélést, alku nélküli, ellentmondást nem ismerő szolidaritást minden emberi szenvedéssel, hogy jelenti a magyarság sorskérdéseinek legtisztább hangját. Mert minden mondata „sikoly volt a hátba döfött nemzet ajkán”. Tisztán látta és tudta, hogy magyarnak lenni mit jelentett. Igazi próféta volt, az Istentől küldött nagy próféták nagy nemzedékéből való, Erdély adta nekünk. Néhány évtizede még azt mondták: „művei sorsukra hagyott szélalmok, Don Quijotéjuk halott”. De az idő nagy úr, néhány éve úgy tűnt, az őt rugdosó lábak és köpködő igék fogynak vagy tán eltűnnek, tavasz jön, tavasz. Nézzük meg, hogy mi is lett e gondolkodó sorsa a magyar közgondolkodásban.

A család 10. gyermekeként született. Apja levéltáros, nyakas kálvinista kuruc ember, anyja a sok gyermekről gondoskodott. 1879-től 1899-ig Kolozsvár volt számára meghatározó, itt végezte elemi és középiskoláit a református kollégiumban. Ő erről így vall: „A Farkas utcai vén kálvinista

gimnáziumban tanultam 17 éven át az öreg református templom tövében. Ott vén zsoltárok Isten szelíd kőművesei építették belém a nagy orgonát, ahol minden emberszívnek megvan a maga sípja.” Már 56 éves volt, amikor arra a kérdésre, hogy mit adott néki a magyar kálvinizmus, így válaszolt: „és jött a zsoltár mint eltemetett anya tompa sírása, az anyám, a kolozsvári temető és a református kollégium fia vagyok”.

Érettségi után Budapestre költözött, egy évig jogásznak tanult, majd otthagyva azt az Eötvös Collegiumba került, magyar-francia tanári diplomát szerzett kitűnő minősítéssel. Majd ösztöndíjat kapott Párizsba. Hazatérte után több helyen tanított. Végül feladta a tanári pályát, utána írásai-ból élt meg.

A *Nyugatban* jelentek meg első novellái és tanulmányai, melyek egyéni hangjukkal irodalmi körökben nagy feltűnést keltettek. Meglepő szóképei, hasonlatai, nyugtalan erős fantáziái, vulkanikus lázadásai előhírnökei a későbbi világnézeti hitvallásnak. Vannak, akik rajonganak érte, mások támadják jobbról-balról, de vállalja az ütésekkel állhatatosan. Vitaesteket szervez fiatal egyetemisták tömegei előtt.

A magyar nyelv minden szépségét feltárja írásstílusában – ez tette többek között egyénivé. A magyarság riadója minden írásán: regényein, elbeszélésein, vezércikkein, minden publicisztikáján sikoltás, jajveszékélés: mi lesz veled, magyarság?

A *Füzetek*, amelyből 80-at adott ki és egyedül írta minden sorát, sejtetik, hogy a magyar bajok őserdeiből se lefelé, se oldalvást nem vezet ösvény. Következetessége meghökkentő. Tanulmányainak kiadott két kötete idézhető bizonyíték, hogy soha nem adta el magát, nem létezett olyan párt, alakulat, erő, hatalom vagy pénz, amelynek módosító hatása lehetett volna megnyilvánulásaira.

Célja végig a magyarság felrázása. Eszméi, eszközei, érvei a tömegekre hatottak. Az egyszerű ember számára is irányt jelentenek, igazságai dogmák, utat lehet velük törni. S ha népszerűséget akart, el is érte. Világképében és magyar koncepciójában egy új nemzedék találta meg egységét. Társaságok alakultak eszméi megvalósítására.

A kezdetekben Szabó Dezső finnugor nyelvésznek készült. Több szak tanulmánya jelent meg, pl. a vogul szóképzésről. Sok lapban jelentek meg esszéi, novellái, vezércikkei, több ezer írott oldal. A *Nyugatban* 82 írása jelent meg öt év alatt. Legfontosabb és legnagyobb sikert aratott az *Elsodort falu*. A könyv több kiadást megért életében, mindig elkapkodták. További regényei: *Nincs menekvés*, *Csodálatos élet*, *Karácsony Kolozsvárt*, *Feltámadás Markuskán*, *A kötél legendája*, *Ének a révben*, *Életem – A bölcsőtől Budapestig*. No-

velláskötetei csodás remekműveket tartalmaznak: *Mesék a kacagó emberről, Ölj, Jaj, Tenger és temető, Levelek Kolozsvárra, A megfajtott kakas*.

Az a 20 év, amely az I. világháborútól a II. világháborúig tartott Európában, ellentmondásos kor volt. Hazánkban sem a parlamenti, sem a politikai demokrácia nem állt a zenitjén, viszont a sajtó- és szólásszabadság korlátlan volt. Azt hitte a világ Trianon után, Magyarország néhány évtized alatt elsüllyed a történelem mocsarában. De tévedtek sírásóink.

Szabó Dezső szerint a kor három meghatározó „szenvedélye”: az irredentizmus, az antiszemitizmus és a kereszténység. Ezekre röpirataiban kitért, érvelt a magyarok igazsága mellett.

A kolozsvári író végig azt mondta, soha, egy napig sem voltam irredenta. „Az az irredenta, aki azt hiszi, hogy a századok politikájával mesterségesen elveszített országrészeket egy korcsmai veszekedés gyanánt rögtönzött puccsal visszamarkolhatja.” De Szabó Dezső egy percig sem kételkedett abban, hogy Erdély vissza fog kerülni az országhoz, hiszen elrablása annyira égbekiáltóan igazságtalan. Csak tenni kell minden nap, ahogy Kós Károly a *Kiáltó szó* c. írásában mondta: „csak nem megbénulni, díszmagyarba öltözve siránkozni, hanem minden erőnket magyarságunk megmaradására fordítani”.

Az antiszemitizmusról ezt írja: „tudatossá tételében oly nagy egyéni felelősségem van”. Sok-sok vád éri, hogy rasszista, antiszemita, kirekesztő stb. Ezzel függ össze a még nagyobb vád: fajvédő, de ő ezt is cáfolja, ebben a korban divat volt a népet, nemzetet fajnak nevezni. Minden félreértés ebből adódik. Ő a zsidó tőkét vádolja, számlájukra írja a Tanácsköztársaság borzalmait. A társadalmi felelősség miatt marasztalja el őket: felelősséggel tartoznak az őt befogadó és gazdaggá tevő ország szociális gondjainak felkarolásában. Számptalan írása szól erről, ostromozza őket, hogy több felelősséget a magyarsággal szemben (*A két faj harca*).

Végrendelete egyúttal utolsó megjelent írása is volt. Részlet végakaratóból: „Összes bárhol található, már kinyomtatott vagy még kéziratban lévő írásaim minden szerzői jogát hagyom második édesanyámra, a kolozsvári református főgimnáziumra.”

Ezután már csak egy nyilatkozata jelent meg, a *Református Élet* című folyóiratban. A nyilatkozat címe: *Hiszek a kereszténység jövőjében, mert hiszek Jézus Krisztusban*. Ebben ezt írja: „Rajta keresztül a legkétségbeejtőbb helyzetből is van kiút. Vele soha nem lehet ellenkezni és elpusztulni senkinek sem. Vele az élet értelmét találja meg az ember, vagyis ennek a fordítottja: nekünk értelmetlen az élet. Kell-e ennél szebb és tartalmasabb testamentum?”

Szabó Dezső 1945. január 13-án egy óvóhelyen fejezte be földi életét. Pontosan egy hónap múlva Budapest felszabadult, ideiglenesen a Rákóczi téren volt a sírhelye. 1949. május 19-én volt a második temetése a budapesti Kerepesi temetőben. Azóta síremlékét, Andrassy Kurta János műalkotását Hegedűs Lóránt református püspök áldotta meg, életművét Csurka István méltatta. Több szobor, emléktábla méltatja országszerte (Erdélyben is) az író.

Halála után hazánkban szovjet korszak jött, melynek hatására teljesen elhallgatták. A könyvtárakban levették a polcokról műveit és több évtizedes hosszú szilencium – sok íróársához hasonlóan – őrá is vonatkozott. A rendszerváltás után némi rehabilitációt kapott, a Püski Kiadó sorozatban kiadta műveit. Aki olvassa írásait, tudja, hogy ma is aktuális az, amit feszegetett és amit jóstolt a magyarságnak. Hiszen ma is új utakat keresünk boldogulásunkra. A magyar csak akkor lehet életképes, ha önbecsülése van, ha hisz magában.

Szabó Dezső ezt vallotta: „Nekem nem magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élősködik. Nekem az magyar, aki dolgozik. Nekem magyar az élet nyolcmillió verejtékes szomorú gladiátora.”

Szabó Dezső sírja a Fiumei úti sírkertben

BÁBEL ANTÓNIA

Lopott vétkek

A félig leeresztett redőny résein átszűrődő napfény éppen elég világosságot adott ahhoz, hogy ne legyen „kriptahangulat” a nappaliban, ahogy ő szokta mondani. Ki nem állhatta a sötétséget, még így a legnagyobb kárikula közepén sem. Inkább legyen meleg, mint sötét. Végül is nyár van. A nap sugarai rávetődtek a kanapéra, amelyen elnyúlva feküdt, kezében a távirányítóval. A szoba elegáns berendezése jó ízlésről árulkodott. A kanapé mögötti fal egy hatalmas könyvespolc volt, rajta egy teljes soron ugyanolyan könyvek követték egymást. Ugyanazon író ugyanazon műve: „Dabn Bariet: A sas árnyékában.” Szemben a legmodernebb hangtechnika mellett tömérdek mennyiségű komolyzenei CD sorakozott. Rajongott a filmzenékért, de most mégis a tévéadók között böngészett. Szinte minden adó a pápaválasztást közvetítette. Ezek váraoztak a Szent Péter téren a fehér füstre. Maga sem tudta, miért, de nem kapcsolt tovább. Döbbenet! Mennyi ember! Rádadásul ebben a hőségben. Képesek órák óta ott állni a tűző napon!

Nem sokra értékelt az egyházat. Azt gondolta, semmi más, csak egy szekta. Igaz, hogy a legnagyobb, de mégis csak egy szekta. Abban a pillanatban felmordult a tömeg a téren, a kamerát a kéményre irányították, amelyből kavargott a hön áhított fehér füst. Megvan az új pápa!

Felült a fekete bőrkanapén és a képernyőre meredt. Kisvártatva meghallotta az új pápa nevét. Nem akart hinni a fülének, de talán így volt ezzel a fél világ. Elismételték, de már a futó sávban is ott cikázott félreérthetetlenül: a történelem során először a pápa magyar! Valamiféle érthetetlen kíváncsiságtól hajtva tovább nézte volna, de az órára pillantott.

– Mindjárt elkések!

Felpattant, kikapcsolta a tévét, kiválasztott egy lezser vászoninget, egy hozzá való nadrágot, végül pedig egy jól szellőző, kényelmes nyári cipőt. Az ajtóval szemközti tükörben végigmérte magát.

– Jól van, jól nézel ki, mehatsz!

Becsukta maga mögött az ajtót, és elindult a szombat esti szentmisére. A templom bejáratánál elismerő pillantásokkal köszöntötték. Éppen olyanl, ami egy írónak kijárt. Persze senki sem tudta, hogy mit is írt iga-

zából, de azt tudták, hogy jól él belőle. A megszokott helyre ült, ahova mindig. A baloldali padsor utolsó előtti padjának legszélére. Kedvesen biccentett a sor közepén ülő idős hölgy felé, aki mosolyogva viszonzta a köszönést. Ő is mindig ugyanott ült. Félpadnyi távolságból is oda vonzotta a szemet a nyakában lógó nyaklánc, illetve a rajta lógó különleges aranykereszt. A megfeszített Jézus egy szőlőtőkéből nőtt ki és a végtagjai indákban folytatódtak tovább. Már régóta észrevette a ritkaságot és minden alkalommal titokban meg is csodálta.

Szerencsére rövid volt a szentbeszéd. Most is jókora összeget dobott a perselybe, ahogy máskor, aztán áldozott, s látszólag nagyon át is szellemlült közben. Végre eljött a számára legérdekesebb rész, a vége. A fiatal pap így szólt az emberekhez:

– Hirdetem Balogh Mirjam hajadon és Eszes Botond nőtlen házasságkötését június 20-ra.

Remek, az éppen két hét múlva lesz. A mise után a menedzsere telefonált. Nem indult el sötétkék, metálfényű sportkocsijával, amíg beszélt. Nem szeretett vezetés közben üzletről társalogni.

– Hihetetlen, hogy így fogy a könyved! Ez már a harmadik kiadás!

– Mit tehet az ember, ha ilyen kiváló menedzsere van?! – szólt élcelődve.

– Na, igen – köszörülte a torkát a másik. – Végül is nekem is köszönheted. Kicsit. Mert hát ugyan ki is lenne Dabn Bariet nélkülem? – kacagott önelégülten.

– Hallottad, hogy magyar lett a pápa? – vágott bele hirtelen.

– Micsoda?

– Ugyan már! – morgolódott, miután elbúcsúztak és hazafelé tartott. – Minek is fizetem ezt a pojácát, amikor a könyveim jórészét úgyis én veszem meg?!

Estére kicsit alábbhagyott a hőség. A bejárónő éppen befejezte a vasalást és beintett a dolgozószobába.

– Végeztem az ingeivel. Jó éjszakát, Albert! – majd kisvártatva visszafordult és hozzátette: – Elolvastam a könyvét. Igazán... jó könyv. De hagyom, látom, most is dolgozik.

– Köszönöm, Margó. Jó éjszakát! Hallotta, hogy magyar lett a pápa? – nézett fel hirtelen a laptopja mögül, de választ sem várva el is tűnt mögötte. A billentyűzet kattogását csak a becsapódó bejárati ajtó hangja törte meg, amikor a bejárónő távozott. Albert feszülten figyelte a képernyőt. A külső szemlélőnek az a benyomása lehetett volna, hogy legújabb könyvében dolgozik, de valójában a legnagyobb közösségi portálon szörfözött.

– Kedves Mirjam és Botond! – suttogta halkan. – Szóval nem lesztek otthon két hét múlva! Az nagyszerű, mert én pont ráérek. Nincs is jobb, mint egy szép, nagy esküvő.

Éjfélre időzítette az eseményt. Gondosan kitervelt mindent. Kapcsolatai révén hozzáférhetett bármilyen alaprajzhoz, így pontosan tudta, hol kell és lehet a legészrevétlenebbül bejutni a házba. Legnagyobb meglepetésére a riasztó nem volt bekapcsolva, amitől rossz előérzete támadt, ugyanakkor vonzotta az az izgalmas feszültség, amit akkor érzett, ha kipakolt valakit. Az ajtó melletti komódon megcsillant az apró zseblámpa fénye. Egy nyaklánc hevert rajta. Azonnal megmarkolta, amikor hirtelen mozgást hallott a szomszéd szobából. A tenyerében közben valami furcsát érzett. Egy ismerős alak, egy medál, egy kereszt... A villany felgyúlt és ott állt előtte az ismerős asszonyka a templomból. Azonnal lekapta a fekete sapkáját az arcáról, pedig a józan betörőész azt diktálta, hogy védje a kilétét. A tőkejézus szinte égette a kezét.

Az asszonyka látszólag megriadt, és ezernyi pillanatnyi, átvillanó gondolat után óvatos higgadtságot tanúsítva megszólalt:

– Á, csak maga az. Már azt hittem, valami betörő. – A szemét le nem vette Albertről, miközben nyugodt mozdulatokkal a fotel felé tartott. – Tudja, ma van az unokám esküvője, de nem bírom én már az ilyesmit. Nemrég jöttem haza. – Azzal a derekát fogva leült.

Micsoda pech! Ekkora bakot lőni! Az öreg hölgy pont itt lakik! Csak állt ott Dabn Bariet, a nagy háborús regény írója, talpig feketében, félreérthetetlen helyzetben, és alig tudott megszólalni.

– Én csak visszahoztam a nyakláncát... Elveszítette a templomban – nyögte ki végül gyenge próbálkozásként, miközben kinyújtotta kesztyűs kezét az alacsony kis hölgy felé. Az ránézett az ékszerre, majd a szekrényre, aztán vissza Albertre.

– Már éppen kerestem. Kedves magától, hogy ilyenkor is gondol egy ilyen öregasszonyra, mint én – folytatta. – Na, üljön le! – kínálta helyely Albertet. – Beszélgessünk!

Nahát, egy betörő minden vágya, hogy betörés közben egy unatkozó öregasszonnyal beszélgessen, de nem igazán volt választása, azonkívül meg kellett bizonyosodnia, hogy távozása után nem kerül napvilágra az ittléte. Helyet foglalt a díványon, a foteltól balra.

– Négy éve meghalt a férjem, egy darabig jó volt egyedül, de két hete ide költöztem. Hisz maga Istenben, Albert? – nézett a férfi arcába.

Az idős hölgy először szólította a nevén. Szégyellte, hogy ő nem tudja az övét. Az viszont teljesen világos volt előtte, hogy felesleges tovább játszania, a másik előtt elveszítette inkognitóját.

– Nem igazán. Nem sok közünk van egymáshoz.

– Akkor mégiscsak hisz?

– Ha van is, nem sok gondja van rám.

– Nézze, fiam! – Tizenegy éves kora óta nem hívta így senki, amióta meghalt az anyja. – Azt hiszi, véletlen, hogy mi ketten most itt beszélgetünk az éjszaka közepén? *Ilyen* szituációban?

– Mi köze van ehhez Istennek?

– Ne gondolja, hogy mindig hittem. Éltem az életem, tizenhárom éves korom óta dolgoztam, férjhez mentem, gyerekeim lettek, elveszítettem kettőt... Aztán ott álltam egy hatalmas ürrel a lelkemben. Tudni akartam, hová lett a kisfiam és a kislányom. Tudni akartam, hogy jó helyen vannak. Gyógyír kellett az istentelen világban kapott sebeimre.

– Nekem nincsenek sebeim! – vetette közbe Albert.

– Elkezdtém kutatni, keresni Istent, hogy választ adjon a kérdéseimre – folytatta, mint aki nem is hallja a férfit. – Évekbe telt, mire le tudtam hántani a szememre, a fülemre és a lelkemre rakódott szennyréteget, hogy be tudjam engedni Istent. De végül sikerült... Mondhatom magának, nincs semmi hozzá fogható.

– Miért mondja ezeket el nekem?

– Mert maga a pokol felé tart! – vágta egyenesen a szemébe. – A szép autóján, a megjártszott hitével bizony oda tart!

Albert belesüppedt a kanapéba. Nehéz lett a gyomra és száraz lett a szája. Az idős hölgy vizet hozott neki és egy könyvet.

– Maga író, ugye? Szereti a könyveket? Ezt még biztosan nem olvasta. Talán most, hogy új pápánk van... Albert felé nyújtott egy fekete könyvet, rajta arany betűkkel ez állt: Biblia.

A férfi lassan megitta a vizet, miközben a Szentírást szorongatta. Lassan felállt, búcsúzni készült.

– Nem szeretném megbántani, de mennem kell.

– Jól van, ne haragudjon, hogy untattam. Jöjjön, kinyitom magának az ajtót. Ne az ablakot használja! Nem *arra* van. Isten áldja!

Albert kifelé tartott, amikor a hölgy utána szólt:

– Mit szól hozzá, hogy magyar lett a pápa?

A férfi hajnalban is csak forgolódott az ágyában. Ilyen rablása sem volt még, hogy az egyetlen zsákmánya egy Biblia legyen, de hogy azt is kölcsön kapja?! Gondolatok cikáztak a fejében, kínozták, aztán egy másik

gondolattal visszavágott, minden kétségessé vált, de egy valamit biztosan tudott. Valaminek változnia kell. Az ébresztőóra alvás nélkül kikeltette az ágyból. Kávét készített magának és nekiült elolvasni a Bibliát. Három hét múlva ott állt az idős hölgy kapujában. A lánya jött ki a csöngetésre.

– Jó napot kívánok, az édesanyját keresem. Ezt szeretném visszaadni neki – mutatta a Bibliát.

– Jó napot! Az édesanyám meghalt... Tegnapelőtt volt a temetése.

– Oh, nagyon sajnálom. Őszinte részvétem – mondta, és a legmélyebben úgy is gondolta.

A hír igazán meglepte. Valahogy megkedvelte a kis öregasszonyt.

– Maga az, aki visszahozta a keresztyét, igaz?

– Igen, én – válaszolta zavartan.

– Várjon!

Azzal a nő eltűnt és egy kis dobozzal tért vissza.

– Azt kérte, hogy ezt adjam át magának – miután átnyújtotta, így folytatta: – Ne aggódjon, az édesanyám úgy halt meg, ahogy élt. Békében, Istenben bízva. Egyetlen délután alatt. Nem szenvedett – törölgette a nő a könnyes szeméit.

– Köszönöm...

Letaglózva tért haza. Honnan tudta az idős hölgy, hogy tényleg vissza fog menni? És egyáltalán hogyan lehet, hogy még halálában is gondolt rá? Kibontotta a kis csomagot. A tőkejézus volt benne egy kézzel írott levéllel.

„Gyónjon meg! Lefelé könnyebb, mint felfelé, de a mélységből nincs visszaút. Találkozunk odaát!”

Két hónap múlva összeszedte minden bátorságát és meggyónt. Minident. A fiatal papnak erősen fejtörést okozott az órákon át tartó gyónás.

– Atyám, feloldoz?

– Fel, ha betartod a vezeklést. Jóvátételül mindent, amit *ilyen* áron szereztél, tedd pénzzé és fordítsd jótékony célra! Azt a pénzt is, amit a könyveid megvásárlásával „tisztára mostál”.

Amikor csak az ágya, a ruhái, a régi írógépe és néhány kisebb bútordarab maradt a lakásában, a bejárónő megdöbbenve lépett be az ajtón.

– Atya Úr Isten! Mi történt itt? – csapta össze a két kezét.

– Kiraboltak! – nevetett Albert.

– De hát ki vetemedik ilyesmire?

– Éppen ő...

Eleinte nehezen ment a vezeklés, de végül undorral fordult azok felé a tárgyak felé, amiket rablás útján szerzett, és saját magára is másképp nézett. A pénzt gyermekkórházaknak adta, ami után persze bekerült néhány

lapba, mint önzetlen adakozó. Jó néhány hálálkodó levelet is kapott, közöttük egy beteg kislányét, akinek a története és a szeme sugara a szíve mélyéig hatolt. Nem is értette, hogyan lehetett korábban annyira vak.

– Most aztán mihez kezdek? – tárta szét a karját az üres lakásban. – Talán írnom kellene egy regényt – mosolygott. Azzal maga alá húzta az egyetlen székét, odagurult régi írógépjéhez, és lassan írni kezdett: „Lopott vétkek – Írta Dabn Bariet”.

Bibari Publ Levente: Muskátli ablak (olaj-kerámia, 25 x 20,16 cm)

FELLINGER KÁROLY

Cilinder

Csukás István halálára

Akinek nincs múltja,
annak már múltja van,
aki a múltban él,
az bármikor kiugorhat
a jövőből,
de már a legmodernebb
ejtőernyővel született,
ami a jelenben
nem nyílik ki,
máskülönben előítéletet
gyakorolna.

A velem született felejtés
hasznosítja
a feledékenységet,
étvágyam szembe-
megy a számmal,
megfogadtam,
felfogadom teremtménnek.

Fogolycsere

Legyél angyal,
akinek nem kell
léteznie ahhoz,
hogy a képzelet
falára fessék.

A lényeg maga a csali,
a holtak tudomást se
vesznek rólunk,
bizonyosak bennünk.

Magamon élősködöm,
hogy ne hiányozzak
senkinek.

Lepkekönnyű

Ami jót tettem,
arról nem én tehetek,
de ami rosszat,
az az én hibám.

Isten jelteni
szokott rólam,
neki nincs szüksége
őszinteségre.

GUBA SZILVIA

A magyar régészet nesztora: Patay Pál

Patay Pál és Guba Szilvia

Különösen kegyes a sors e sorok írójával, hiszen megadatott számára, hogy a magyar régésztudomány egyik kiválóságának, a 105. életévét betöltött dr. Patay Pálnak Nógrád megyében megkezdett tudományos munkáját régészként és muzeológusként folytathatja. Kerek 70 évvel ezelőtt, 1950-ben indult újra megyénkben a rendszeres régészeti kutatás, ekkor állt munkába Patay Pál személyében a megye történetének első – ma úgy mondanánk: főfoglalkozású – régésze a balassagyarmati Palóc Múzeumban. Az 1950-es év a háborút és hadifogolytáborot megjárt, de lélekben és tenni akarásban töretlen hittel rendelkező fiatal régészdoktor életében az újrakezdést, a megye történetében pedig a modern régészet kezdetét jelentette. Az általa feltárt régészeti leletanyag, vagy akár topográfiai, műemléki és művészettörténeti adatgyűjtése számos országos és megyei közgyűjtemény állományát gyarapította. A létrejött és folyamatosan gyarapodó szellemi és tárgyi kulturális örökség ápolása azonban nemcsak kiváltság, hanem felelősség is, hiszen a megőrzés a közgyűjteményekben tevé-

kenykedő szakemberek elsődleges feladata. Ha úgy tetszik, ez a mi hipokratészi eskünk: a kulturális javak védelme, megőrzése és átadása az utánunk következő generációk számára.

Azt még talán a palócföldiek közül is kevesen tudják, hogy Nógrád megye a magyar régészettudomány bölcsőjének számít. Az első, Magyarországon területén végzett őskori lelőhely feltárása a mai Kisterenye határában folyt, az ásató pedig nem más, mint a neves tudós és politikus, a szécsényi múzeum névadója: Kubinyi Ferenc. Az ő régészet iránti elkötelezettségét részben családi kötődések viszik tovább, elég itt a pilinyi Nyáry családra gondolnunk, de itt kapcsolódunk újra Patay Pálhoz is, akinek dédnagyapja Kubinyi Ferencnek volt unokatestvére.

Egy több mint százéves életutat röviden bemutatni lehetetlen vállalkozás, de szerencsénkre a páratlanul hosszú és tevékeny élet összegzése Patay Pál tollából is megismerhető. 2014 decemberében, 100. születésnapján jelent meg önéletrajzi ihletésű könyve *Az életet már megjártam – Emlékezem, Magyarországra és a XX. századra* címmel, mely fontos család- és kultúrtörténeti utazás is egyben. A könyvből nemcsak családját, a jólét és nélkülözés időszakát, de a régészettudomány iránti elkötelezettségét, a tudósi hitvallását is megismerhetjük. Jelen írásunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy vajon mit adott a régészettudománynak, a hazai muzeológiának, és mit adott a régésznek a palócok közt eltöltött hét esztendő.

Patay Pállal a régészeti szakirodalomban elsősorban őskoros régészként találkozunk. A régészetet azonban – mai szóhasználattal – másoddiplomásként végezte, hiszen első diplomáját 1935-ben vette át a debreceni Gazdasági Akadémián (ez a mai Agrártudományi Egyetem elődje). Ritka ajándéka a sorsnak, hogy az intézmény történetének első platinadiplomáját 2015-ben szintén ő kapta meg.

Az egyetem elvégzése után a Pázmány Péter Tudományegyetem újonnan alakult Őskori Tanszékén kezdte meg oktatói pályáját, tanársegédként. A történeti események azonban közbeszóltak távolra sodorva őt családjától, hazájától és választott szakmájától. A fogságban töltött évekről részletesen számol be a lágerfolkloort bemutató kötetben (*Küllős Imola–Vasvári Zoltán: Aldozatok*. Bp. 2006). A visszatéréskor már egy megváltozott politikai légkör fogadta, amelyben osztályidegenként az egzisztencia alapjaitól fosztották meg: le kellett mondania a családi birtokról és az egyetemi állásáról.

Egyfajta önként vállalt „száműzetés” évei következtek Balassagyarmaton, amely azonban ismerős vidék volt számára, hiszen az egykori acsai birtok közigazgatásilag akkor még Nógrád megyéhez tartozott. Patay Pál

1950 februárjától dolgozott régész-muzeológusként a Palóc Múzeumban, ahol elsőként a háborúban megsérült és részben megsemmisült régészeti gyűjtemény rendszerezését és revízióját végezte el. A régészeti tevékenység megindulását két alapvető, de egymással szorosan összefüggő feladat határozta meg: egyrészt a topográfiai kutatások, másrészt a régészeti gyűjtemény gyarapítása. A topográfiai jellegű terepi kutatásainak eredményei – melyek által Nógrád megye régészeti korok szerinti településtörténetét, a lelőhelyek jellegét kívánta feltérképezni – a mai napig bármilyen topográfiai kutatás alapját jelentik. *Nógrád megye régészeti emlékeiről* szóló összefoglalása a *Magyarország műemlékei* sorozatának első kötetében jelent meg 1954-ben.

Muzeológusként nem csupán egyetlen korszak emlékanyagának feldolgozásával és gyűjtésével foglalkozott, de céljának tekintette – az akkori muzeológiai irányzattal összhangban –, hogy minél több korszakból gazdag leletanyaggal, különleges műtárgyakkal bővüljön a gyűjtemény.

A nógrádi évek alatt elsőként foglalkozott az őskor időszakára keltezett földvárak-földerődök, mai terminológiával az ún. kisvárak kérdésével. Az első adatok ismeretében a kerek földsáncal erősített kisméretű várakat még a magyar honfoglalás kora előttinek határozta meg. A nógrádi területeken kívül is elindított hasonló földvárak kutatásainak eredményei alapján azonban hamarosan pontosítani tudta a kisvárak Árpád-kori keltezését. Az úttörőnek számító nógrádi várkutatásait országsszerte több kitűnő kollégája folytatta.

Patay Pál a templomi harangokkal foglalkozó tudomány, a kampanológia hazai atyja, nemzetközileg is elismert szakértője. Az azonban kevésbé ismert, hogy az első harang felmérésére és a tudományág hazai megszületésére egy kis Nógrád megyei faluban, Nógrádszakálon került sor. És ne felejtjük el, 1951-et írunk. Egy szokásos bejelentést követően – miszerint kútásás közben csontokra bukkantak – vasúton érkezett meg a „kiszállítás” helyszínére. A lelet egy mamutfog volt, amely az Ős-Ipoly hordalék-rétegeiben őrződött meg, így túl sok információval és jelentőséggel nem bírt. Az időt kihasználva – mivel vonat visszafelé Gyarmatra csak az esti órákban indult – és hogy ne térjen vissza üres kézzel, régiségek után érdeklődött a helyiektől. Azok egyből a falu fölött emelt templom tornyába irányították őt, ahol elbeszélésük szerint egy régi harang jelezte az idő múlását. A harang valóban eredetinek bizonyult, készítését az évszám három évvel a mohácsi csata előttre keltezte. Ami ezután következett, az ma már tudománytörténetnek számít. Számos tanulmány, önálló kötet

született a témában, a legújabb tanulmány, amely Komárom-Esztergom megye régi harangjait mutatja be, éppen 104. születésnapjára készült el.

Egy kis vidéki múzeum régészeként helytállni nem mindig könnyű feladat. Így volt ez minden bizonnyal 70 évvel ezelőtt is, amikor Patay Pál személyében megindulhatott Nógrád megyében a modern szemléletű régészeti kutatás és gyarapodott az akkoriban még csekély régészeti gyűjtemény, amelyre ma méltón lehetünk büszkék. Az ő általa kitaposott úton haladni azonban hálás feladat. Útmutatásai, részletes leírásai alapján bármely lelőhelyre eljuthatunk még ma is mindenfajta modern technikai eszköz nélkül. 55 évvel azután, hogy búcsút intett megyénknek, 2004-ben jómagam a szécsényi múzeumba kerültem régészként. Rövid idő alatt rá kellett döbbernem, hogy alig ismerünk olyan lelőhelyet a megyében, ahol korábban Patay Pál ne járt volna. De megkockázatom, hogy hasonló a helyzet a megye templomtornyaiával és vasútállomásaiával is.

Tudományos életművét, amely több mint 280 tudományos közleményt, önálló kötetet és számtalan előadást foglal magába, számos kitüntetéssel ismerték el. Fáradhatatlan szorgalma, alázata még ma, 106. évében is folyamatos munkára ösztökéli.

Álljon előttünk példaként! Isten éltesse, Pali bácsi!

Bihari Publ Levente: Faházak (murga-olaj-tölgyfa, 17,1 x 47,13 cm)

KISS ANNA MÁRIA

Horpács

Ősfák, óriási hinta, az a deszkapados,
végtelenbe nyúló kötéllel.
Hatalmas ablakok, amiken benéztek
a gyerekkori szörnyek.
Majdnem biztos, hogy Mikszáth tintájával
öntöttem nyakon a kétéves húgomat,
akit az anyám sok óráig sikált.
Lehet, hogy napokig álltam a sarokban,
emlékszem a fal hűvösére,
ami végül megkönyörült rajtam,
és hagyott állva elaludnom.
Nagy havakra is emlékszem,
meg egy kutyára, akit elvittek messzire,
hogy meghaljon nélkülem.
És emlékszem a bárányokra,
akik elvesztek, mintha ott se lettek volna,
úgy tűntek el.
Minden évben voltak más bárányok,
és minden évben eltűntek, miután megszerettem őket.
Szeretnék vigyázni a bárányokra,
a nagyságsorrendbe állított babákra,
a leforrázott gyerek testére a szomszédból.

KISS ANNA MÁRIA

az én Kaliczka Júliannám

nyári este volt
s miközben
a tarkómra

szegeztek
egy miatyánkot
csak a Mamát

figyeltem
ahogy
nincs itt

a ráhajló ágakat
leszedegtettem
róla

öreg gyerek lettem
ki megnyugvást
keres

most éjszakánként
az eperfa alá
sírdombjára ülök

virítok rajta
mint egy ottfelejtett
műanyag koszorú

Halottidéző

Nagyanyám valakit sirat.
Ölében szakajtó, emlékkosár.
Nagyapám kék szemében
apró mosolyok.
Egy tiszta kútvízzel teli,
régibádögögre.
Kócos kislány, szája,
mint édes málnaszörp.
Apám parázsló cigarettavég.
Csillagtalan éjféli,
Hold körül hazug glória.
Néném süteményillatú arca
a sötétben.

SZABÓ SÁNDOR

Mert keringőzni illik tudni
In memoriam Nagy Zoltán
(1938–2020)

A Tanár Úr magyar nyelvet és irodalmat, valamint ének-zenét tanított Salgótarjánban a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolában. Az énekórákat furulyával kísérte, színesítette, dallamos, kellemesen fülbemászó melódiákkal szerettette meg velünk a nép- és műdalokat.

Talán 1968-at írtunk – egy-két év tévedés már mit számít ennyi év után –, ő éppen harmincéves kora körül járt. A padsorok között sétálgatva éppen verset elemzett osztályunknak teljes átéléssel. Ezalatt Kaktusz – a nem éppen fegyelmezett magatartásáról közismert osztálytársunk – a hátsó padsorban rendetlenkedett. Tanár Úr odaérve, szót nem pazarolva, elementáris pofont zavart le tanítványának, majd mintha mi sem történt volna, boldog lelkesedéssel folytatta a vers elemzését. És ez így volt rendszerben, semmi fölösleges eljárás, adminisztráció, Kaktusz is így tudta, mi is, a történet le volt zárva.

Manapság ez már nem így menne.

A Tanár Úr különös érdeklődést tanúsított az űrhajózás fejlődése iránt, mely a hatvanas évek végén, hála a szovjet-amerikai űrversenynek, aranykorát élte. Őt viszont nem tudták meggyőzni az itthoni hírek a szovjetek e téren való előnyéről és felsőbbrendűségéről. Bejutott a budapesti amerikai nagykövetségre és színes prospektusokat szerzett, melyen az Apollo űrhajók képei és csodálatos űrbéli felvételek voltak. Akkoriban a jó minőségű színes nyomtatás még kuriózum volt. Behozta őket a suliba és mutogatta nekünk, nagyon élveztük. Aztán állítólag kapott is érte...

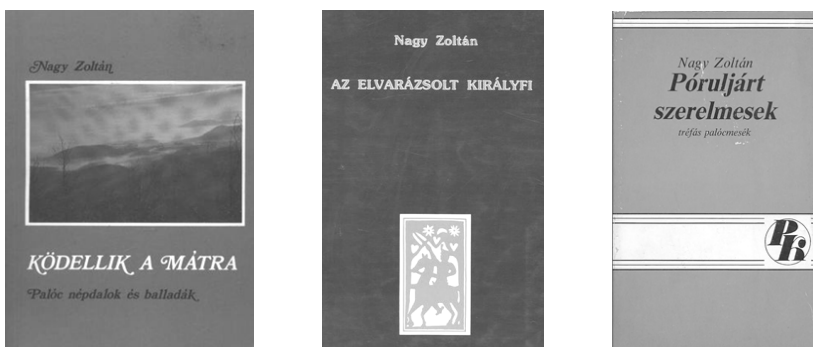
Az iskolai „klubdelutánokon” a „Kell, hogy várj”-ra (Neoton) lassúzott osztálytársnőinkkel, majd megtanított minket alapszinten keringőzni, „mert azt illik tudni, anélkül nem igazi ember az ember.”

Kerékpártúrákat szervezett, 10–12 felső tagozatos általános iskolással Gödöllőről Győrön keresztül eljutottunk a Balatonig, másik évben Pestről egészen Pécsig.

Akkor rögzült bennem egy életre, hogy a biciklizés nem más, mint az embertől soha el nem rabolható szabadság érzése.

Leszervezte a pedagógus kollégákkal, hogy a nyáron üres iskolai osztály- és tornatermekben aludhattunk az általunk vitt gumimatracokon. Rengeteg élményt szereztünk. Milyen csodálatos volt ázottan szalonnát és kenyeret enni Pencen, kísértetesdit játszani a sötét, kihalt sütőti iskolában. Egyszer egy este törrel a kezében ment megnézni, hogy ki zörög a tornaterem ablakán, szerencsére nem lett nagyobb balhé, pedig a rendőrök pisztolyt fogtak rá, azt hitték, hogy a nyári szünetben betörték az iskolába...

A Tanár Úr zabari gyerek volt, ahogy írta: „e kis falucska jelentette számomra a meleg anyai ölet, a tágas réteket, a fénylő vizű Tarna patakot, a végtelen erdőket, az olvasókönyvek feledhetetlen illatát, a templomban áhítatosan felzengő énekeket, a vidám játszótársakat, egyszóval a varázslatos gyermekkort.”

Válogatás Nagy Zoltán palóc gyűjtéseiből

Egyik mesegyűjteményéhez írja: „Visszahúz a falu, ott érzem magam igazán jól, ahonnan indultam. Gyűjtök népdalokat, balladákat, meséket, mondákat, babonás történeteket, imákat, paraszti bibliai történeteket. Néprajzkutatóként találtam meg igazi éneket, ebben a munkában tudom kiteljesíteni leginkább önmagamat.”

A Tanár Úr igazi egyéniség volt. Sokirányú érdeklődéssel szemlélte a világ dolgait és ebből a megszerzett tudásból alakította ki saját egyedi szabályrendszerét, mely szerint élt és ítelt. Nem lehetett őt besorolni párt, vallás, származás vagy foglalkozás szerint, mert az erre irányuló kísérletek mind-mind tévútra vezettek. Nagyon erős igazságérzete volt. Nem volt könnyű dolga így élni a hatvanas és hetvenes években, sőt azután sem.

A Tanár Úr nem volt vallásos, sem ateista. A rendszerváltás körül sem a politikai helyezkedés, hanem a lelkiismerete hajtotta, hogy derüljön már

ki végre, hogy miért kellett annyi ártatlan embernek meghalnia az 56-os december 8-i salgótarjáni sortűzben. De nem nagyon derült ki.

Életpályája röviden: gyerekként a mesemondókat hallgatta, majd tanult, oktatott és aztán visszatért a mesemondókhöz. Nekik hitt, bennük hitt, tulajdonképpen mesevilágban élt. Volt úgy, hogy beszélgetett vele az ember és egyszer csak azt vette észre, hogy ő már gondolatban teljesen másfelé jár.

Kezdem úgy érezni, hogy ez mennyire irigylésre méltó dolog.

A Tanár Úr talán odáig jutott el magában, hogy a valósággal és annak tanulságaival nem nagyon megyünk semmire.

Zoli bácsi, nyugodj békében, mi pedig olvassuk inkább a meséidet, merüljünk el egy álomvilágban, ahol a korona még a királyhoz tartozott és nem a vírushoz.

Bihari Publ Levente: Órségi házak (olaj-farost, 30 x 80,06 cm)

SULYOK LÁSZLÓ

Emlékezés Salgótarjának
Vers az 1956. december 8-ai sortűzről

Ha már fényképünk nincs a Nógrád megyei székhely legnagyobb XX. századi tragédiájáról, nyugtasson bennünket annak tudata, hogy van viszont versünk róla. Filarszky Nándor fül-orr-gégész kórházi orvos fényképeit ugyanis megsemmisítették a pufajkások, a verset pedig megírta egy törekeny, háromgyermekes édesanya. Aki itt született, sokáig itt élt a közelünkben, Salgótarjától 50 kilométerre. Örömteli, hogy művét elég gyakran hallani a salgótarjáni gyásznapi megemlékezéseken, hol egészben, hol részleteiben. Ez történt legutóbb is, 2019. december 8-án. A helyi Zenthe Ferenc Színház művészeinek műsorában hangoztak el verssorok dicsérve Sándor Zoltán dramaturg és előadóművész szakmai hozzáértését, elhivatottságát, szívét és érzékét. Ha nincs ez a remek illusztratív produkció, aligha született volna meg most ez az írás – legföljebb később, vagy talán, ki tudja, akkor sem.

STOLMÁR G. ILONA
Emlékezés Salgótarjának

Már nem volt Forradalom
és nem volt Szabadság
csak keserű harag
és megalázottság
és elszánt akarat
és vágó vágó
egy emberibb lét
és béke után;
és hideg tél
és kemény munka
és vörös bér
és rozoga ház
és fogytán kenyér...

Minden csendes és nyugodt,
a fiú az utcán szemet rakodott
– golyót – gerincébe – csak később kapott...

Az ország „ura”:
a munkás és paraszt
a tér felé csendesen haladt
– egyikük veknit szorított hóna alatt –
A kenyér tán nem volt illón fehér
s a végítélet pokoli zajában
eláztatta a kiömlő vér,
ahogy vele zuhant
a porba gazdája
– Úrfelmutatás köznapi igaz csodája –
és nem volt oltár és nem volt kehely,
talán csak a mennyekben fent,
ahol százharmincegyen
egyszerre sorakoztak fel,
itt hagyva szenvedést,
feledve szenvedőt
– Kakuk Józsinak elég volt pici szemfedő –

A templom tornyában
most nem harang kongott
– a véres kenyérre valaki rátaposott –
a létféltő vad rohanás
egymáson gázolt át,
de nem volt út
és nem volt hová
és hátulról
és szemekbe
és oldalról
és lőtt
csak lőtt röhögve a sok pufajkás!
A gépfegyver fülsiketítőn ropogott
és zakatolt
és csattogott
és kattogott
és elnyelt hörgő halált
és vad sikolyt
és szenvedő jaját
– szocialista munkaversenyben gyártotta a halált –

Már nem volt Forradalom
 csak véres Rend és dermedt nyugalom
 és sok-sok halott
 és gőzlő húscafatok
 és síri csend
 és néma száj
 és száraz könny
 és súlyos gyász
 és lehajtott fej
 és átok szállt
 a sírok felett
 harmincöt éven át,
 mert Tarján temetett,
 és Pálfalva temetett,
 és Nógrád temetett
 és temetett...

A szén az utcán maradt.
 A gyilkos az ország ura.
 Vért kőről lemostak,
 de lelkekre feketedve maradt,
 mint belül hordott gyászruha
 és Angyal néni sikolya
 a kései szobor tárt karja alatt
 is lüktet az agyakban:
 Jaj, a fiam!
 Jaj!
 A fiam!
 Jaj!
 A
 Fiam...

Murrysville, 1991. december 13.

A költő. Stolmár G. Ilona 1948. január 23-án született Selypen, noha több helyütt Lőrincit írnak. Ennek háttérében az állhat, hogy Selyp Lőrinci pusztájaként fejlődött községgé, s hogy jó ideje Lőrinci városának egyik településrésze.

A költő így beszélt kötődéséről 1992. március 16-án, amikor a Nógrád Megyei Hírlap szerkesztőségében járt:

– Édesapám ácsmester volt, és azon a környéken több munkája adódott. Szüleim és ki tudja, hány felmenőm, mind Nógrád megyeiek. A

Cserhát hegység egy kicsi falujában éltek, Cserhátszentivánon, és nagyon sok rokonunk él ma is ott.

A kicsi falu – jelenlegi 120 körüli lakosával – épp úgy büszke elszármazottaira, mint a helyben születettek. Stolmár G. Ilonát is számon tartják. A cserhátszentiván.com lokálpatrióta honlapon írják róla: „Kasza–Csernus sarj Lőrinciben”. A költő ugyanis Kasza Ilonaként látta meg a napvilágot, édesanyja pedig a Csernus család szülöttje volt. És abban sincs semmi különös, hogy a versíró nógrádinak tartja magát, hiszen Lőrinci és Selyp egykoron, egészen az 1950-es tanácsrendszer bevezetéséig, Nógrád megyéhez tartozott.

– Ha többet nem, legalább a nyaraimat mindig Cserhátszentivánon töltöttem, és ma is ott tölteném, ha tehetném – írta 1992 elején a szerkesztőségbe faxon küldött levelében e sorok írójának.

Kasza Ilona 14 éves korában repült ki a szülői házból, a szülőkkel hagyva két húgát. Budapesten tanult, a Zrínyi Ilona Leánygimnáziumban érettségizett. Nemcsak szerencsés volt, hanem tehetséges is: felvették a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolába, amely évtizedek óta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, napjainkban Egyetem gyakorlóiskolája. A világra nyitott, jó felfogású, érzékeny lelkületű és komoly gondolkodású leányka nagyszerű oktatásban és nevelésben részesült. Orgonaművészi és zeneszerzői oklevelet szerzett, s – mint a legtöbb fiatal – versírással is foglalkozott. Akkor persze jobbára még csak a saját gyönyörűségére.

A zenekonzervatóriumba és a kántorképzőbe együtt járt Götz Ernővel, akivel hamarosan összeházasodtak. A fiatalember édesanyja Szurdokpüspökiből való volt. Végzés után Ilona a szolnoki Szigligeti Színházhoz szerződött mint korrepetitor, férje azonban 75 kilométerrel odébb, a Hatvan mellett fekvő Boldogon kapott kántori állást. Az elszakítottságot nehezen viselték a fiatal házaspár. Míg nem az orgonista–kántor férj új álláshoz jutott a budapesti egyetemi templomban, hivatalos nevén a Kisboldogasszony-templomban. Itt dolgozni rangot jelentett. S Götz Ernő tehetséges, mi több: ügyes ember volt, hiszen lejátsszót is épített a templom számára.

Az új helyzetben Ilona felhagyott dédelgetett álmával, a karmesteri pályával, és követte férjét Budapestre. Különböző templomokban orgonált, s anyagbeszerzőként elhelyezkedett a jó nevű és tekintélyes tervező-építő-javító KIPSZER vállalatnál. Később beiratkozott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, és felsőfokú képesítést szerzett. A budapesti Nemzeti Színház kinevezte anyaggyártási vezetőjének.

E személyes információink zöme Ilona második férjétől, Stolmár Aladár kalorikus mérnöktől, atomerőmű-szakértőtől származik. De milyen

érdekes is az élet! – szoktunk elcsodálkozni. Mint ezúttal is, minthogy informátorunk azt tartja, az ő és édesapja keresztnéve Ilona első férjének családi köréből származik. Ugyanis Götz Ernőnek volt egy Aladár nevű nagybácsikája, és az ő neve tetszett meg a Stolmároknak.

– Ilona korán megözvegyült, 1978-ban – emlékezik Stolmár Aladár. – A fia 8, a kislánya 3 éves volt: Götz Viktor és Götz Judit Viktória. Ilona nevében a G. betű a gyerekek miatt maradt benn. Mi a férje unokatestvérén keresztül ismerkedtünk meg. Először 1972-ben találkoztunk, náluk, a Szamuely – ma Lónyay – utcai lakásukban, a IX. kerületben... Illetve találkoztunk egyszer már középiskolás korunkban a selypi vasútállomáson, de csak futólag... Ernő unokatestvére iskolatársam volt Moszkvában. Én az Energetikai Intézet atomerőmű szakán mérnöki oklevelet szereztem... S itt megemlíteném, hogy nekem elsőéves koromban volt egy furcsa élményem Szmolenszkben. A külföldi egyetemisták moszkvai alapintézményéből voltunk ott, az iskolánk leányintézményének meghívására. Ekkor az egyik kislány elhívott egy születésnap buliba, mint kiderült, csak azért, hogy elmesélje, a nagyjaja neki megmutatta azt a helyet, ahonnan kifigyelte az NKVD-seket (magyarul: Belügyi Népbiztosság – *a szerző*), ahogy tömegsírokba lövöldözték a lengyel tiszteket a katyni erdőben. Nem volt veszélytelen, nem tudom, mért csinálta, miért bízott meg bennem. Jóval később épp ezzel foglalkozott Kézdi Pál, azaz Drábik Jancsi a Szabad Európa Rádióban. Akkor elmeséltem Ilonának ezt a történetet, és ő is kutatásokba kezdett. A történelem fehér foltjait taglaló cikksorozata rendkívül alapos kutatómunka gyümölcse volt... Egyébként Jancsival az ismeretségünk 1973-ban kezdődött, amikor Jancsi lett az Erőmű Beruházási Vállalat jogi osztályának a vezetője, és a nekem juttatott Bajza utcai lakás ügyeit intézte. Többször voltunk együtt Moszkvában, a paksi atomerőmű első szerződéseinek minden oldalán a kettőnk aláírása szerepel... – Később az említett unokatestvér két éjszakát nálunk aludt a családjával; akkor, amikor Ernőnek a temetésére érkeztek. Így mi is átéltük a gyászt... Az én házasságom 1980-ra, orosz feleségemmel, reménytelenül megromlott. Volt egy lányunk. Elváltam. Ezután alakult ki a kapcsolatunk. Ilonát titokban vettem feleségül, egyházi esküvő volt, a lőrinci templomban. Egy közös gyermekünk született, Péter.

1985. augusztus 2-án repültünk el New Yorkba a három gyerekkel, illetve feleségem pocakjában a közös gyermekünkkel. Unokatestvérem küldött meghívólevelet, és kint maradtunk Amerikában.

Stolmár G. Ilona az Amerikában született közös gyermekkel. Ez a Stolmár-házaspár kedvenc képe volt.

– Ilyen egyszerű volt a disszidálásuk? Ne haragudjon a szóért, de abban az időben még így neveztük azt, ha valaki engedély nélkül hagyta el az országot, illetve maradt odakint.

– Egyáltalán nem volt egyszerű kint maradni. Sok minden idekötött bennünket Magyarországhoz, a házához, érzelmileg, anyagilag, mindenféleképpen. De tudtam, hogy el kell hagynom az országot... Mellesleg Drábik Jancsi hívott már 1980-ban, de nemet mondtam, akkor még idealista voltam.

– Öt évvel később már nem?

– Akkor már más volt a helyzet. Egy ügyvéd tanácsára ugyanis bepereltem a Magyar Villamos Művek trösztöt. 1974 nyarától a paksi atomerőmű beruházását irányító szervezetnél mint első mérnök dolgoztam. Négy évvel később átmentem a tervezési feladatokkal foglalkozó Erőtervezhez. A biztonsági kérdések koordinátora lettem, az atomerőmű működése során keletkezett plutóniumot a szovjet fegyveripar használta fel, a SALT II. szovjet–amerikai szerződés azonban 1979-ben korlátozta az atomfegyverek számát, és így nem volt akkora szükség a plutóniumra, mint korábban. A szovjet fél a kiegészítő fűtőelemek tárolására 10 éves türelmi időt kért. Ezt egyesek primitív, ugyanakkor méregdrága helyszíni tároló megépítésével kívánták elérni. Kidolgoztam egy újítást. Elfogadták, és a költségvetés 20 százalékát meg tudtuk takarítani. Egy évvel később egy ismeretlen jóakaróm egy papírlapot hagyott az asztalomon. Azoknak a nevéet tartalmazta, akiket megjutalmaztak az újításomért. Köztük csupa „jó elvtárs” is, akiknek semmi közük nem volt Pakshoz. A lista élén Kapolyi László energiaügyi államtitkár neve állt, hárommillió forinttal. Zokon vettem, és pereltem. A második tárgyalásra egy titkosítási határozatot hozott magával a vállalat jogásza. A miniszteri rendelet arról szólt, hogy a paksi atomerőművel kapcsolatos összes bírósági tárgyalás titkos. A határozatot Kapolyi László,

akkor már mint ipari miniszter, írta alá... Abban a pillanatban tudtam, hogy itthon nem maradhatok.

– *Sajnos sok ilyen vagy hasonló esetről hallottunk. Tehát azért hagyta el az országot a családjával, mert kibagyták, teljesen méltatlanul, a jutalmazásból. No, de ki volt a meghívólevelet küldő unokatestvér?*

– Bodrogi Lajosnak a lánya. Lajos Barankovicsról magyarosított. A népes család, ezt is említette az özvegy, nagy reményekkel utazott Amerikába. Az Isten, akiben mindig hittek és bíztak, megsegítette őket. Kijérkezésük után egy hónappal az akkor már a Szabad Európa Rádiónál dolgozó Drábik János Stolmár Aladárt összeismertette az amerikai külügyminisztérium magyar referensével, Földváry Ferencsel, aki kijárta, hogy a szakképzett mérnök állást kapjon egy atomerőművekkel foglalkozó cégnél. Rövidesen tanácsokkal segíthette az Amerikai Energiaügyi Minisztériumot. Az immáron négygyermekes édesanya pedig, minthogy az írás sem állt soha távol tőle, különböző magyar nyelvű amerikai lapokban publikált, politikai és gazdasági tárgykörökben. Írt és szerkesztett. Éleslátással, hol dicsérően, hol kritikusan, ahogyan a mindenkori értékítélete és meggyőződése diktálta. Nem beszélt mellé, egyenes ember volt mindig. Hitte, hogy amit tesz, azzal használ, úgy az egyes embernek, mint a magyar közösségnek.

A házaspár gyorsan beilleszkedett az idegen milióbe, és ismert, számon tartott emberek lettek az amerikai magyarok körében és amerikai környezetükben. Stolmár G. Ilona újságírói tevékenysége már megérkezésük után két évvel meghívást eredményezett Clevelandbe, a csaknem három évtizede évente megrendezett Magyar Kongresszusra. 1989-ben pedig a XIX. kongresszus alkalmával mindkettőjüket beválasztották a clevelandi Árpád Akadémia irodalmi főosztályába, meghívott rendes tagnak.

Keletkezés és hazatalálás. A salgótarjáni borzalomról szóló vers óriási távolságra innen, az Amerikai Egyesült Államokban született. Szerzője hozzáírta keletkezése helyét és idejét. Murrsville 20 ezer lakosú kisváros Pennsylvania állam Westmoreland megyéjében. Itt lakott akkoriban a Stolmár-család. A legközelebbi nagyváros, Pittsburgh tőle nyugatra, 20 kilométerre esik, magyar közössége legismertebb diaszpóráink egyike. Az *Emlékezés Salgótarjánna*k hosszú időn át érlelődött. A költő így emlékszik vissza erre:

– 1956-ban nyolcéves voltam. A mosonmagyaróvári vérengzés döbbenetes híre már akkor szétüvöltött az országban és a világban. Azóta élt bennem, ha a város nevét kiejtették. Mindig ez a rettenetes kép lüktetett bennem, bár sosem láttam. Salgótarjánnal más volt a helyzet: arról nem lehetett hallani. Mikor már „Rend” volt, és Kádár János és újabb meg-

szállás. Ez a rettenetes és reszkető félelmet sugalló suttogás noszogatót. Később az Amerikában felderített anyagok, dokumentumok társultak hozzá, és az itthon itt-ott megjelent cikkek. Mivel nógrádinak vallom magam, és többször jártam Tarjánban is, már a borzalmas december 8-ai évfordulóra (1991-ben – *a szerző*) meg akartam írni a verset, de... De megbénított egyrészt az, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt ott meri rendezni XV. kongresszusát, (...) felvállalva a tarjáni borzalmat is; másrészt valami még hiányzott hozzá. Nem tudtam akkor még, hogy mi, de hiányzott, és nem tudtam megfogalmazni a verset. Miközben az egyik tarjáni ismerősöm, aki olvasta és hallotta is a Magyar Rádió Vasárnapi Újság című műsorában a mosonmagyaróvári vérengzés áldozatairól szóló versemet, szemrehányást tett nekem, hogy a „földijeimről” nem emlékezem meg.

– *A vers aztán a városi gyásznapi után öt nappal később mégiscsak megszületett. Mi adta hozzá a végső lökést?*

– A mosonmagyaróváriakról írt versemet 1991. november 3-án úgy konferálták fel, hogy a „megemlékezések méltó lezárásaként” adják, persze a tudtomon kívül, Bács Ferenc színművész tolmácsolásában. Másnap a Ring című hetilap közölte. Közben természetesen nem hagyott nyugodni a szemrehányás. És akkor, december 8-a után néhány nappal beszéltem telefonon Vinkóné Kovács Máriával, akit sose láttam. Egy elejtett mondata volt, hogy mennyire él a december 8-ai borzalom őbenne is. Emlékszik, hogy Angyal néni hogyan sikított végig az utcán: Jaj, a fiam! Jaj, a fiam! S úgy látszik, ez hiányzott. Ezután azonnal összeállt bennem minden, leültem és megírtam a verset. Postára adtam Vinkónénak, majd telefonált, hogy bevinné a szerkesztőségbe a főszerkesztőhöz, Sulyok Lászlóhoz, vagyis önhöz, akivel jó ismeretségben van.

– *Mit válaszolt erre?*

– Örültem neki. Hiszen valóban a tarjániaknak szól a versem, illő tehát, hogy ők olvassák legelőször. Mert a válaszig, hogy közlik-e, természetesen nem küldtem el sehova. Ez a vers az önöké, a városé. Rendelkezzenek vele.

Vinkóné Kovács Mária – többek között – magyar nyelv és irodalom szakos tanárnő akkor a salgótarjáni Bolyai János Gimnáziumban tanított, s épp azzal bíbelődött, hogy elrendezze, igazgassa – már amennyire lehet ekkora távolságból – fia egyesült államokbeli tanulásának körülményeit. Vinkó Bence ugyanis 1991–92-ben egy tanévet a pennsylvaniai Pittsburgban töltött. Az édesanyja ennek kapcsán került kapcsolatba Stolmár G. Ionával.

– A fiam Pittsburghben megismerkedett az újságíró-nővel és családjával, akik minden hétvégén meghívták magukhoz ebédre, annyira megszereték – említi a tanárnő. – Bizonyítja ezt Ilonának egy kis írása is, a tanév befejezésének az idejéből, amikor a fiam már haza készülődött. Számomra annyira váratlan és szívhez szóló volt, hogy a mai napig megőriztem. Az írás nagyon jellemző Ilonára. Jól szemlélteti, ahogyan az életről, a közösségről, a hazáról gondolkodik.

Vinkó Bence hazatér Salgótarjánba, és a pittsburghi magyarok úgy érzik, mintha egy gyermekük távozna. Dicsérik anyját, a salgótarjáni tanárnőt, aki ilyen fiút nevelt, s talán irigylik a várost, amelynek ilyen fiataljai vannak, lehetnek, bizonyára több is, talán nagyon sok. „Kamatoztasd hazád javára, amit errefelé tanultál!”

– *Büszke lehet egy ilyen levélre bárki, kiváltképpen egy édesanya...*

– Ilonának hálás lehetek több szempontból is. Ugyanis amikor letelt a fiam tanulmányi ösztöndíja, kimehettem hozzá, és együtt jöttünk haza Magyarországra. Az ottani magyarok körében gyűjtést szervezett a repülőjegyem fedezésére. Nagyon örültem, amikor megtudtam, hogy Salgótarján meghívta őt március 15-ére, hogy mondjon ünnepi beszédet a városi ünnepségen. És Ilona is szívesen fogadta a meghívást.

– *Engem viszont leginkább az érdekel, hogyan adta meg a végső lökést az Emlékezés Salgótarjánnak című vers megszületéséhez...*

– Ahogy Ilona meséli, úgy 1991. december 8-a körül váltottunk szót erről... Elmondtam neki, hogy ötéves lehettem akkor, amikor a tragédia megtörtént. Aznap tüntetés volt a megyei tanács épülete előtt (és a Belügyminisztérium megyei főosztálya, közkeletű nevén a megyei rendőrkapitányság előtt is – *a szerző*). A bányászok, a gyárak munkásai ott gyülekeztek. Mi akkor az öblösüveggyári kolóniában laktunk, közel a gyárhoz, ahol édesapám dolgozott. Ültünk a sötét konyhában anyukámmal, és vártuk haza aput. Hirtelen puskák ropogását hallottuk. Megdermedve ültünk, nem tudtuk, mi történt. És egyszer csak a szomszédunk, Angyal néni rohant át az udvaron, és azt kiabálta, hogy „Jaj, a fiam, jaj, a fiam!” Ezt meséltem el a költő újságíró-nőnek... Aztán édesapám is hazaérkezett, kimerülten, véresen, de épségben. Elmondta, hogy az üveggyár kapujában többedmagával kötözte az oda szállított sebesülteket.

Közkinccsé vált. Stolmár G. Ilona *Emlékezés Salgótarjánnak* című költeményének megjelentetését – mint főszerkesztő – úgy időzítettem, hogy a megyeszékhely közönsége a lehető legjelesebb napon olvashassa. Megítélésem szerint ez a nap Salgótarján várossá nyilvánításának ünnepnapja

volt, vagyis január 27-e. Lehoztunk egy egész oldalas – szakmai nyelven: kolumnás – összeállítást, melyet a hetven évvel ezelőtti várossá nyilvánítás apropójából készítettünk. Ez a vers volt a költő ajándéka, s egyben pedig a miénk is, az akkor még – pár napig – Új Nógrád szerkesztőségéé. Az olvasóknak tetszett a vers.

Az emlékverset azóta szavalják különböző alkalmakkor, városi és iskolai rendezvényeken, vagy teljes terjedelmében, vagy részleteiben. Állíthatjuk, hogy azóta tényleg miénk lett, közös kincsünké vált. Minden bizonnyal senki más nem tett annyit a népszerűsítéséért, mint Sándor Zoltán, a Zenthe Ferenc Színház művészeti vezetője, aki érdeklődésünkre a következőket mondotta:

– Stolmár G. Ilona versével először akkor találkoztam, amikor a Nógrád című napilapban megjelent. Az első műsorok egyikében – a 90-es évek elején – egy szerkesztett, zenés ünnepi műsorban, a Pódium Stúdió versmondóival, a koszorúzási ünnepségen az emlékműnél, a December 8. téren előadtuk. Azóta már több ’56-os műsorban is pódiumra „állítottam”, beszerkesztettem. A mai napig közel 10 alkalommal adtuk elő. Az ’56-os forradalom 50. évfordulója alkalmából megrendezett esteken pedig részleteket adtam elő belőle. Véleményem szerint a Salgótarján tragikus eseményeinek emléket állító irodalmi alkotások között e költemény az egyik legjobb, a leginkább megrendítő erővel bíró művészi produktum.

Stolmár Aladár ugyancsak nagyra értékeli, ami persze érthető, s ezt Ilona halála után tizenkét évvel, a vörösiszap-katasztrófa hatása alatt – amelyben önkéntes mentőként segített – jegyezte le: „Feleségem... versét imádságként olvasom az áldozatokért ezen a gyönyörű reggelen. Az ’56-osokért, a mostaniakért, a saját halottaimért. Devecser–Kolontár ma úgy szól, mint Salgótarján. Ott ’56-ban a vértől, most itt a timföldgyártás melléktermékétől vörös iszapos a föld. Én a bűn okát és a bűnösöket is azonosaknak látom. Haszonszerzés volt a fegyverroportatók és a gátat nem megfelelően megépítők, túlterhelők mozgatója...”

Közíró és közszereplő. A megyei napilap szerkesztőségének küldött levélben a többi között Stolmár G. Ilona tudatta, hogy az egyik győri ’56-os menekült, Rokop József (1924–2006), akivel családja szoros kapcsolatot ápolt, férje dolgozott is a cégénél, Pittsburghben, feleségével együtt megalapította a Szigethy Attila Alapítványt. Ez az alapítók származása és a névadásból is következően a Győr–Moson–Sopron megyei forradalmárok és szabadságharcosok emlékének az ápolását, illetve a kivégzettek tisztességes eltemetését és a leszármazottak megsegítését tűzte ki céljául.

Ilona elmondta, hogy amikor Szigethy Attila egykori közvetlen munkatársa, Rokop József megtudta, hogy meghívták Salgótarjánba szónoknak a március 15-ei nemzeti ünnep városi megemlékezésére, felajánlotta, mert nagy tettek tartotta a meghívást, hogy az alapítványt kiterjeszti a sokat szenvedett Salgótarjánra és Nógrád megyére is. Rokop mérnök kérte, mondja majd ezt el a megemlékezésen. Csakhogy barátságtalan, esős idő volt, s ahogy Ilona fogalmazott: „Zord időben nem lehet beszélni, és nem lehet ajándékozással foglalkozni”. Ezért kéri, írjuk meg ezt a lapban. Kérését teljesítettem, és a találkozásunk után nyolc nappal később megjelent *A túlélők öröksége* című cikkem. A körülmények azonban sajnos, nem úgy alakultak, hogy kedveztek volna a nemes szándék megvalósításának.

A Szabad Demokraták Szövetsége rossz néven vette, hogy a költő is beszédet mond. Ők ugyanis egyik legádázabb ellenfelük, Csurka István odaadó hívének tartották. Közölni akartak lapunkban egy tiltakozó nyilatkozatot. Elutasítottam. Nem nyugodtak bele, minden követ megmozgattak, hogy a költőnő fellépését megakadályozzák. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy rábeszéltek két fiatal újságíró kollégámat, hogy játsszanak ki, és csempésszék be az újságba az ingyenes, a már elutasított írományt. Az egyik szerkesztőtársamnak azonban szemet szűrt, jelezte, és kivettem a nem kívánatos tartalmat a már betördelt újságoldalból.

A Nógrád Megyei Hírlap ekképp tudósított róla: „[*Stolmár G. Ilona*] Az amerikai magyarság üdvözlését tolmácsolta, majd arról szólt, hogy Magyarországon ez az első olyan március 15-e, amelyet megszállók nélkül [*az utolsó szovjet katona 1991. június 19-én hagyta el Magyarországot területét*], szabad nemzetként, szuverén országgént ünnepelhetünk.”

Egyszer még vendége volt Nógrád megyének. A Magyar Politikai Foglyok Szövetsége Nógrád Megyei Szervezetének elnöke, Beda József hívta meg 1992. október 23-án a forradalom és szabadságharc bátonyterenyei megemlékezésére. Ismét a megyei lap tudósítását idézzük: „Stolmár G. Ilona arról beszélt, hogy mint ahogyan régen ünnepeinkhez – vagy helyettük – a rendszer kreált egy másikat. Most az ’56-os forradalom és szabadságharc évfordulóját osztották meg a köztársaság kikiáltásának ünnepével. Pedig ezen a napon igazából a forradalom és szabadságharc hőseire emlékezünk, és arra, hogy a kommunizmus-bomlás 1956. október 23-án a pesti barikádokon kezdődött. S ha azt kérdeznék, van-e nekünk siratófalunk, akkor azt mondom, az egész ország egy nagy siratófal, hiszen alig van olyan család, akinek ne lenne szenvedő, meghurcolt, kivégzett hozzátartozója.

Ilona az Amerikában megjelenő magyar nyelvű és szellemű lapok közül első helyen a Katolikus Magyarok Vasárnapját említette; a hetilapnak hat

éve írt rendszeresen. Az Amerikai Magyar Értesítő című havilapnak több mint öt éve volt akkor már a főmunkatársa. „Ezekon kívül szinte minden magyar nyelvű emigráns lap átveszi a cikkeimet, illetve alkalmanként egyet-egyet Dél-Amerikától Ausztráliáig és Európáig – olvasható a levélben –, de tagja vagyok az Amerikai Újságírók és Lapkiadók Szövetségének... a (nyugati) Szabad Magyar Újságírók Szövetségének is.”

– A Katolikus Magyarok Vasárnapjának szerzőgárdája olyan nevekkel ékeskedett, mint Wass Albert és Habsburg Ottó – jegyezte meg később az újságíró özvegye. – A feleségem rengeteget dolgozott, nem is tudom, hogy bírta a négy gyerek meg a sok orgonálás mellett. Nyilván úgy, hogy segítettünk neki. Aki tehette közülünk... Youngstownban a Csíksomlyóról elüldözött ferencesek kolostora vitte a Vasárnapot, saját nyomdával, s a ferences atyák lelki gyakorlata idejére az egész újság szerkesztése is Ilona vállára nehezedett, miközben már egy betétlappal is kiegészült.

Stolmár G. Ilona levelét a következőképpen folytatta: „verseim és novelláim is jelennek meg. Novellákat, elbeszéléseket inkább otthoni lapoknak kezdek küldeni, mivel az emigrációnak nincs kimondottan irodalmi lapja. Eddig a Hunnia közölt néhány ilyet is, verset is, és a Nemzeti Újság. Cikkeim jelentek meg az elmúlt évben az Új Magyarország c. napilapban, a Magyar Fórumban, és mostanában kezdek dolgozni a Pesti Hírlapnak is. (Első könyvem, önéletrajzi írás, éppen nyomdában van itt kint, de otthoni kiadásáról is folynak tárgyalásaim. Címe: Az asszony, a halál és a szeretet. Ez regény. Tervben van az első verseskötet és egy kisebb novelláskötet is.)”

Az önéletrajzi regény magyarországi kiadása is 1992-ben jelent meg. Érdekessége, hogy illusztrációit Bakallár József festőművész illusztrálta, aki a szerzőhöz hasonlóan cserhátszentiváni szülők gyermeke; kisgyermekkorában több évet töltött a festői szépségű faluban, és itt kezdte el tanulni a betűvetést és olvasást. Ezen kívül még egy könyve jelent meg: *A dabas-sári „iskolapélda” (Küzdelem egy katolikus iskoláért)*, 1994-ben.

A Nógrád két versét közölte a Salgótarjának címzetten kívül, mindkettőt 1992 tavaszán. A *Szétszóródott magyar csoda* március közepén, a *Magyar feltámadás* egy hónappal később, április közepén jelent meg. Mindkettő távol a hazától, az amerikai lakóhelyen, Murrsville-ben született. Annak az embernek a fájdalma, sóvárgása és reménye szólal meg bennük, aki nem önszántából hagyta hátra szülőföldjét.

Igazolásul részletek a „csoda-versből”: „A hangod, ha meghallom / akármilyen nyelven, / elárul: magyar vagy, az én anyanyelvem... / az én fajtám, földim... / az én sajnó lelkem... / Ha szívünk közösen, / együtt

megdobbanna... / S akkor látna csodát / ez a bűnös világ: / Talán sohasem volt / Magyar Összefogást!...”

Részletek a *Magyar Feltámadásból*: „Óh, magyar Honfitársam, / ki tenyeredbe temetted / szomorúan lecsukló bús fejed, / s még jó nagyokat sújtanak is rá / téged átkozó mondatok, / hogy még mélyebbre hulljon tekinteted, / csak azt láthatod, mit naponta megeszel, / s észrevétlen maradjon / köréd tolongó reménycsokor, / elmúlt Virágvasárnap!... Nehéz a keresztt, mit magyarként hordozol? / Elestél? Leköptek? / Országod testén vérzik rég mind az öt sebed? / És mégis, ordítják hangosan a 'Feszítsd meg!' -et, / miközben Pilátusok mossák körötted / véredtől csöpögő, mocskos kezöket...? / Állj fel, Honfitársam! / Emeld fel végre bús fejed / s vedd vissza régi elrabolt hited?... / Húsvét van, mondj Alleluját! / reszkessen meg belé e hitetlen világ! / A legmélyebbről már csak fölfelé lendülhet kerék, / most jó a Fény / Magyar Jövő ragyog, / ha hiszed, ha akarod... / szállj le keresztetdről, jelenj meg Magyarként / a tiszta Fény húsvéti szent egén!”

*

Ennek az ellenfelei által sokszor becsmértelt, hazafias érzelmű, keresztény, igazságszerető és tisztességes szándékú asszonynak mindegyik gyermeke felnőtt, s idegenben él. Az első házasságából született fia és lánya Pittsburghben, a második házasságából származó fia Portlandban, míg a második férj első házasságából hozott leánya Hendersonville-ben igyekszik boldogulni a családjával. Az unokák már oda gyökereznek. És talán el is vesznek majd a magyar haza számára.

Az *Emlékezés Salgótarjának* című vers írója 1998. április 13-án, húsvét hétfőjén adta vissza lelkét Teremtőjének a hazától messze, Murrsville-ben. Mindössze ötven évet élt. De e röpké idő alatt is értékeset és értelmeset, egyszerre mába illőt és jövőbe mutatót alkotott. Szívből köszönjük neki, így megkésve is. Kiváltképpen a sortűzről, Salgótarján legtragikusabb, egyben legsötétebb napjáról szóló költeményéért vagyunk hálásak neki. Reméljük, tudomást szerez róla odafent.

ZOLTAY LÍVIA

Az Arany-metszés

– Tíbor, neked remeg a kezed!

Hallom a feleségem hangját, látom a kétségbeesést az arcán, figyelem, ahogy hirtelen megnyúlnak a még mindig szép, szabályos vonásai.

– Igen, tudom.

– Mióta tudod?

A hangja karcos, rekedt.

– Egy ideje.

Lecsapja a jobb kézfejét a konyhaasztalra, de az asztallap helyett a kávécsészét találja el, ami jó néhány darabra összetörve landol a kövön.

– A fenébe!

Nem tudok rá haragudni. Hogy haragudhatnék? Tudom, hogy miattam, értem ideges. Ez is olyasmi, ami mindig így volt, amióta együtt vagyunk. És mindig én voltam a nyugodtabb kettőnk közül. Most sem vagyok feszült, pedig az én kezem remeg, nem az övé.

– Tremor...

– Ne gyere nekem ezekkel az orvosi szakszavakkal!

– Ez nem szakszó, közismert kifejezés. Tremornak nevezzük a végtagok, leginkább a kéz, vagy a fej, esetleg a hang akaratlan remegését. Tudod, hogy itthon soha nem használlok orvosi szakszavakat, csak ha nagyon muszáj.

Sebész vagyok. Hetvenéves. Professzor. Még mindig aktív. És ez az életem. A feleségem, a lányom és az unokám mellett, persze. Tény, hogy sem a feleségem, sem a lányom nem kaptak belőlem túl sokat az elmúlt évtizedekben, de talán ez megváltozhat. Nem mondom, hogy nem vagyok elkeseredve, mert az igazság az, hogy nagyon is el vagyok. De nem mutathatom a feleségem előtt. Nem akarom, hogy aggódjon miattam, és a lányom sem.

– Közismert kifejezés... Hát, én nem ismerem, tanár létemre. Megmutattad valakinek? Orvosnak?

– Nem.

– Tipikus orvos! A legrosszabb beteg! Felhívom a Gyálit.

– Ne hívd fel!

Én is meglepődöm magamon. Rákiabáltam. Soha nem csináltam ilyet, talán csak egyszer, nagyon régen, amikor a terhessége legvégén is dolgozni akart, hiába kértem, hogy álljon le. Előbb is jött a gyerek egy hónappal. Szerencsére semmi baja nem lett, ám ezt akkor, amikor megindult a szülés, még nem tudtuk.

Gyáli évfolyamtársam volt az egyetemen. Neurológus lett. Időnként összejárunk, bár az utóbbi időben megritkultak ezek a találkozások. Elég-ge ismert a szakterületén. Mint ahogy én is az enyémen.

– Majd én felhívom. Később – zártam rövidre a témát.

Felállok az asztaltól és a szemébe nézek. Azokba a szép, nagy, barna diószemekbe. Azokba szerettem bele annak idején. Még mindig szépek a szemei. Csak ne nézne rám velük olyan szúrósan!

– A klinikára mész?

– Tudod, hogy igen. Az az...

– Az az életed, tudom. És mi. Meg persze az a néhány csinos kis nő. De a klinika mindennél és mindenkinél előrébb volt, mindig...

– Megmondtam már akkor, amikor megismerkedtünk. A nők meg, ha voltak is, nem jelentettek semmit.

– Legalább nem hazudsz. Ezt is szeretem benned. Igen, tudom, hogy a klinika a mindened. És el is fogadtam. Elfogadtalak olyannak, amilyen vagy. Ígérd meg, hogy elmész a Gyálihoz!

Megcírógatja az arcomat, a szakállamat. Mindig így szokta. Már amióta van szakállam. Tetszik neki, azt mondja, olyan arisztokratikus tőle a külsőm.

– Jó, megígérem....

...

– Mióta van ez a kézremegés, kedves Prof. Dr. Arany Tibor?

Gyáli úgy néz rám, mint aki mindenáron ki akarja szedni belőlem az igazságot. Vájkál bennem azokkal a rideg, fakókék szemeivel. Mindig ilyen volt. Annak idején kérdeztem is tőle, hogy miért nem ment inkább ügyésznek vagy kihallgató tisztnek.

– Te vagy a neurológus, nem kéne jobban tudnod nálam?

– Ha lehet, egy röpke pillanatra tekintsünk el egymás frappáns szívatásától, jó?

Ez komolyan hangzott. Zavaromban körülnézek a rendelőjében. Kicsit olyan, mint egy múzeum. Mindenhol festmények, meg kisplasztikák. Nem értek ezekhez a dolgokhoz, de amennyire meg tudom ítélni, a magánpraxis elég jól jövedelmez. „Irigy vagy”, mondaná a feleségem. Pedig

nem vagyok. Soha nem is voltam. Csak tárgyilagos vagyok és kritikus. Ennyi az egész.

– Elég sok vizsgálatot meg kell csinálnunk és ez egy kis időbe beletelik majd. Műtesz még?

Csak ezt ne... Ezt az egyetlen, nyomorult kérdést ne.

– Tibor?...

– Igen. Még műtők. Soha nem hibáztam. Egyetlen egyszer sem az elmúlt évtizedek alatt. Ezt te is pontosan tudod!

– Tudom. Persze, hogy tudom. Te viszont azt tudod, hogy így nem műthetsz. Ez a kézremegés nagyon veszélyes. Neked magyarázzam?

– Lehet, hogy Parkinson?

– Lehet. Ahogy lehet más is. Ezért kellene a vizsgálatok. Hogy kiderítsük. És amíg a végére nem járunk, addig semmiképpen nem műthetsz. Rendben?

– Nem, nincs rendben.

– Hogy van a kedves és még mindig csinos nejed? Régen láttam. Eljöhetnétek valamikor.

– Sarlatán!

– Mészáros! Örültem! Várlak a vizsgálatokra a megbeszélte időben!

– Hát arra várhatsz!

– A mielőbbi vizsgálatokra!

– Sarlatán!

– Ezt már mondtad! Ne ismételd magad! Üdvözlöm a nejedet!

– Ne erőlködj! Soha nem voltál az esete!

Így megy ez. Persze pontosan tudja, hogy nem rá haragszom, és hogy amit mondtam, nem gondoltam komolyan. Kivéve azt, amit a nejem ízléséről vágtam hozzá, mert az úgy van.

De amit ő mondott... Én is tudom, hogy igaza van. Ha csak egyetlen percre is megremeg a kezem műtét közben... Ez az egész olyan szánalmas. Az öregedő sebész, akire annyian felnéznek, akit annyian csodálnak (ami, valljuk be, kicsit olyan, mintha hájjal kenetnének), aki hosszú évtizedekig műtött hiba nélkül, és akkor jön ez az ostoba kézremegés. A munkám az életem. El sem tudom képzelni, hogy úgy éljek, ahogy a legtöbb korombéli nyugdíjas. Egyszerűen nem nekem való, túl energikus vagyok hozzá. Túl fiatalos. Nem akarok megöregedni és nem akarok megbetegedni!

...

– Tibor, már húsz perce nézegeted a kézfejedet!

– Szép kezem van, nem gondolod? Hosszú, vékony ujjak, ápolt, erős körmök...

– Nem bírom ezt az öntömjénezést!

A feleségem ideges. Miattam. Mindig szerettem ugratni.

– Nincs humorérzéked, soha nem is volt.

Megint a konyhában vagyunk. Tartok tőle, hogy hozzám vág valamit mindjárt, ám inkább szomorúnak látom, mint mérgesnek.

– Aggódodom érted.

– Tudom.

Életemben talán egyszer láttam őt sírni, de arról nem akarok beszélni és írni sem. Most megint sír és ez megijeszt. Én is félek és bizonytalan vagyok, pedig egyik sem jellemző rám. Valószínűleg ezt érezhette meg. A magabiztos prof. megijedt. Ember ő is.

– Arra várok, már legalább fél órája, hogy elmondd, megcsináltátok-e a vizsgálatokat a Gyálival?

– Üdvözlöm amúgy. És azt mondta, – a fene vigye el –, hogy még mindig nagyon csinos vagy.

– Nincs kedvem viccelődni, mondd már!

Hát legyen meg. Látom, érzem, hogy nem lehet már tovább húzni. Tudom, hogy fájni fog neki, hiszen nekem is fáj. Fel sem fogtam, hogy mennyire.

– Majdnem minden vizsgálaton túl vagyunk már. Szinte biztos, hogy Parkinson.

– Mint az apádnak...

– Ő nem volt sebész.

– Nem. Jaj, szegénykém...

Kiszakad belőle. Hangosan sír, mint egy kislány. Soha nem szerettem a jeleneteket, meg a túlzott érzelműséget, most viszont jól esik, hogy megölel, hogy hozzám bújjik. Így könnyebb elviselni.

– Megmondtad a klinikán?

– Persze, hogy megmondtam. Nem kockáztathatom, hogy a kézremegésem miatt valaki meghaljon.

– És hogy fogadták?

– Gondolhatod. Nagyon sajnálták, persze, valahol el is hiszem. Tudom, hogy sokan kedvelnek. Kivéve a Vöröst. Az a törtető majom biztosan örül. Szeretett volna a helyemre lépni. Itt a lehetőség.

– Én nem hiszem, hogy örülne.

– Túlságosan jóhiszemű vagy. Tudom, hogy örül. Karrierista, törtető ötvenes. Ki nem állhatom ezt a típust.

– Te is pontosan ilyen voltál!

– Én tisztességesen építettem karriert! Törekvő voltam, de törtető soha!

– És miből gondolod, hogy ő nem ugyanilyen?

– Miért véded?

– Nem védem. Egyszerűen csak nem akarom, hogy rossz gondolatokkal mérgezd magad. Mit fogsz csinálni? Úgy értem, mi lesz veled? Velünk?

Megint az arcomat simogatja. El sem tudnám képzelni nélküle ezt az életet. Ennyi év után már nem szerelmes az ember és én nem voltam a legjobb férj, sem a legjobb apa, de még mindig szeretem a feleségemet. Ahogy magamat is szeretem. Csak most rettentően sajnálom is magam.

– Nem tudom. Nagyon jó gyógyszerek vannak, egész újak is. Szépen le lehet lassítani velük a kór lefolyását.

– És a műtétek? Hogy fogod viselni, hogy nem műthetsz?

– Nem tudom. Biztos, hogy nehezen.

– Segíthetek valamit?

Azt hiszem, ezért szerettem belé. Ezért is. Mindig érdekelte, hogy mi van velem. Igazán érdekelte. És még ma is érdekli. Nem akarok erre a kérdésre válaszolni, tudom, hogy érzi, hogy ez fontos nekem. Csak azt nem tudom, tényleg nem tudom, hogy fogom kibírni, hogy soha többet nem műthetek....

...

– Vendéged van, Tibor.

Az uszodából jöttem éppen, amikor ezzel fogadott a feleségem. Próbálok úgy tenni, mintha menne nekem ez a hirtelen jött, valódi nyugdíjas élet. Eljárók úszni, van, hogy órákat gyalogolok, közben újraélem a legnehezebb műtéteimet. Pontról pontra, mozdulatról mozdulatra végigzongorázom őket magamban. És mindig arra jutok, hogy minden egyes mozdulatot, minden egyes vágást pontosan ugyanúgy csinálnék megint, ahogy akkor. Van egy könyv, a Diadalív árnyékában. A főhős, Ravic is sebész. Ő jut eszembe. De nem vigasztal az sem, hogy egy híres irodalmi alakhoz hasonlíthatom saját magamat, az ő nyomorúságához az én nyomorúságomat. Borzasztó, hogy nem operálhatok.

A feleségem leveszi a sálát a nyakamról. Ilyet nem szokott csinálni, ennél ő sokkal öntörvényűbb, ennyire soha nem volt odaadó. És már értem is, hogy miért ilyen, amikor a fülembe súgja: „A Vörös doktor van itt.”

Hát itt van, eljött. Eljött, hogy megadja a kegyelemdőfést. Nincs kedvem ehhez a színjátékhoz, de tartom magam, amennyire tudom. Nem akarok jelenetet, már csak a feleségem miatt sem.

- Professzor...
- Kolléga Úr...
- Azért jöttem, hogy megmondjam, őszintén sajnálom, ami veled történt.
- Igen.

Hallom magam kívülről, ahogy sterilen formálok a szavakat. Nem tudok mit mondani.

- A klinikáról jövök.
- HmMMM.

A feleségem mellett áll. Tördeli a kezét.

– Akkor én magatokra hagyok titeket – szólal meg végül. – A doktor urat megkínáltam kávéval.

Ketten maradunk. A Vörös meg én. Látom rajta, hogy zavarban van.

- Operáltál? – kérdezem.
- Csak elkezdtem. A Halmainé.
- És?
- Inoperábilis. Tele van rákkal mindene. Itt már nem segíthetünk.
- Értem.
- Professzor...

– Hagyjuk már ezeket a formaságokat!

– Jó, rendben. Azt akarom mondani, szóval azért jöttem, hogy elmondjam, nem így akartam a helyedre kerülni.

– Elhiszem neked.

Ezen magam is meglepődöm, de tényleg így érzem.

– Mit fogsz csinálni?

– Nem tudom. Egyelőre tanulom magam és ezt a helyzetet. Több időm lesz a családomra. Ennyi jó talán van ebben.

– Taníthatnál.

– És ugyan mit?

– Ezt nem kérdezheted komolyan! Rengeteg dolgot adhatnál át nekünk!

Egy pillanatra úgy érzem, mintha forogna körülöttem minden. Leülök, pontosan szemben veled. Figyelem az arcát, a mimikáját, a gesztusait. Őszintének tűnik minden. Talán mert az is. Próbálok megérteni ezt a számomra teljesen új helyzetet. De dolgozik bennem a düh, a sértettség, az önsajnálát is. Hogy miért éppen én?

– Nem válaszoltál! – nézek rá megint. – Mit taníthatnék én nektek?

– Hát jó – adja meg magát. – Ha tényleg nem tudod... Van az a mozdulatod, az a technikád, amit csak te tudsz úgy, ahogy tudod, senki más. Az, ahogyan először, legelőször vágysz. Az az elegancia, az a kifinomult, gya-

korlott, dinamikus mozdulatsor, amivel először nyúlsz a beteghez. Tökéletes... Elneveztük Arany-metszésnek. Ne mondd, hogy nem tudad!

Meglepődöm. Ez sem szokásom. Most mégis igazán meglepődöm.

– Nem tudtam – felelem. – Az Arany-metszés....

Ízlelgetem a szót és azt kell, hogy mondjam, tetszik. Talán csak a hiúságot legyezgeti.

– Évek óta beszélünk erről a kollégákkal. Itt az alkalom. Megtisztelnél vele, mindannyiunkat.

Ez is jobb a semminél, ha már műteni nem műthetek többet.

– Gondolkozz rajta, kérlek!

– Jó. Gondolkozom.

...

Még barátkozom a gondolattal, de egyre inkább úgy érzem, talán a tanítás átsegítene ezen. Mindig is próbáltam a dolgok jó oldalát nézni. Kellett a munkámhoz, kellett az életben maradáshoz.

– Azt hiszem, megtanítom nekik. Megtanítom az Arany-metszést...

Bihari Publ Levente: Aligai kilátás

ÁDÁM TAMÁS

„Megosztó személyiségek vagyunk”
Beszélgetés Mezey Katalinnal¹

Mezey Katalin
(A szerző felvétele)

Kezdőként Nagy László, a költőóriás ismerte fel tehetségét Mezey Katalinnak. Nem állt be a sorba, így aztán nehezen indult írói-költői pályája. Ám a tehetség mindig utat tör magának. A nagy visszhangot kiváltó *Elérhetetlen föld* antológia egyik szerzője sose kedvelte a szolgalelkűséget. Ké-

¹ Mezey Katalin (szül. Budapest, 1943. május 30.) Kossuth- és József Attila-díjas költő, prózaíró, szerkesztő, műfordító. 1970 óta újságíró. Ugyanebben az évben egyik szerkesztője volt a *Kíséret* című irodalmi folyóiratnak, amelynek példányait még megjelenésük előtt rendőrileg elkobozták. Irodalomszervezői munkássága is jelentős. Verseskötetek, gyerekkönyvek, elbeszélések, regények, drámakötetek jelzik immár sok évtizedes életútját. Csupán néhány kitüntetés a sok közül: József Attila-díj, a Magyar Érdemrend Tiszti- és Középkeresztje, Prima-díj, Artisjus Életmű Díj, Kossuth-díj.

sőbb sorra jelentek meg a könyvei, és jöttek az elismerések is. A Kosuth-díjas költő verset és prózát egyaránt ír, és régióink szinte mindegyik városában tartott már könyvbemutatót, előadást.

Milyen szakon végzett az egyetemen?

Magyar–népművelés szakra jártam, levelező tagozaton végeztem, mert három év után otthagytam az egyetemet. Közben nagybátyám meghívására egy szemesztert Zürichben, a Filológiai fakultáson végezhettem, ahol angol és német irodalmat hallgattam.

Hol volt az első munkahelye?

Tatabánya-Újvárosban, általános iskolában tanítottam. A pesti és a vidéki élet között akkoriban is karakteres különbség volt, könnyebben átlátható volt a társadalom.

Színházi ember is lehetett volna.

Felvettek a Színművészeti Főiskola rendező szakára, de előtte két évet a bölcsészkaron tanultam. Közben rájöttem, nem vagyok színházi embernek való. Jártam az Universitasba, az ELTE amatőrszínpadán szerepeltem, inkább csak stáztáltam. Ám idővel sokkal fontosabb lett számomra az irodalom, eltávolodtam ettől a pályától.

Különös, hogy egy családban ennyi művész található. Férje, Oláh János költő, író volt, az egyik fiuk, Lackfi János szintén költő, lányuk és kisebbik fiuk képzőművész.

Pedig sem az én családban, sem a férjem családjában nem találunk művészt, többnyire kétkezi emberek gyerekei vagyunk. Valószínű, hatott a gyermekeinkre az otthoni légkör, hogy könyvek és képek között nőttek fel.

Mikor publikált először?

Az *Egyetemi Lapok* közölte először a verseimet, tizennyolc éves voltam. Hamarosan én helyettesítettem a versrovat szerkesztőjét. Jelentősebb irodalmi folyóiratok 1963-tól hozták a verseimet, Nagy László közbenjárására. Ez volt az igazi debütálás. Sok bajom volt a szerkesztőkkel, ezért határoztam el, hogy elküldöm Nagy Lászlónak a verseim, ha azt mondja, nem jók, nem is írok tovább. Nem azt monda. Azokat a költeményeket is közölte, amelyeket az *Élet és Irodalom* szerkesztője előtte visszaadott. Nem kis elégtétel volt ez nekem.

Az első verseskötet?

1970-ben jelent meg. Először a Szépirodalmi akarta kiadni, de az volt a feltételük, hogy egy náluk megjelenő antológiában is szerepeljek, ami

szinte párhuzamosan jelent volna meg a kötetemmel. Már ez sem lett volna szerencsés, ráadásul ott volt még a megjelenés előtt álló *Elérhetetlen föld*, a kilencek antológiája. Megfogadtuk egymásnak, amíg nem jön ki a nyomdából a kötet, más antológiába nem adjuk a verseinket. Ezért átvittem a Magvető Kiadóhoz, ők publikálták az első könyvemet.

Ez volt az Amíg a buszra várunk című kötet.

Így van.

Azt mondják, az első könyvet könnyű megírni, a második sokkal nehezebb.

Ugyanekkor már a második is kész volt, mégis nyolc évet kellett várnom a megjelenésére, amelyet aztán a Szépirodalmi Kiadó fogadott el. Ez a kötet prózaverseket is tartalmazott, valószínű, ezért biztatott arra Illés Endre, hogy prózát is írjak. Addig sem állt távol tőlem a próza, rendszeresen írtam elbeszéléseket, csak nem jelentettem meg. Talán azért nem, mert prózaíró barátaim, Fejes Endre például a verseimet szerette, a prózámtól nem volt elragadtatva. Illés Endre kiszedte belőlem ezeket a szövegeket, amelyek aztán meg is jelentek első elbeszélés- és kisregénykötetemben (*Zöld vadon*, 1979).

Minden műfajban otthon van, látjuk az életművén.

Az igazság az, hogy a regényekkel például azért kínlódom, mert nagyon szeretek párbeszédet írni, viszont szeretném, ha nem lenne annyira egysíkú a prózám, hogy csak párbeszédéből áll. A drámaíráshoz is van belső kötődésem, pályakezdésem idején azért is indultam rendezőnek. Írtam drámákat már akkor is, de nem jelentek meg csak 1994-ben.

Mi a különbség a regény és a versek írása között? Szóval, a munkamódszerére lennének kíváncsi.

Párhuzamosan írok prózát, drámát és verset. Az a nagy különbség, hogy a regényhez sok idő kell, naponta le kell ülni a gép elé. Ha kizökkenek belőle, nehéz visszatérni. Nekem legalábbis mindig újra kell olvasnom az egészet, hogy tudjam folytatni.

Ne hagyjuk ki az Elérhetetlen földet, amely megjelenésekor robbant.

Négy *Elérhetetlen föld* című antológia jelent meg eddig, most jön az ötödik. Reprintben is megjelent eddig már kétszer az eredeti. Az elsőt egyik kiadó sem akarta felvállalni úgy, ahogy mi összeállítottuk. Végül az Írószövetség akkori elnökének, Darvas Józsefnek a segítségével nyomtatták ki. Azért volt az antológia megjelenésével addig gond, mert a kiadók nem

díjazták, hogy mi magunk szerkesztettük és változtatás nélkül akartuk kiadni, ezzel ellenszegültünk nekik, és nem adtuk be a derekunkat.

Azért is elég ritka ez a versgyűjtemény, mert mind a kilenc, akkori fiatal költő mára kifutotta a pályáját.

Én is azt hiszem, nem kell szégyenkezni senkinek közülünk.

Kik voltak a kilencek motorjai?

Utassy Jóska és Oláh János. Ők ketten és a kötet szerkesztője, Angyal János irodalomtörténész határozottan tudták, mit kell csinálnunk, erős, autonóm személyiségek voltak. Nem tűrték el azt a kiszolgáltatottságot, amit az akkori kiadáspolitika megkövetelt. Ennek a bosszúja lett az is, hogy férjemnek, Oláh Jánosnak az első verseskönyve csak 1972-ben jelent meg. Ekkor épp harmincéves volt, pedig már tizenhat évesen érett verseket írt, sőt, publikált is, pl. a *Kortárs* folyóiratban. Az, hogy abban a szolgalelkű korban végül kiadták az első kötetét, csak Juhász Ferenc támogatásának köszönhető.

Zsáknyi elismerése, kitüntetése van. Hova teszi ezeket?

Főleg az utóbbi időben találtak meg a kitüntetések, amelyek természetesen sokat jelentenek nekem. A régi rendszerben csupán 1985-ben részesültem elismerésben, a Füst Milán-jutalmat Weöres Sándor kezéből vehettem át. Nem szerettek akkoriban minket. Úgy tartották, hogy megosztó személyiségek vagyunk. A rendszerváltozás után kapott kitüntetések is visszajelzést jelentettek számomra, nyugalmat biztosítottak.

Min dolgozik jelenleg?

Kéves verset írok mostanában, sajnós. Eddig legutóbb megjelent elbeszéléskötetemre összpontosítottam, amely a tavalyi könyvhéten látott napvilágot *Régi napok rendje* címmel. De most éppen verseket írok, és persze prózát is. Kis műfajokat, miközben folyamatosan regényt akarok írni. Ezért is úgy írom az elbeszéléseket, hogy később össze lehessen építeni belőlük egy nagyregényt. Tudom, mely mozaikkockát írom éppen. Nagyjából készen van a fejemben a könyv, de ahhoz, hogy jobban haladjak, állandóan a számítógép előtt kellene ülnöm. Csakhogy ez még mindig nem jött össze.

Ismeri Nógrádot?

Hogyne, időnként megfordulok a régiójukban, könyvbemutatókat, előadásokat tartok.

Nagy Zsófia konyhája Négy recept – négy történet

Lecso tojással (halasbicskával)

Egy fej hagymát apróra vágunk és 2 ek. zsíron kicsit összefonnyasztjuk, hozzáadjuk a karikára vágott 1 kg zöldpaprikát és 60 dkg paradicsomot. Megsózzuk és fedő alatt puhára pároljuk. 4 tojást elhabarunk 1 dl tejjel, ráöntjük a *lecso*ra és addig keverjük, amíg a tojás szilárdulni kezd.

Ez az étel egy nagyon egyszerű, gyors vacsora volt, főként nyáron fogyasztottuk, amikor a nagymama a határban vagy a szőlőben dolgozott. Segítettem *néki* leszedni a *kertből* a paprikát, paradicsomot. A hagyma pucolásában már nem segítettem, mert *mindig* megrikatott. *Nékünk* mint gyerekeknek le kellett ülni a *falaljára*, és ott várni türelmesen, amíg a nagymama elkészíti és kiosztja. A *lecso*t zománcos tálkába szedte, mindenkinek megvolt a maga színű tálkája. Ehhez kaptunk kenyeret, és *halasbicskát*. A *halasbicskára* szűrtünk egy darabka kenyeret, és azzal töröltük a tálból a *lecso*t. Minálunk akkoriban nagy divat volt a *halasbicska*, szinte kötelező volt, hogy mindenki hordjon magával. Ezért is maradt meg a falu-

ban a kelenyei emberekre jellemző becenév, „*kelenyei bicskások*”. Ezt az ételt nemcsak a receptért írtam le, hiszen biztosan mindenki tud *lecsot* készíteni (ki így–ki úgy), hanem az érdekes, sajátos elfogyasztásáért. Bizony, őszintén szólva *nékünk* sokkal jobban ízlett így a *lecsó* bicskával, mintha evőkanállal ettük volna. Szinte továbbadtuk a gyerekeinknek ezt a szokást, és mikor hazautaztunk a szülőkhöz, ők is úgy kérdezték, hogy „*főzöl nékünk balasbicskás lecsót?*”. Talán nem is maga az étel tetszett annyira, hanem az öröm, hogy *balasbicskával* egyék a *lecsót*.

Tejbereszelt

1,5 liter tejet, ízlés szerinti kristálycukorral, pici sóval felforralunk. 1 tojásból, pici sóval és annyi grízeslisztből, amennyit a tojás fölvesz, reszelkét gyúrunk. Amikor forr a tej, beletesszük. Kettőt, hármat keverünk rajta, és kész.

Ezt a levest legtöbbször nyáron szokták elkészíteni, mivel gyorsan elkészült és hidegen-melegen egyaránt finom.

Történt egy nyári napon, amikor fáradtan, éhesen jöttünk haza a szőlőből, kérdeztük a nagyit, hogy mit fog főzni, azt mondta, hogy csinál *tejbereszeltet*, mert az gyors és laktató étel. A nagyik kikészítette a tejet az asztalra, ő pedig kiment az udvarra. Mi pedig már nagyon éhesek voltunk, nem tudtunk tovább várni, így bőven kiittunk a tejből... és persze, hogy észre ne vegye, felöntöttük vízzel, hogy meglegyen a kellő mennyiség. Mire elkészült az étel, a nagyinak gyanús volt, hogy keveset eszünk. Mikor aztán megkóstolta, megérezte, hogy vizes a tej, és persze mondanom sem kell, rájött a turpisságunkra. Mi pedig szépen bevallottunk mindent. Azt mondta: nincs baj, fiam, csak kérjétek, szívesen adok még tejet, igyatok.

Krumplis laska

Hozzávalók: 1 kg krumpli, 30–40 dkg liszt, só.

A krumplit héjában megfőzzük, megpucoljuk és krumplinyomón áttörjük, hozzáadjuk a lisztet és a sót, majd jól összegyúrjuk. A kigyúrt tészta gyúródeszkára helyezük és henger alakúra sodorjuk. Ebből kis darabokat vágunk, mindegyiket egyenként kinyújtjuk és a konyhai sparhelt tűzforró *platnyján* mindkét oldalukon megsütjük. A megsült laskákat egymásra rakjuk. A sütés után olvasztott disznósírral megkenjük, és ízlés szerint megsózzuk, feltekerjük őket.

A nagy szokott készíteni édesen is, mégpedig a megsült laskát megkenve szilvalekvárral, vagy pedig túróttöltelékkel töltötte, mint a palacsintát. Rengeteg mennyiséget készített belőle, úgyhogy bőven jutott a rokonságnak és a szomszédoknak is. Nagyon ízletes, egyszerű, laktató étel, amit legtöbbször valamilyen leves mellé kínáltak. Mind a mai napig szívesen készítem én is, nagyon szereti a család, az enyémből is jut egy kis kóstoló a szomszédoknak és hát természetesen a *sporbelt platnyiján* sütöm meg. A családnak legjobban zsírral megkenve tetszik, ami lehet disznózsír, libazsír vagy kacsazsír.

Túrós *papsipka*

Hozzávalók: kb. 60 dkg liszt, 5 dkg zsír, csipet só, 1 tojás, tej szükség szerint, 2 dl tejföl, 3–4 ek. cukor, 5 dkg élesztő.

A lisztet a zsírral elmorzsoljuk, hozzáadjuk a sót, a tojást, a tejfölt és a langyos cukros tejben felfuttatott élesztőt, majd alaposan kidagasztjuk. Meleg helyen, letakarva a duplájára kelesztjük. Amikor a tészta megkelt, 1,5 cm vastagságúra kinyújtjuk, négyzetekre vágjuk, és megtöltjük túróttöltelékkel. Tetszés szerinti mennyiségű túró, cukrot és vaníliás cukrot mazsolaszőlővel és tojással jól kikeverünk, és ezzel töltjük meg a tésztát. A tészta négy sarkát összehajtjuk, jól megsodorjuk, hogy a valóságban is egy „papsipka” formája legyen. (Régen az ilyen sapka a papi viselethez tartozott, innen kapta a nevét).

Ehhez egy vicces történetem fűződik. A kishúgom meghallotta a nagytól, hogy ennek a kalácsnak a neve *papsipka*. Erre ő: – Ha ez sipka, akkor én felteszem a fejemre, és fogom hordani. Természetesen a „papsipka” lecsúszott a fejről, mi pedig a nagyival nagyokat nevtünk rajta.

NYILAS ATILLA

Egynyári jegyzetek

Induljunk ki abból,
 hogy minden ösvény tanösvény.
 És ha ösvénnyel egyszerűsítünk:
 minden tan.

Az egyik távlatról
 lemondani egy másikért.
 Addig hurcolni a horizontot,
 míg össze nem áll panorámaképpé.

Jelszó.
 Jelmondat.
 Jelsor.
 Jelversszak.

Varjak nyilvános tárgyalásán
 se ügyész, se ügyvéd,
 se bíró, se ülnök,
 csak tudósító vagyok.

Én hittem.
 És ha most nem is hiszek,
 jól emlékszem rá,
 hogy hittem.

„Ötven pluszos” vagyok,
 de gyönyörűen játszom
 még mindig.
 Ki jön velem Csendországba?

GYUKITS GYÖRGY

Mi lesz veled, Taktaköz?

„Ha ezen a tájon jársz, ugyanaz a szorongás fog el,
ami meglep akkor, ha a magyar történetet olvasod.
Érzed, hogy mi lehetett volna belőle és látod,
hogy mi lett.”
(Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság)

Miskolctól félóra vonattal a taktaközi település, a megállótól szintén félóra gyaloglás. Tizenöt éve nem jártam itt, de már első pillantásra látszik, hogy nagyon megváltozott minden. Március 15-ére készülve vidám közmunkás asszonycsapat tisztítja a Petőfi-szobor környékét. Megszólítanak, próbálják megtudni, mi járatban vagyok, mondom a polgármesterhez jöttem, nevetnek. Bemegyek egy kisboltba, ami biztos nem volt itt korábban. Az árukészlete meglepően gazdag. Elöttem egy koldusnak tűnő férfi vásárol *piát* – van miből, mert mint mondja – a lánya *dubajozik*. A kisbolttal szemben található egy nagyobbacska Coop, ide is benézek. Szintén elég jó a választék, és nem drága, van forgalma is. Ugyancsak szokatlan, hogy vannak olyan roma vásárlók, akiknél tele a kosár.

Egy taktaközi település házai

Aztán a házak: sok a romos, de olyan is akad szép számmal, amelyiken látszik a jó mód.

Betérek a kocsmába egy kávéra. Itt viszont mintha megállt volna az idő, a rendszerváltás utáni lepusztulás érződik még a falakon is. Csak egy sebhelyes arcú, piás vendég van, aki odajön hozzám beszélgetni. – „*Most ez a színtetikus szar a divat, amitől zombi lesz az ember, a tekesek is emiatt jártak itt*”¹ – mondja. A kocsmáros is beleszól a társalgásunkba: „*A ház tetőszerkezetében volt elrejtve cucc, és készpénzben is találtak vagy kilencvenöt milliót.*” A sebhelyes feltűnően jól ismeri a börtönszlenget, amikor ecseteli, ki mire számíthat, és ebből ténylegesen mennyit kell letölteni. Megérkezik a kocsmáros felesége meg a lánya, teli sörös rekeszeket cipelve egy kisteherautóból. Kiderül, hogy a lány jogi egyetemre akar menni Pestre. Kérdezem, miért nem Miskolcra, hiszen itt is van jogi kar. „Nem baj, ha többre kerül, csak el innét, minél messzebbre” – hangzik a válasz.

A kocsmá után ismét az utcán. Most viszik haza a gyerekeket az anyukák az iskolából. A kutatásomhoz keresek közöttük interjúalanyt. Végül hosszas unszolásomra az egyikük kötélnek áll. A háza ugyan a cigánysoron van, de kívül-belül felújított, drága bútorok, nagy síkképcsöves tévé, *meg minden*. A huszonhat éves roma nő legalább negyvennek néz ki.

„*Min ment keresztül?*” – kérdezem. – „*Hát mindenben, pedig én tisztességesen lettem fölnevelve. Fiatalon beleszerettem egy negyvenéves vállalkozóba, elvit magához. Ő megcsalt egy másikkal, hazaköltöztem anyámbhoz. Apám felnevelte az első gyermekemet, és utána nem volt más kiutam, mentem prostituáltk, pedig pénztárgépkészítő végzettségem van. ... Én nem bírtam a szegénységet, hogy apám szedi a vasakat meg a rezeket, oszt akkor abból ettünk, mer tele voltunk kamatos pénzzel. Levágták a villanyunkat is.*”

A *bát mindenben* itt tényleg szó szerint értendő, napi tíz-tizenöt férfi, és nincs válogatás, hogy kivel, és abban sem, hogy mit. Hogarth *A szajha útjának* huszonegyedik századi verziója ez, a különbség csak annyi, hogy itt nincsenek rizsporos parókák, csak a nyers valóság. A fenti interjúalany a kamatos pénz áldozata, majd maga is kerítővé válik, elítélik, és most szabadlábban várja, hogy a börtönbe vonuljon. Az interjú során persze a lányok jótevőjének tüntet fel magát, de az ördögüzésen – mert itt ilyen is van – talán nem véletlen, hogy ő az egyik démonoktól megszállott főszereplő. Bűn és bűnhődés – ahogy Cippola és a hamis próféta egyvelegéből összegyúrt csodadoktor előtt hipnotikus révületben hadonászik, hajlong, toporog, majd összeesik, remélvén, hátha meggyógyítja – vagyis megszabadítja a múltjától.

¹ Az idézőjelben lévő szövegek az interjúkból származnak, és szó szerint meg-
egyeznek az interjús szöveggel.

Ezek után nem csoda, hogy a húszas éveiben járó védőnő a vele készült interjúban azt állítja, hogy szexualitás-témában neki már senki semmilyen újdonságot nem tud mondani. A szociális munkással együtt úgy becslik, hogy a faluból körülbelül negyven nő lehet most is kint Dubajban, Svájcban vagy Hollandiában. Ez egy alig kétezer lelket számláló településen iszonyatosan sok, és senkinek se legyen kétsége afelől, hogy emögött emberkereskedelem áll.

A következő interjúalanyom egy tizennyolc éves roma nő. A betört ajtajú, kartonpapír ablakú putriban, ahol lakik, iszonyatos állapotok, nyomor és a teljes szétesés. Karjában tartja csecsemőjét és próbál válaszolni, de nem fogja fel, mit kérdezek, és össze-vissza beszél. Nincs értelme folytatni, mert a legegyszerűbb szavakat sem érti: „*Mi a veszekedés ellentéte?*” – kérdezem. „*Hát valamiért csak veszekednek?*” – „*Az az oka, de mi az ellentéte?*” „*Beszélgetés? Kiabálás?*” Íme az emberkereskedelem lehetséges áldozatainak egyike.

Ezután egy hatvanas éveiben járó magyar közmunkás nőt kérdezek. Neki sincs meg a nyolc általánosa, de beszélgetni jobban lehet vele. Mint kiderül, ő is költözik – a gyerekéhez: „*Én el akarok innen menni, mert itt nekem nincs helyem, csak ezt a nyugdíjt kell megvárni, pár hónap.*” Azt reméli, hogy a nyugdíjából jobban ki tud majd jönni, mint most a közmunkából, így nem lesz terhére a gyerekének. A rendszerváltásig a csokoládégyárban dolgozott Szerencsen, és ott jobban keresett, mint most, ami látszik is, hiszen a fát, amivel fűt, az önkormányzattól kapta, villanya sincs – kikapcsolták –, ezért gyertyázik, és egy elemes rádió az egyetlen szórakozási lehetősége esténként – cinikusan azt is lehetne mondani, hogy ez még hangulatos is. Az ablakok itt is betörve: „*Nagyon sok rossz ember van itt, alkoholista rossz ember. Itt állandóan zárva kell legyen az ajtó. Hát az ablakokat mind betörték, amikor elmegyek dolgozni, ők, elnézést, de ezen élvezkednek, hogy ablakokat törnek be.*”

Következő interjúalanyom a helyi cigány önkormányzat vezetője. Gyermekeit egyedül nevelő, szegénységben élő, egyszerű asszony. Legnagyobb problémának a cigánysággal kapcsolatban a megkülönböztetést tartja, és szerinte ezen kéne változtatni. Kérdezem a bűnözést a faluban – „*volt, de mostanra lezárul?*” – mondja. Ezek után azt szeretné megtudni, hogy ki lehet-e tenni őt és a fiát a házából, amit a szüleitől örökölt a testvéreivel együtt. Az egyik testvére ugyanis kapott százezret, hogy a nevére íratásának egy vállalkozást, amiről csak később derült ki, hogy tízmilliós adósága van. Megígértem, hogy megkérdezem a jogász kollégáktól az egyetemen, és visszaszólók.

Kimegyek a Takta partjára, csillog a tavaszi nap a szeméttel teleszórt vízben. Ki hinné, de egy nádas is el tud *szlamosodni*.

Házak a Takta mentén

Vissza a cigánysorra, ahol az egyik jómódú ház előtt több autó is áll, az egyik egy furgon, a másik A4-es Audi, de van egy metál színű BMW is. A furgonba pakoló férfiak állványozók, most itthon vannak, de rendszerint hónapokig Németországban dolgoznak. Forintban számolva nyolcszáz-ezret keresnek havonta. A szintén falubéli vállalkozó, még ha le is húzza őket, akkor is öt-hatszáz-ezret azért kézhez kapnak.

További interjúalanyt keresve bemegyek a szomszéd házba. Állványozók feleségei fogadnak, akiknek az urai most is kint vannak *Németben*, éppen fasírtot sütnek, meg pogácsát. Megkínálnak, közben beszélgetünk. Miskolcra vagy Szerencsre járnak vásárolni kocsival – mint mondják, mindenük megvan. Egy általános iskolás ballagás itt nyolcszáz-ezerben van. Szerencsről jön a limuzin, és itt tekeregnek vele a faluban, aztán következik a dínom-dánom a *kultúrban* – nem akarom elhinni, de a polgármester megerősíti: ő kétszáz-ezerért adja csak a termet.

„Megtakarítás?” – kérdezem. – „Mi nem takarítunk meg, egyik hónapról a másik hónapra. ... Magyarok igen messze állnak még hozzánk, a nyolcvanas évekbe élnek. Megeszik a hetes kajákat. Mi nem, mi minden nap főzünk. Mi nem tudnánk megenni. Vasárnap megfőzik, azt eszik egész bétén. Ugybogy mi nem spórolunk a hasunkon. Egyszer élünk, nem?”

De nem volt ez másképp a kulináris örömök tekintetében a hirtelen meggazdagodott Buddenbrookoknál sem.

Hogy mennyire nincs megtakarítás, ezt egy másik interjúalany esete példázza a legjobban. Az élettársi kapcsolatban élő pár évig dolgozott egy londoni szállodában, majd ezt követően a férfi állványozóként Németországban. A férfinak volt egy könnyű testi sértési ügye, és a német bíróság, mint a végzésből kiderült, az eljárás során felmerülő költségek megtérítése végett több mint hétszáz euró megfizetésére kötelezte, és már végrehajtási fázisban van az ügy. Jelenleg nincs negyedmillió forintjuk, pedig évekig fejkenként legalább félmillió forintnak megfelelő valutát kaptak kézhez havonta – és most rettegnek. Lewisnak a szegénység kultúrájáról leírt sorai köszönnek itt vissza – nincs jövő, illetve amikor már van, akkor sem látják.

Vannak olyan állványozók, akik már nem a cigánysoron laknak – ha nincs megtakarítás, akkor miből van a ház? *„Megkaptuk a német adót, én nem szeretek hazudni, mivel az Isten hallja, amit mondok, ez az igazság, meg a família családhi pótlékot. Mindenki kapott. Egy évre visszamenőleg el lehetett intézni. Három- meg négy-, meg ötmilliókat kapott. Abból lehet házat venni.”*

A fentiekhez még annyit tennék hozzá, hogy a kilencvenes évek elején a cigánysoron szinte mindenki éhezett, mostanra viszont: *„Hogy mondjam, itt minálunk a magyarság úgy érzi, mintha el volna nyomva. ... Mi romák, ha azt nézzük, többen vagyunk itt a faluba, mint a magyarok, és valamilyen szinten irigyek ránk. Lássák, hogy a márkás autók, költenek a házra, tele aranyokkal meg minden, és akkor van ez az irigység. Jönnek úgy hátulról, szemünkrebe nyaliznak, hátulról meg kibeszélnek. Irigység van. Még van pár cigány család, akik még mindig azon a szinten vannak, hogy nem tudtak feltörni. Azt mondjuk, hogy nem ide való. Jó lenne már, ha elmenne innen.”*

A cigány–magyar törésvonal mellett megjelent tehát egy régi–új, a gazdag–szegény: *„Én, ha a gyerekkoromra visszagondolok, régen összetartóbbak voltak az emberek. Régen nem volt rang, most rang van, még a romák között is. Akiknek nyakék van meg retikül, meg fülbevaló, meg gyűrű, abba a szintbe lehetnek. Akinek má nincsen, az a nyomor, a lakás szempontjából ugyanúgy. ... Testvér a testvér ellen, mindeniütt ez van.”* Az interjúalany rátapint a lényegre: rang, azaz jómód, és az ezt megtestesítő presztízs fogyasztás, aminek társadalmi hagyományait Mikszáth és Móricz hazájában, azt hiszem, senkinek sem kell bemutatni.

A külföldi munkavállalás következménye, hogy a gyerekeket lényegében az anyjuk neveli, így nincs férfiminta a családban. Ezt példázza, amikor egy hat-nyolc éves kisserác odaszól nekem: *„Én spártai vagyok, te pedig kutya.”* Példaképük persze nem az Iliász Danaosz-daliái, hanem a magát *spártainak* nevező bűnözői elit, akik felrakták magukat a netre, és a gyerekek őket nézik.

Azért belehallgatunk egy kicsit az *Iliász*-ba is – mert ez is fent van a neten, csak hogy tudjuk, miről beszélünk, jól sejtven, hogy sajnós ez így, in medias res, nem fog tetszeni a gyerkőcöknek, de a szüleiknek sem.

További problémát jelenthet a nevelés szempontjából, ha az anya prostituált volt – gondoljunk csak a kortárs csoport ítéletére ezzel kapcsolatban, de ez még családon belül is állandó konfliktus forrása lehet. Egy megfigyelésem jól illusztrálja a fentieket: a nagypapa a Coop előtt italozik – nem tűnik nagyon részegnek, és odajön hozzá a hatéves forma unokája, pénzt kér Milka csokira, de többszöri kérésre sem kap. Ezt azzal bosszulja meg, hogy odaszól: *A nagymamát átteszik a közös sírba, erre a nagypapa dühösen visszavág: tudod, mi a te anyád, az egy nagy kurva.*

A nyomorgó családok esetében a gyermekéhezés, a hányódás egyik helyről a másikra, az állami gondozásba vétel, illetve az ettől való félelem, az egyik anya szavaival szólva *szinte kezelhetetlen* gyereket eredményez.

Ez az egész, megfejelve a mobiltelefon és a világháló nyújtotta lehetőségekkel, egyaránt a generációs konfliktusokat mélyíti: *„A mi világunkban még a szülők tudtak gyereket nevelni. Mink háromdimenziós világban élünk, a gyerekek tiszteletlenek. Elnézést, az a kib*** telefon van a kezükbe, nem tudják mi az, hogy kommunikálni. Nem kérdezi, anya, miben segíthetek.”*

Az iskolaigazgató beszámolója szerint a tanítási idő jelentős része hiábavaló fegyelmeléssel telik el, ami azt eredményezi, hogy a tehetősebb családok nem ide járatják a gyerekeiket. A faluban van ugyan egy nyugdíjas vagy idősödő egyetemi végzettséggel rendelkező pár ember, a tanítónő, az építész vagy az agrármérnök, aki minden bizonnyal már itt marad, de a fiatalok mind elmentek, közöttük vannak romák is. Az egyik roma jogász volt, előbb Miskolcra, aztán Budapestre költözött. A másikkal még sikerült beszélnem. Anyja magyar, apja cigány volt, felesége cigány, egy gyermekük van. Miskolcon végzett a műszaki karon. Munkájával meg van elégedve: nem kap ugyan annyit, mint egy állványozó, de van társadalombiztosítása, és nem utolsósorban együtt lehet a családjával, és mégis menni akar – a gyereke miatt. Pedig az itteni általános iskola semmivel nem néz ki rosszabbul, mint egy átlagos miskolci vagy akár egy fővárosi. Új épületben van az óvoda, az orvosi rendelő és a védőnői szolgálat – nem is ezzel van a baj, hanem – mint mondja – *„A légkör. Mit lát, mit tanul itt a gyerek a többitől, akinek az anyja egy prostituált?”* Hát ezért akar elmenni.

A temető a falu félreeső, a nádasokkal határos részén van. Régi temető. Sírkövek még a tizennyolcadik századból is fennmaradtak. A sírok jól reprezentálják a falu történetét és az elhunytak társadalmi rangját, mely

most már nemcsak a magyarok, hanem a romák sírjai esetében is megfigyelhető: van, aki mauzóleumot épít a hozzátartozójának, és van, akinek csak egy összehegesztett vaskeresztre futja egy alumíniumtáblával, ahová girbegurba betűkkel az elhunyt nevét vésték.

Régi síremlék

Síremlék plüssfigurával, ékszerrel

Régi fejfa

Végezetül felvetődik a kérdés, hol vannak a magyarok? Mert döntő többségében roma válaszadóim voltak. Hát itt, a temetőben, meg szét-szórva, ki tudja, hol, a nagyvilágban. Azok az idősök pedig, akik itt laknak még, nem akarnak szóba állni idegennel, behúzódnak az otthonaikba.

Vissza a vonathoz ismét egy fél óra, talán még nem lesz sötét, mire odaérek. Kár, hogy csak egy-két busz jár naponta, de Miskolcra nincs is, csak Szerencsre, úgyhogy teljesen mindegy. A vonaton van egy kis idő összerendezni a gondolataimat.

A rendszerváltás sokkjához képest, ami mélyszegénységet eredményezett, mára nagyfokú társadalmi differenciálódás ment végbe. Megjelent egy bűnözői elit, amin sajnos nincs semmi csodálkozni való, hiszen ez minden elslumosodó területen jelen van, az ózdi Hétesen át a budapesti Hős utcáig vagy akár a New York-i Harlemig, ahogy azt Wallantnak *A zálogosából* megismerhetjük. Ők a nyomor vámszedői. A különbség csak annyi, hogy van, ahol a drog, van, ahol a prostitúció és van, ahol a kamatos pénz, illetve másutt ezek különböző kombinációi a meghatározóak.

Sokkal meglepőbb a nagyarányú, kifejezetten jómódú *melós* réteg megjelenése. Ez nyugaton ismeretlen, tipikus kelet-közép-európai jelenség, melyet a nyugati munkaerő-kereslet hív életre. Ez máshol is jelen van a térségben, még az olyan hírhedt nyomortelepen is, mint az ózdi Hétes. Az itteni külföldi munkavállalást a szervezethez és a nagy aránya teszi különlegessé. Egy állványozó brigád ugyanis hat-tíz fő. A helyi vállalkozók pedig a rokonaik és ismerőseik köréből könnyű szerrel több ilyen brigádot is össze tudnak verbuválni.

Kérdéses azonban e magas jövedelmű réteg sorsa. Úgy tűnik, szemben a felsőfokú végzettségűekkel vagy az erre aspirálókkal, hogy ezek a családok nem akarnak elköltözni a településről. Ezt bizonyítja, hogy a cigánysoron lévő lakhelyüket felújítják, vagy a falu más részén vásárolnak egy jobbat, és még ezt is korszerűsítik. A bevásárlást a közeli városok bevásárlóközpontjaiban, de a helyi boltokban is könnyűszerrel megoldják. Így a település élhetővé válik számukra. Világlátottak, családjukkal mégis ezt a települést választják, szemben egyik korábbi kutatási terepemmél, a szlovák gyökerű Bükkszentkereszttel², ahol az ott született tanárnő szerint az általános iskolai osztálytársai közül már senki sem lakik a szülőfalujában. Talán a romák számára egy elcigányosodó település biztonságot jelent és ezért nem költöznek el? – Ez a kérdés is megérne egy további kutatást.

Annak ellenére, hogy a munkaerőpiacon egy nagyon sérülékeny csoportról van szó, ráadásul a mélyszegénységből épphogy kiemelkedtek, mellyel kapcsolatban némi iróniával úgy is lehetne fogalmazni Max Weber nyomán, hogy a kapitalizmus szelleme már megjelent, de a protestáns etika még nem. Mégis, ez azért egy lehetőség – talán az egyetlen – a település elslumosodása ellenében. Véleményem szerint azonban nem pusztán a takarékoságot piedesztálra emelő evilági askézis hiánya jelenti a problémát, hanem az értelmiség elköltözése is. Sőt, talán ez a nagyobb

² L. Gyukits György: Bükkszentkereszt – Borsod Svájca. Egy kutatás margójára. *Palócföld* 2019/1. 75–83.

baj, hiszen az utóbbi száz-kétszáz évben mindig is volt a faluban értelmiség, legalább egy pap és tanító, vagy anélkül, hogy fényezni akarnám a Kádár-rendszert, de akkor még agrármérnök, építész, sőt orvos is. A jobb módú cigány családok ugyan már látják, hogy kell az iskola – kérdés, hogy *meddig látnak*. Az interjúk alapján a középiskoláig biztosan, a felsőoktatásig egyes családok talán, bár sok szülő még a köztük lévő különbséget sem nagyon érti.

Márpedig a helyi magyar diplomás elit ki fog öregedni, és helyükbe a roma diplomás elit kellene, hogy lépjen, ha van. Egy ács fia hozhat megváltást, de egy állványozóé?

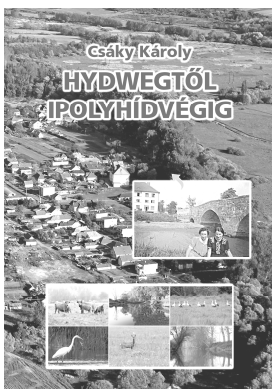
Végezetül még egy megjegyzés: nem pusztán roma diplomás, hanem értelmiség kellene, aki képes felismerni a helyi kulturális és természeti adottságok értékét – azt, hogy a Taktaköz egy kulturális tájegység, és megőrzése érdekében tennie kell!

A képek a szerző felvételei.

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

KARAFFA GYULA

Emlékezni, emlékeztetni, megismertetni, megszerettetni

Csáky Károly új könyvéről

Az idén 70. életévébe lépett dr. Csáky Károly pedagógus, helytörténész, néprajzkutató, költő legújabb kötete néhány hete *Hydwegtől Ipolyhídvégig* címmel jelent meg. A kötet része annak a sok tíz (60–70) kötetből álló életműnek, amit az alkotóereje teljében lévő kutató szerencsére mind a mai napig folyamatosan bővít. Köteteiből újabb és újabb generációk ismerhetik meg az általa oly' szeretett történelmi Hont megye (a Palócföld északnyugati része a Garamig) településeinek múltját, értékes embereinek (nemes családok, tudósok, papok, írók, költők, hadvezérek) életét,

tetteit. Így „lopja be” a fiatalok, az olvasók lelkébe az igazi hazaszeretetet!

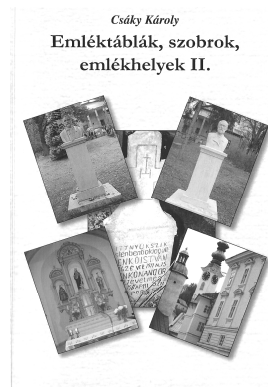
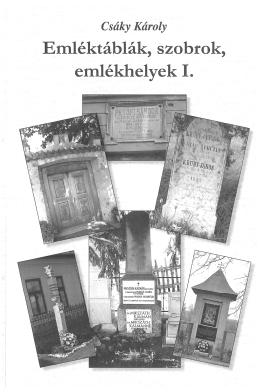
A kötet bemutatásához Csáky szavait idézem: *„Ipolyhídvég a történelmi Hont megye nevezetesebb települései közé tartozik, hiszen már a középkorban fontos útvonalak vezettek erre felé; korán átkelő épült az Ipoly folyón. A településnek egy időben városi rangja volt, vámbhelyként szerepelt, vásártartási joggal bírt, s hosszú időn át a megye rendjei is itt tanácskoztak, hirdettek ki ítéleteket, tehát székhelye volt Hont vármegyének is. A belség azonban már az 1252-es első írásos említése előtti évszázadokban, évezredekben is települt hely volt, gyakran és tartósan. Megtelepedett erre felé a kőkorszak embere, de felbukkantak rézkori, bronzkori és vaskori telephelyek, előkerültek e korokból származó leletek is. Különböző népek és kultúrák találkozási helye volt hát Hídvég. Kiadványunkban a belség régi évezrezeit, évszázadait mutatjuk be, akár csak a község sorsfordulós történeteit. Részletesen olvashatunk a földrajzi leírásokról, az adózó jobbágyság életmódjáról, sorsáról; a török-kor és az utána következő idők embert próbáló viszonyosságairól; a falu pusztulásáról és újjáépüléséről, az itt lakók névanyagáról stb. Szó esik természetesen a XIX. és a XX. század nagy tragédiáiról és eseményeiről: a járványos betegségekről, a háborúkról, a kitelepítésekről és deportálásokról, a különböző nemzetiségű népek keveredéséről. A könyv részletesen bemutatja az itteni népi hagyományok és szokások sokféleségét; foglalkozik a pártok, egyesületek munkájával; feltárja az egyház és az itteni iskola*

múltját. Megfelelő képet kaphatunk a község templomáról, annak történetéről és értéktárgyaitól, a szakrális kisémlékekről. De olvashatunk az egykori Ipoly-híd gazdag történetéről, a temetőről, a malmokról és az egyéb látnivalókról is. A kötetet gazdag irodalmi bibliográfia, színes és fekete-fehér képmelléklet, térképtár egészíti ki.”

A kötet kiadását az Ipolyhídvégi Önkormányzat, azon belül is Lesztvánszky Viktor polgármester szorgalmazta, az anyagiakat az Önkormányzat biztosította. Mérete: B/5. Példányszám: 750. Oldalszám: 320. Írta: Csáky Károly. Szerkesztette: Karaffa Gyula. Nyomdai munkák: MULTISZOLG BT. Vác ISBN: 978-80-570-1643-4

KOCZÓ JÓZSEF

Emléktáblák, szobrok, emlékhelyek Nógrádban és Hontban

Dr. Csáky Károly nyugalmazott tanár, etnográfus, helytörténész idestova négy évtizede aktív részese neves elődeink, szülőföldünk kiemelkedő személyiségei, történelmünk, kultúránk nagy alakjai emléke gondozásának, a szülő- vagy lakóház, működési hely emléktáblával történő megjelölésének mint kezdeményező, az avatásokon emlékbeszédet tartó vagy konferenciák, megemlékezések szervezője, közreműködője, kiadványok szerzője, szerkesztője.

Emléktáblák, szobrok, emlékhelyek I–II. címmel 2018–2019-ben Ipolyságon megjelent könyvecskéi magánkiadásban, önkormányzatok, szervezetek és magánszemélyek támogatásával láttak napvilágot.

Szerzőnknek nem ez az első honismereti kalauza, melyben sorra veszi Hont és Nógrád emlékhelyeit, neves szülőtteit vagy tájainkhoz kötődő jeles közéleti, egyházi személyiségeit, tudósait, pedagógusait, alkotó irodalmárait, művészeit, tevékenységük, életútjuk emlékeit. Korábbi művei közül megemlíthetjük a *Honti barangolások* (1985), a *Nógrádi tájakon* (1992), a *Honti arcképcsarnok* (1998), a *Jeles elődeink* (2002), a *Híres selmecbányai tanárok* (2003) című munkáit vagy az *Irodalmi kapcsolatok* három kötetét (2004–2006) is.

Nem áll szándékomban felsorolni, hogy mely településeket említ Nógrádból és Hontból Csáky Károly mint a nagy elődök örökségének méltó gondozóit. Földrajzilag nagyjából ekként vonhatjuk meg a feltárt terület határát: Losonctól Selmecbányáig, Ipolyszalkától Alsósztrégováig sok-sok város és falu került fel tablójára.

Illendőnek tartom, hogy munkáiból a nógrádi táj azon szülőttei emlékének ápolásával kezdjem szemezgetésemet, akik irodalmunk élvonalába, klasszikusaink közé emelkedtek.

Nógrád adta a magyar nemzetnek a 19. század géniuszát, *Az ember tragédiájának* íróját, aki szinte egész életét Sztrégován töltötte. Emlékét a katolikus temetőben lévő nyughelye és emlékműve, továbbá a Madách Imre Múzeum bemutatásával eleveníti fel Csáky Károly.

Mikszáth Kálmánt, irodalmunk kiemelkedő személyiségét, a nagy palóc író-tulajdonost szülőföldje megannyi helyéhez fűzték szoros, megtermékenyítő szálak. Szklabonyán lebontott szülői házának helyét néhány éve emlékkővel jelölték meg, míg felnevelkedésének, gyermek- és ifjúkorának helyszínén emléktábla és kiállítás idézi életét, munkásságát. Nagykürtösön 1997-ben tartották *Mikszáth Kálmán Emléknapot*, majd 2000-ben az író keresztelési helyén állítottak emléktáblát. Horpácsról a Mikszáth-család tagjainak síremlékeit mutatja be szerzőnk.

Hont vármegyének igazi szellemi központja a területén fekvő, de jogilag tőle teljesen független szabad királyi város, Selmecbánya. Bányászati és erdészeti akadémiáján és líceumában olyan kiváló elmék oktattak, akik nemcsak hazánkban, de Európában, sőt a nagyvilágban is tudományos elismertségnek örvendtek. Mikoviny Sámuel professzor egykori házára két emléktáblát is elhelyeztek. A Krecsmáry-házon ugyancsak emléktábla hirdeti, hogy a németalföldi származású Jacquin Miklós, az akadémia első tanszékének professzora 1764-ben itt kezdte meg az oktatást. Az egykori

evangélikus líceum homlokzati falán Petőfi Sándor diákéveire emlékeztető táblát állítottak 1896-ban. A kiadványokból megtudjuk, hogy Mikszáth Kálmánnak a liceumban tanító neves tanárai közül Breznyik Jánosnak és Jezsovics Károlynak síremlékét az evangélikus temetőben találjuk, és ugyancsak itt nyugszik a vaskohászat világhírű szakembere és oktatója, Kerpely Antal is.

A közelmúltból, az ezredfordulót megelőző és követő évtizedekből említsünk meg néhány települést és jeles alkalmat, melyek azt igazolják, hogy múltunk örökségének gondozását nemcsak elődeink, hanem az utódok is fontosnak tartják!

Ipolyságon, Hont vármegye egykori székhelyén 1981-ben Bartók Béla emlékünnepséget rendeztek, majd 1994-ben a II. Bartók Béla Zenei Találkozó alkalmával a művészeti alapiskola falán helyezték el a zeneszerző emléktábláját. Gróf Széchenyi István 1993-ban, II. Rákóczi Ferenc 2014-ben kapott emléktáblát Ipolyságon. A város Magyar Tanítási Nyelvi Alapiskolája 2002-ben vette fel a felsőtúri születésű Pongrácz Lajos nevét. A neves honti személyiségről szülőfalujában 2015-ben emléktábla-állítás, valamint szakmai szeminárium tartásával emlékeztek, és kiadványban is megörökítették a kiváló férfi pályafutását.

Nagycsalomján 1984-ben Gáspár Imre Emléknapot szerveztek, 2004-ben táblát avattak a költő, újságíró, műfordító emlékére, majd 2011-ben szemináriumot tartottak a községben. Ezen alkalmakhoz kapcsolódóan kiadványok is születtek.

1993-ban Ipolyi Arnold tudós püspök, művészettörténész és mitológia-kutató emléknapiját rendezték meg Ipolykeszin. A következő évben Ipolyvisk emlékezett meg tábla elhelyezésével jeles szülöttéről: König Mór apátkanonokról, Fehér Ipoly Kálmán pannonhalmi főapátról és Rajner Lajos felszentelt püspökről.

Felsőszemeréden 2003-ban falunapon emlékeztek a helység szülöttére, Ivánka Imre ezredes, író, történész életútjára, és helyezték el emléktábláját.

A nagy palóckutatónak, tudós paptanárnak szülőfalujában, Csábon már 1984-ben emléktáblát állítottak, majd 2005-ben *Szeder Fábrián élete és életműve* címmel rendezett nemzetközi konferenciával emlékeztek szellemi örökségére. A konferencia előadásait tartalmazó kötet mellett említésre méltó *A' Palócokról* című kiadvány megjelentetése Szeder Fábrián Tudományos Gyűjteményben megjelent írásaival, továbbá Csáky Károly tanulmányával.

A templomépítő tudós püspök nevét 1992-ben vette fel Paláston az egyházi alapiskola. 2009-ben emlékmisével és előadásokkal adóztak Palásty Pál örökségének.

A nógrádi-honti tájakon kultúrtörténeti barangolásra készülők kiváló iránytűre lelnek Csáky Károly újabb munkáiban.

CSONGRÁDY BÉLA

Dokumentált örök értékek

A hit és a hatalom házai...

Nem első esetben jelent meg szűkebb hazánkban (sem) különböző témakörű reprezentatív album, sőt a salgótarjáni székhelyű Dornay Béla Múzeum gyakorlatában is több hasonló színvonalú kiadvány látott már napvilágot. De valahogy mégis az az ember érzése, hogy *A hit és a hatalom házai – Középkori templomok és várak Nógrád megyében* című kötet – mintegy „primus inter pares”, azaz „első az egyenlők között” alapon – az élre kívánczik mind tartalmát, mind látványvilágát, nyomdai kivitelezését illetően. Ezt persze lényegesen könnyebb volt megállapítani, mint bizonyítani, de

ehhez is sok érve adódik a recenzióknak, már a Valter Ilona által írt előszótól kezdve.

A hazai archeológia középkori krónikása, immár a Szent István Társulat által Stephanus-díjjal elismert műemlékvédelmi szakember 1965-ben, a pásztói ciszterci apátság feltárása – amely során számos váratlan, értékes lelet, így például az oskolamesterház került elő – révén került, ahogyan fogalmazott, Nógrád megye „bűvkörébe”. Mintegy huszonöt éves munkakapcsolata során mindenekelőtt tanúja – de Mátraszőlősen részese is – lett a műemléktemplomok kutatásának, megújulásának és jó néhány vár helyreállításának. E folyamatok tudományos eredményei közül sok megjelent ugyan szaklapokban, de ezek az úgynevezett nagyközönség számára alig váltak ismertté. Ezért tartja jelentősnek Valter Ilona a Dor-

nyay Béla Múzeum kezdeményezését, hogy megossa a közvéleménnyel és a helyi lakosság, az ideérkező látogatók számára is hozzáférhetővé tegye a hús falusi és mezővárosi templom és a kilenc vár történetével kapcsolatos legfontosabb ismereteket, méghozzá nemcsak értelmező szakmai szövegek, hanem egy esztétikus kötetbe rendezett igényes fotók közzétételével.

A 237 oldalas album első részében Isten házai kaptak helyet a települések abc-sorrendjében és a templomok névadójának feltüntetésével: tehát Alsópetény (Szent István), Cserhátsurány (Szent István), Csesztve (Szent Márton), Egyházasdengeleg (Szent Imre), Egyházasgerge (Szeplőtelen fogantatás), Herencsény (Haraszi-pusztá), Herencsény (Szent Mihály), Jobbágyi (Szent György), Maconka (Szent István, Mihály), Mátraszőlős (Szent Erzsébet), Mátraverebély (Nagyboldogasszony), Nagylóc (Szent Kereszt felmagasztalása), Nógrádsáp (Kisboldogasszony), Pásztó (Szent Lőrinc), Szécsény (Urunk színeváltozása ferences templom és kolostor), Szente (Szent Erzsébet), Tar (Szent Mihály), Terény (Szent András), Tereske (Nagyboldogasszony), Zabar (Magyarok nagyasszonya). A hús templom közül tízhez (Alsópetény, Cserhátsurány, Csesztve, Egyházasgerge, Herencsénypuszta és Herencsény – Szent Mihály, Nagylóc, Nógrádsáp, Szente és Tereske) Mag Hella régész, művészettörténész, a váci Tragor Ignác Múzeum munkatársa, hathoz (Egyházasdengeleg, Jobbágyi, Mátraszőlős, Mátraverebély, Pásztó és Tar) Feld István történész, régész, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Magyar Középkori és Kora Újkori Régészeti Tanszék vezetője, négyhez (Maconka, Szécsény, Terény és Zabar) pedig Shah Gabriella művészet- és vallástörténész, a kiadó Dornay Béla Múzeum igazgatója írt azonos szerkesztésű tájékoztatót. Röviden szó esik ezekben a település történetéről, a hangsúly azonban értelemszerűen a templomok legfontosabb jellemzőinek, mondhatni specialitásainak bemutatására esik, kiemelve a látogatók számára is hasznos tudnivalókat. Mindegyik szöveg néhány forrásmunka megjelölésével fejeződik be.

A templomok bemutatása után a várak (Baglyaskő, Buják, Drégely, Hollókő, Nógrád, Salgó, Sámsonháza, Somoskő, Szanda) következnek és ezen egykori erődítmények mindegyikét Feld István látta el magyarázattal, szoros összefüggésben azzal, hogy nevezett fő kutatási területei közé éppen a közép- és koraújkori Magyarország efféle építményeinek tanulmányozása tartozik. Ezt példázza az ugyancsak a Dornay Béla Múzeum gondozásában a *Vár a város felett – Salgó várának évszázadai* címmel 2016-ban megjelent önálló kötete is, amely a vártörténet bemutatásával párhuzamosan beszámol az 1981 és 1984 között ott folytatott első régészeti

kutatásokról, majd a 2000-től 2006-ig végzett újabb ásatások főbb eredményeit mutatja be igazán hitelesen, minthogy a munkálatokat éppen Feld István irányította. A helyreállítási terveket Móga Sándor építész készítette. Több mint érdekes volt a régész szakértő végkövetkeztetése: „...ma az, aki a várhegyre felkapaszkodik, csak azt látja, amit biztosan ismerünk e jellegzetes hegyi vár egykori épületéből. Természetesen az utóbbi évtizedben számos más bemutatási lehetőség is felmerült – az alsóvár északkeleti épületrészének lefedése, kiállítás, netán büfé kialakítása vagy az ágyútorony teljes feltárása – s ezek biztosan hozzájárulnának ahhoz, hogy még több látogató keresse fel a város felett emelkedő várat. Reméljük azonban, hogy a salgói erősség soha nem válik látványos turisztikai attrakcióvá, hisz legfontosabb érték veszik el, ha megszűnik az elmúlt több mint hét évszázad helyi és országos történetének ma is átélhető történeti forrásként szolgálni.” Ehhez hasonló eredeti megállapítások, elgondolkodtató – s némelyek részéről bizonyára vitatható – feltételezések a jelenlegi kötetben ismertetett több vár kapcsán is található. Baglyaskő váráról – amelyről 2010-ben az úgynevezett 700 éves ünnepségsorozat keretében emlékezett meg Salgótarján városa, illetve Baglyasalja Barátainak Köre – például a következőket írja Feld István: „Régészeti feltárások hiányában ma még nem igazolható – de nem is zárható ki – hogy itt állt a Kacsicsok Illés ágából származó Péter 1268-ban név nélkül említett vára...”

Természetesen nagyon fontosak és a bővítendő, felfrissítendő ismeretek szempontjából nélkülözhetetlenek a három szakember magyarázatai, de az album igazi értékei a kiadvány terjedelmének döntő többségét kitevő színes – Valter Iona által csodálatosaknak nevezett – fotók képezik, amelyek Shah Timor múzeumi munkatárs nevéhez fűződnek. Személye, szerepe azonban – több szempontból is – sokkal többet érdemel e minősítésnél. A tizennégy-tizenöt éves, azaz gyermek- és ifjúkora óta itt élő afgán származású alkotó az elmúlt több mint három évtized során rendkívüli mértékben megszerette és már régen második hazájának tudja – sőt vallja – Magyarországot, Nógrádot, ahová Budapest után Szombathely érintésével érkezett, s a szakmunkásképzőben autószerelőnek tanult, majd postásként dolgozott, s ahová immár felesége és kisfia révén szoros családi kötelékek is fűzik. Az évek során megannyi felmérhetetlen értékű dokumentumfilmet forgatott a helyi értékekről, az unikális tehetségű, palóc gyökerű személyiségekről, köztük a Kossuth-díjas, nemzetközi hírű és rangú Gaál István filmrendezőről, a mívés köztéri szobrok tucatjait – mintegy hetvenet – megmintázott kétszeres Munkácsy-díjas ifj. Szabó

Istvánról, a Magyar Örökség-díjas Balázs János ösztönösen zseniális festőművészről, költőről. A Magyar Televízió kulturális csatornája a Magyar Művészeti Akadémia portrészorozatában a közelmúltban, május 24-én mutatta be a Földi Péterről, a Somoskőújfaluban élő Kossuth-díjas festőművészről készített *Földemlékek* című filmjét. E kötet egyik témakörét alkotó középkori templomokat is megörökítette már filmen is, amelyet a későbbiek során a Duna Televízió tervez műsorára tűzni. Csakúgy, mint az ihletett mozgóképekről, a fotókról is sugárzik az érzelmi azonosulás a magyarság természeti, szellemi, történelmi kincseivel. Meg persze minden oldalról, egy-egy templom, vár és környezete valamennyi részletéről tükröződik az a magasfokú szakmai hozzáértés, tudás, amelyet Shah Timor – mondhatni önszorgalomból – elsajátított. Az utóbbi időszakban tanulta meg a dróntechnika használatát, amely lehetővé teszi, hogy a levegőből láttasson olyan nézőpontokat, amelyek a föld színéről lehetetlenek.

A kivételesen szép kötetnek eddig két bemutatója volt: Salgótarjánban és Pásztón. Az érdeklődéssel kísért megyeszékhelyi múzeumi rendezvényen megjelent és szót kapott mind a négy szerző s örömét fejezte ki, hogy részese lehetett e munkának, együttműködésnek. A főszerepet azonban a kötet érdemeit elemző – innen elszármazott – Pusztai Tamás, a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti, örökségvédelmi, főigazgató-helyettese vállalta magára. Mondandójában – többek között – azt hangsúlyozta, hogy ez a könyv mindenkire szól, nemcsak a helyes történelemszemléletet alakítja, hanem erősíti a lokálpatriotizmust is. Kalocsai Péter, a Nógrád Megyei Kormányhivatal főigazgatója *A hit és a hatalom házai* címet tartotta különösen találónak.

Az említetteken kívül a kötet tartalmi és esztétikai értékeinek felszínre juttatásához anyanyelvi lektorként közreműködött dr. Gréczy-Zsoldos Enikő egyetemi adjunktust, a Palócföld főszerkesztőjét, a könyvterv és a tördelés Nyisztor János gyulai grafikusművészt, az elegáns nyomdai kivitelezés a budapesti székhelyű Prime Rate Kft.-t dicséri. A nagyon szép első és hátsó borítót – amelyen a nógrádsápi templom, alatta az illetékes települések nevének felsorolása, illetve a salgói vár látható – belülről – és egyáltalán a kiadványt összességében – egy szellemes megoldás gazdagítja: nevezetesen Nógrád megye térképén igencsak szemléletesen, különböző színekkel jelölve jelennek meg a templomok és a várak helyszínei.

(Dornyay Béla *Múzeum, Salgótarján, 2019*)

PAPP DÉNES

Nyelvünk kútjai

Mózes Huba: *Egyre közelebb az éghez. Esszék, irodalmi tanulmányok*

„de mégiscsak véges
szakadék a nemlét
mert a forma a szóban
őrzi az elmét”

(Mándy Stefánia: *tartalom és forma*)(1. *Sujet*)

Mózes Huba újabb könyvében esszéket, irodalmi tanulmányokat találunk. Szerzőjük irodalomtörténész, akit többek között a Miskolci Egyetem BTK tanáraként is ismerhetünk, számos önálló és társszerzős kötet jegyzi nevét, illetve több tucatnyi antológia, konferenciakötet, hasonmás kiadás és egyéb kiadvány szerkesztője is egyben. Középkori magyar irodalom, XX. századi erdélyi irodalom és verstan, különösen a szövegalakító hagyományokban föllelhető nyelvi formák, alakzatok

teszik ki kutatási területeinek döntő többségét. Legújabb könyvének címe valamiféle elemelkedést sugall, jelen elrugaszkodás első lépéseként vegyük szemügyre a kötet felépítését.

Legelőször is egy mottóval találkozunk, mely Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus* című szövegéből való. Szerzőnk Dsida magyar zsoldtárából azt a részt választotta könyve medálionjául, mely a világban szétszórt magyarság és őseink rövid megszólítása után egy „*üljeteke mellém*” felszólítással kapcsolódik össze, zsoldtárszerűen, a gondolatritmus ismétlődő, néhol már-már zsolozsmázó metrumával együtt. Mózes Huba az erdélyi költők közül Dsida Jenővel foglalkozott leginkább és egy 2018-as őszi interjúból az is kiderül, miért – „Ő az, aki a mindennapi és a transzcendens emberi egybetartozásról valami olyat tud, amit talán az egyetemes irodalomban sem tud kívülről. Tanulmányaim és kiadványaim egész sorával ennek tudatosítására tö-

rekedtem, és törekszem lehetőségeim szerint ezután is.”¹ Jelen kötet huszonnyolc írása között nem találunk olyat, mely kimondottan Dsida Jenőre fókuszálna, ám a tanulmányok sokszínűségét, szövegszinten legalábbis, mindvégig átlengi a mottó által is sugallt egybetartozás érzése.

Alapvetően három, címmel ellátott fő részre tagolódik a könyv, ezt követi még egy negyedik, afféle uszályként. Az első a *Szövegalakító hagyományok* címet viseli, hét írást tartalmaz, a XVI. századi bibliafordítások verses jegyeitől kezdve, a *Mária éneke* fordításait egybevető, illetve az *Apor-kódex* zsoltárainak, himnuszainak fordítói hagyományait kutató, a pálos írásbeliség műfaji-formai kezdeményeit vizsgáló írásokon át egészen a három szótagszamos ütemek használatáig verselésünkben, vagy akár a japán versformáig, sőt Kölcsey Ferenc *Hymnus*ának lehetséges ritmikai előzményeit vizsgáló írásig. Utóbbi tanulmány pikantériája, hogy a kutatók között fölmerült egy lehetséges dallamelőzmény fantomja, mely a *Megismerni a kanászt...* kezdetű népdalban testesül meg, ugyanis a *Hymnus* szövege ráénekelhető e dallamra. Ám szerzőnk vizsgálata régebbi korok nyelvi hagyományait hívja segítségül a ritmikai előzményeket feltárandó, így kimondva-kimondatlan mindkét szöveget olyan ritmikai távlatba helyezi, ahol az értelmezési hangsúlyok egészen más helyeken képződnek meg, ennek eredményeképpen a ráénekelhetőség kérdése már nem kívánkozik a legfontosabb tényezők közé.

A második fejezet az *Aranymetszés és sorisméltés* címet kapta, olvashatunk itt például a középkori *Szent László-énekről*, Bartók Béla, Reményik Sándor, Derzsi Sándor költeményeiről, továbbá egy Kovács András Ferencszonetról. A szövegek belső arányosságait kutató írások ezek. A harmadik rész *Erdélyiség és irodalom* címen gyűjti össze az erdélyiség önanonosság- és összetartozás-tudat fogalmait előhívó szövegeket. A végig szerény és visszafogott hangú írások között csupán ebben a fejezetben találkozhatunk néhány helyen kimondott és föl vállalt személyességgel. Szerzőnk csendes hitvallásai ezek, lévén kolozsvári születésű, pályafutását az ottani egyetemen kezdte. Példaként lehetne említeni az *Erdélyi írók nyilatkozatai 1956-ról – 1956/57-ben* című írás zárlatát – „Nem Tamási Áront és nem Albert Camus-t okolhatom gyakran visszatérő, nyomasztó álommért: állok a vasúti hídon, s nézem az alant elvonuló kocsikat, amelyeken

¹ Lásd Somogyi Botond interjút az Erdélyi Naplóban: *Önanonosság-tudat pallérozása verssel*. Somogyi Botond interjúja Mózes Hubával. 2018. szeptember 23. <https://erdelyinaplo.ro/interju/>

nem közkatonának álcázott írók, hanem *írónak álcázott segédszolgálatosok* feszítenek.”²

Végül a negyedik rész, az *Utóhang helyett* egyetlen írást tartalmaz, a *Megérzik a fényt a gyökerek* címűt, mely Pilinszky János versét idézi, egy sort a *Harmadnaponból*, illeténeppen jól rímelhet e zárlat a kötet címére is. Ebben az írásban a fény *világát*, fogalmát látjuk végigvonulni irodalmunkban az *Ómagyar Mária-siralomtól* Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály versein át Pilinszky idézett szövegéig.

(2. *Essai faire*)

Mind könyvünk hátsó borítóján, mind a föntebb említett interjúban találkozhatunk egy latin kifejezéssel – *Forma dat esse rei*, azaz a forma teszi a lényegét, mely szerzőnk tulajdonképpen alapszemléletét is magában rejti. De hol marad akkor a tartalom? – kérdezhetnénk. Forma és tartalom?

Viktor Zsirmunskij is fölteszi e kérdést a *Poétika feladatai* című tanulmányában az 1920-as évek elején.³ A tartalom (mi?) és forma (hogyan?) az esztétikai tárgy (mű) vizsgálatának csupán különböző módjait jelenthetik, és óva int mindenkit attól, hogy ezen elkülönítés kétértelműségébe szédüljön. A műalkotásban tartalom és forma elválaszthatatlan, s csupán a vizsgáló pillantása az, mely egyszer a formai, máskor a tartalmi jegyeket látja-láttatja hangsúlyosabbnak. Zsirmunskij tehát esztétikai oldalról közelít, ahonnan az is látható, hogy a művészetben minden tartalmi tény *formai jelenséggé* válik.

Az esztétikai nézőpont azonban nem túl népszerű a tudományban, mivel általában a tudomány szerint az efféle tekintet tudománytalan. Jó példa erre Péczely László hatvanas évek közepén megjelent *Tartalom és versforma* című könyvecskéje.⁴ A nézőpont itt következetesen esztétikai kísérlet, mely a leíró verstan mellett egyfajta funkcionális verstant próbál kitapogatni. Egyik korabeli bírálója elismeri e vállalkozás akkori újdonságát és értékeit, mindamelllett fölroja szerzőjének, hogy írása tanulmányból sokszor átcsap esszébe, esetenként maga is költői alkotássá válik. Elmarasztalja Péczely írását fogalmainak homályosságáért, ezután egységes verstani terminológia kialakítása után kiált, hogy végül arra a következtetésre jusson, hogy korszerű

² Mózes Huba-interjú i. m. 218.

³ Vö.: Viktor Zsirmunskij 1981. *A poétika feladatai*. In: V. Zs., *Irodalom, poétika. Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Bp.

⁴ Péczely László 1965. *Tartalom és versforma*. Akadémiai, Bp. (Irodalomtörténeti Füzetek, 49.)

leíró verstan nélkül a funkcionális verstan esztétikai szemléletű kísérlete tiszteletre méltó, de hálátlan erőfeszítés.⁵

A verstanban szokás megkülönböztetni egyfelől leíró verstant, mely a (vers)formák ritmikai sajátosságait igyekszik rögzíteni, illetve rendszerezni, másfelől funkcionális verstant, mely a formák tartalomkifejező lehetőségeit próbálja feltárni. Mindkét verstani irányzatnak vannak hívei és vannak ellenlábasai, és még megannyi más viszonyulás. Értekezni, vitázni lehet a nemzeti versidomról, ütemhangsúlyról is. Ahogy tette például Arany János, Arany László, Babits Mihály vagy az a Németh László, aki szerint a magyar vers egyenesen az értelemből születik, és ahol a hangsúly csak következmény.⁶

Hazánkban sok verstani próbálkozás nyelvünk jellegét próbálja megragadni, kitapogatni egy-egy formában vagy formán keresztül a szövegalkító hagyományokat kutatva. A vizsgálatok alapvetően írott forrásokra támaszkodnak, támaszkodhatnak, melyek természetüknél fogva végesek, ezért is mondhatja Horváth János, hogy „a magyar nyelvű világi műköltészet megindulása mintha már egészében véve a humanizmus jegyében történnék”.⁷ Előtte ugyanis énekmondók történeti költészetéről, népmesékről, mondákról, dalokról lehet beszélni a szóbeliség, tehát csupán a következtetések és sejtések szintjén.

A nyelvi formák ilyenén vizsgálata így tehát az írásbeliséggel fonódik össze, de miben áll az írás? Platón följegyezte Szókratész egyik egyiptomi történetét, ahol az írás Theuth találmányaként jelenik meg, aki az emlékezés varázsszereként ajánlja azt a királynak. Thamusz király azonban másként vélekedik az írásról, szerinte az írás éppen feledést hoz a világnak, mert az emberek nem gyakorolják majd emlékezőtehetségüket, hiszen külső, idegen jelek segítségével s nem a maguk erejéből fognak visszaemlékezni. Az emlékezésből csupán emlékeztetés lesz.⁸ Kaj Birket-Smith dán etnológus véleménye sem áll ettől távol, miszerint az írás csupán az emlékezet

⁵ Lásd Kecskés András, Péczely László: Tartalom és versforma. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1967/1. 85–87.

⁶ Vö.: Németh László 1983. *Magyar ritmus*. In: N. L.: *Az én katedrám*. Magvető és Szépirodalmi, Bp.

⁷ Horváth János 1988. *Magyar nyelvű világi műköltészet*. In: H. J.: *Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus*, Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata, Bp., 268.

⁸ Platón 1997. *Phaidrosz*. In: *Platón válogatott művei I*. Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, Bp., 82–83.

támasza.⁹ Oswald Spengler a nyelvet az emberi éberlétek kapcsolatának tartja, az írást a szemnek szóló szónyelvnek és a messzeség nagy szimbólumának, mely nemcsak a távolságot szimbolizálja, hanem mindenekelőtt a tartamot – a jövőt, az örökkévalóság igenlését.¹⁰ A betűírással kapcsolatban Ortega megjegyzi, hogy mivel egyetlen különálló betűnek sincs jelentése, nem fejez ki gondolatot, a betűírás, mondhatni, nélkülozi az értelmet.¹¹ John Man kérdésének hátterében is hasonló kétségek lappanganak, miszerint az ábécé létezik-e egyáltalán?¹² Ugyanakkor meg kell említeni az írás ősi, szakrális jellegét is, melyről például Várkonyi Nándor beszél.¹³ Hamvas Béla pedig arról mesél, hogy az őskönyv formai jellege szerint beavatás, tartalma szerint metafizika volt és arról is, hogyan változott meg beszéd és írás viszonya egymáshoz képest az idők során.¹⁴

Igaz, hogy el is lehet menekülni a hétköznapi politikai valóság elől például a verstanba, ahogy Szigeti Csaba említi egy helyen.¹⁵ Ám itt a kérdés nem az, hogy haszontalan dolog-e nyelvi mátrixokat keresgélni, netán kreálni, hanem inkább az, hogy észrevesszük-e, amikor megnyílik a nyelven keresztül az idő kútja, mely, ha még nem száradt ki teljesen, talán jóteköny tükröt mutathat jelen világunknak. A kép sosem lehet teljes, a szócséplés folytatódik, és csak remélhetjük, hogy a mondanivaló magja jó helyre pottyan.

(*Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Bp., 2019*)

⁹ Kaj Birket-Smith 1969. *A kultúra ösvényei. Általános etnológia.* Gondolat, Bp., 360–362.

¹⁰ Oswald Spengler 1994. *A nyugat alkonya. A világtörténelem morfológiájának körvonalai II.* Európa, Bp., 155–219.

¹¹ José Ortega y Gasset 2008. *Tájak és emberek.* Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 109–110.

¹² John Man 2000. *Az írás története.* General Press, Bp., 97.

¹³ Várkonyi Nándor 1994. *Az elveszett paradicsom.* Széphalom Könyvműhely, Bp., 599–618.

¹⁴ „Az őskorban a könyv is úgy beszél, mint az ember, azóta az embernek is úgy kell beszélnie, mint a könyvnek. Az őskori könyv szankciója az ember volt; ma az embert a könyvnek kell szentesíteni. Az őskorban a beszéd mondta meg, mit kell tenni és írni; azóta az írás mondja meg, mit kell mondani.” (Bővebben Hamvas Béla 2006. *Scientia sacra I.* Medio, Bp., 67–83.)

¹⁵ Szigeti Csaba: Csehy Zoltán–Polgár Anikó: Gyakorlati magyar verstan. *Új Nautilus Irodalmi és Társadalmi Portál* – <http://ujnautilus.info/csehy-zoltan-polgar-aniko-gyakorlati-magyar-verstan>

ZENTHE FERENC DRÁMAPÁLYÁZAT

A Zenthe Ferenc Színház – névadója születésének századik évfordulójára – nyílt drámapályázatot hirdet, két kategóriában, melyekben a műfaj szabadon választható.

Az I. kategóriában

Olyan műveket várunk, melyek Zenthe Ferenc filmjeiből merítik témájukat és/vagy azok színpadi adaptációi, illetve átdolgozásai.

A II. kategóriában

2022-ben ünnepli Salgótarján várossá nyilvánítása 100. évfordulóját. Ezen centenáriumi évhez kapcsolódóan olyan színpadi műveket várunk, amelyek Salgótarján város sorsfordító, történelmi eseményeiből, vagy polgárainak mindennapi életéből merítik témájukat, illetve a város valamely jeles személyiségének életét dolgozzák föl.

A pályázatra kizárólag olyan magyar nyelvű színdarab nyújtható be, amely még nem jelent meg nyomtatásban, nem mutatták be színpadon, nem nyert díjat korábbi drámapályázatokon, illetve előadási vagy közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. Egy szerző (vagy szerzői társulás) csak egy művet nyújthat be a pályázatra.

A pályaműveket két – írógéppel írt vagy számítógéppel nyomtatott – példányban kell beküldeni. A pályázat jelíges: a szerző nevét és címét kérjük, hogy külön lezárt borítékban mellékeljük. A pályázatokat kizárólag „Drámapályázat” feliratú postai küldeményként kérjük a Zenthe Ferenc Színház címére (3100 Salgótarján, Fő tér 5.) eljuttatni, a postabélyegző legkésőbbi dátuma 2020. szeptember 30. lehet.

A színházi és irodalmi élet neves képviselőiből álló bírálóbizottság a két kategóriában egyenként 1,5 millió forint összegű díjat ad ki, továbbá egy-egy 800.000 Ft értékű különdíjat adhat ki.

Az eredményhirdetés 2021 januárjában, a Zenthe Ferenc Színház Kultúra Napi premierelőadása előtt lesz. A díjnyertes műveket a Zenthe Ferenc Színház a 2021–22-es évada során színre viszi, a Palócföld c. folyó-

irat pedig megjelenteti. A 2021–22-es évadra a győztes drámák magyarországi bemutatásának kizárólagos joga a színházat, a szöveg első közlésének joga a folyóiratot illeti. A Zenthe Ferenc Színház kész a pályázaton részt vevő többi – arra érdemes – művet is a későbbiekben színpadra állítani. A pályamunkák kéziratát nem őrizzuk meg és nem küldjük vissza.

A pályázattal kapcsolatban érdeklődni lehet:

Sándor Zoltán, művészeti vezetőnél

telefon: 30/382-7503

e-mail: szervezes@zentheszinhaz.hu

valamint a színház titkárságán:

telefon: 32/411-119

e-mail: titkarsag@zentheszinhaz.hu

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) Nagy Lajos-díjas költő, szerkesztő, újságíró.
- BALAJTHY FERENC (1946, Mór) Vajda-díjas költő, kedvelt műfaja a gyermekvers és a szonett.
- BARNA T. ATTILA (1971, Vác) Bella István-díjas költő.
- BÁBEL ANTÓNIA (1982, Budapest) óvodapedagógus, író, az Irodalmi Rádió szerzője.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár.
- FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) felvidéki magyar költő, meseíró.
- GRÉCZI ZSOLDOS MIKLÓS (1940, Kiskőrös) Szontagh Pál-díjas államigazgatási szakember, Nógrád Megye Közgyűlésének egykori tanácsnoka.
- GUBA SZILVIA (1975, Mosonmagyaróvár) a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum régész-főmuzeológusa.
- GYUKITS GYÖRGY (1961, Budapest) szociológus, egyetemi oktató.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- KARAFFA GYULA (1964, Nyíregyháza) költő, meseíró, a Börzsönyi Helikon szerkesztője.
- KISS ANNA MÁRIA (1964, Balassagyarmat) költő, akinek meghatározó élménye, hogy 6 éves koráig a horpácsi Mikszáth-kúriában lakott.
- KOCZÓ JÓZSEF, DR. (1950, Perőcsény) helytörténész, nyugalmazott iskolaigazgató, Vámosmikola díszpolgára.
- LIMBACHER GÁBOR, DR. (1958, Budapest) néprajzkutató, szociológus. A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója.
- LUKÁTS JÁNOS (1943, Budapest) magyar-könyvtár szakos bölcseész.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Vékly Krtiő) felvidéki gasztroszakértő, gasztroblogger, rovat szerkesztő, ételkritikus.
- NYILAS ATILLA (1965, Budapest) Fehér Klára-díjas költő, szerkesztő.
- PAPP DÉNES (1980, Miskolc) író, aki zenél is.
- PÁSZTOR ÉVA (1955, Balassagyarmat) Kazinczy-díjas középiskolai tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Nógrád Megyei Tagozatának elnöke.
- SULYOK LÁSZLÓ (1944, Nagybátony) magyar-történelem szakos középiskolai tanár, kulturális újságíró.
- SZABÓ SÁNDOR, DR. (1957, Salgótarján) jogász. 2011 óta a Nógrád Megyei Kormányhivatal kormány megbízottja.
- VASVÁRI ZOLTÁN (1958, Budapest) etnográfus, művelődéstörténész, a MNM Palóc Múzeuma néprajz- muzeológusa.
- ZOLTAY LÍVIA (1974, Budapest) író, jogász. Kedvelt műfaja a rövidpróza.

Lapszámunkban Bihari Puhl Levente alkotásai láthatók.
A borító a *Napkelte a hegyekben* (olaj-farost) című festménye felhasználásával készült. A borító belső oldalain látható alkotások:
Hollókő (olaj-kerámia) és *Pityerszer* (olaj-farostlemez),
valamint *Börzsönyi impresszió* (olaj-vászon) és *Házikó 1. Pityerszer* (olaj-kerámia).

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

Partnereink:

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

20002

Ára: 500 Ft